

SOIHTU

4/83

Yliopisto & tieteenkritiikki

Tarpeet

Sivilisaatiokritiikki

Valta ja vapausrangaistus

Väestönsuojelu

Marx 100 vuotta



SOIHU

Perustettu 1931



JULKAISIJA
SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

Korkeakoululaitos, tutkimus ja ammatillisen toiminnan kehittäminen – Hannu Rätty	2
Tiede, ideologia, kritiikki arvauksia ideologisesta taistelusta – Jussi Silvonen	5
Kapitalismin kriisi ja tarpeiden ongelma – Herman Diligenski	9
Vapausrangaistus ja hallitsemistapa – Jukka Linna	16
Väestönsuojelusta – Kati Juva	25
KIRJAT Marx 100 years on – Tuomas Nevanlinna	28
KESKUSTELUA Yhteisen toiminnan ja tietoisuuden ehdoista – Markku Salo	30
SOL:n viime vuosien kehitys ja Soihtu – Esa Ylikoski	32
Jäädytys, aseistariisunta ja rauhanliike Juha Keltti	36
KOMMENTTEJA	37

Kirjapaino Sanan Tie Oy, Tampere
ISSN 0356-6056 Soihtu

Bertolt Brecht tunnetaan meillä lähinnä runoilijana ja teatterin uudistajana. BB:n elämäntyö ulottui kuitenkin paljon laajemmalle alueelle. Brecht tutki myös marxilaista filosofiaa ja politiikan teoriaa. Erityisen ajankohtaiselta tuntuvat tänään hänen Tui-tekstinsä, intellektuellikriitikit. Tui on brehtmäinen piruileva nimitys intellektuellille, joka todellisuudessa on jotain muuta kuin intellektuelli, kriittinen ajattelija.

Näytelmässä *Turandot ja valkeaksipesijät* kuvataan tui-kerrostumaa kaukaisessa kiinalaisessa yhteisössä. Sivistyneistön, tuiden tehtävänä on selittää kansalle valtiaan kulloisetkin toimet aina oikeiksi ja välttämättömiksi. Tui-kongressi ei aseta olemassaolevaa järjestystä kriittisen ajattelun kohteeksi, vaan ottaa tehtäväkseen tutkia inhimillisen ajattelun historiaa löytääkseen kulloinkin sopivan perustelun tehdyille ratkaisuille.

Brechtin ironia suuntautui tietenkin porvarilliseen sivistyneistöön, sen kapitalismiapologioihin. Mutta eikö valkeaksipesijöiden kongressi nostakin mieleen jotain hyvin tuttua? Eikö vallankumouksellisen liikkeen käytännöissä teorialle olekin usein varattu vain valkeaksipesijän, jälkikäteisrationalisoidijan rooli?

+++

Kirjassaan *Me-ti Buch der Wendungen* BB tarkastelee politiikkaa laajemminkin kuin vain intellektuellin näkökulmasta. BB:llä on mielessään poliittisten käänteiden (taktiikka) ja käännösten (uuden mielen/sisällön antaminen vanhalle) taito. Silmiemme edessä keskustelevat muunnetuin nimin Marx, Engels, Lenin, Stalin, Korsch, Trotski, Plehanov, Brecht ja monet muut marxismin klassiset nimet. Erityisen mielenkiinnon kohteena näissä keskusteluissa – tai pikemminkin kiinalaisissa mietelauseissa – on vallankumouksellisen liikkeen taktiikka hegemonian saavuttamiseksi.

Leninin asennetta BB luonnehtii jokseenkin näin: Lenin ystävineen valtasi valtaa siinä määrin, kuin hänen onnistui vakuuttaa ihmisiä. Leninin määräykset olivat lyhyesti ilmaistuna vakuutuksia. Lenin ei voinut sanoa, että vastustajien ylivalta olisi pakottanut hänet määräämään. Se pakotti hänet vakuuttamaan.

Tässä käännetään kokonaan ympäri vallankumouksellisen liikkeen politiikassa vakiintunut fraasi: vastustajan herruuteen meidän on vastattava kurilla, organisaatiota ja sen yhtenäisyyttä lujittamalla. Brechtin ajatus on jokseenkin vastakkainen: meidän yhtenäisyytemme ei voi syntyä samalla perustalla kuin hallitsvien yhtenäisyys. Hallittujen on alusta asti opetettava toinen logikka, alhaalta käsin tapahtuvan demokraattisen yhteenliittymisen tie. Sellainen yhteenliittymisen tapa, joka toteuttaa demokratian paitsi muodossa myös sisällössä: kuljettu tie on alituisesti asetettava kriittisen tarkastelun kohteeksi, on koko ajan kehitet-

tävä aidompia ja vakuuttavampia ratkaisuja astua seuraava askel eteenpäin. BB puhuukin siitä, että kansanvallan on oltava argumenttien, perustelujen herruutta.

+++

Radikaali ajattelu, joka suuntautuu maailman muuttamiseen ei voi rajoittua vain tähän hetkeen. On katsottava eteenpäin, tulevaisuuteen; luettava nykyisyyttä tulevaisuuden kautta. Tämän näkökulman jatkuva painottaminen ei kai koskaan voi tapahtua turhaan itseensä kääpertyneessä kd-liikkeessä. Mutta tulevaisuuteen katsojalla ei ole, ei voi olla edessään selkeää kuvaa, valmista reseptiä. Näkemyserot siitä minne mennään ja miten edetään ovat tiettyssä määrässä välttämättömiä. Jos marxilaiselle teorialle halutaan varata muukin kuin valkeaksipesijän rooli, sen on eletävä näissä eroavuuksissa ja niiden kautta.

Marxilaisesti suuntautuneen teoreettisen lehden luonnollinen tehtävä on käydä keskustelua, asettaa argumentit vastakkain ja näin edistää kumouksellisen liikkeen toiminnallista yhtenäisyyttä. Kukapa tämän olisi selvemmin toimoillut kuin nuori Lenin. Sallittakoon lainaus:

”... haluamme tehdä äänenkannattajamme *keskusteluelimiksi*, joissa kaikki Venäjän mitä erilaisimpia käsitysvivahteita edustavat sosialidemokraatit pohtisivat kaikkia kysymyksiä. Emme suinkaan torju tovereitten keskeistä polemiikkia äänenkannattajamme palstoilla, vaan päinvastoin olemme valmiit antamaan sille sängen paljon tilaa. Avoin polemiikki Venäjän kaikkien sosialidemokraattien ja tietoisien työläisten edessä on tarpeellista ja toivottavaa, jotta voitaisiin saada selville olemassaolevien erimielisyyksien syvyys, pohtia kaikin puolin kiistakysymyksiä, taistella niitä äärimmäisyyksiä vastaan, joihin eri katantokantojen edustajat, eri paikkakuntien tai vallankumousliikkeen eri ”ammattialojen” edustajat kiertämättä joutuvat. Pidämme jopa yhtenä nykyisen liikkeen peruspuutteenakin sitä, että puuttuu avointa polemiikkia tunnetusti erävien mielipiteiden välillä, että pitämään salassa erimielisyydet, jotka koskevat sängen oleellisia asioita.”

Vuosi 1900 ja tämä päivä eroavat tietenkin oleellisesti toisistaan. Mutta hyvin tuo Leninin luonnehdinta tuntuu sopivan tämän hetken Suomeenkin. Samalla kun korostamme tässä leniniläisesti keskustelun välttämättömyyttä, on syytä painottaa että keskustelulle on löydettävä tuottava muoto. Ehkä keskustelun tuottava eteneminen olisi mahdollista, jos suuntauduttaisiin selkeämmin tulevaisuuden vaihtoehtoihin, eteenpäin tästä päivästä. Pitäen tietenkin samalla mielessämme sen, että marxisteille keskustelu ei ole isetarkoitus: sen tarkoituksena on löytää yhteisiä vastauksia yhteisiin ongelmiimme.

Korkeakoululaitos, tutkimus ja ammatillisen toiminnan kehittäminen

Hannu Rätty



Marc Chagall

1. Johdannoksi

Korkeakoulu tuottaa tietoa. Käsittelen seuraavassa tuon tiedon yhtä olomuotoa ja sen ehtoja, nimittäin tietoa, joka lähtee korkeakoulusta opiskelijan mukana, hänen päässään. Kysymys on siten laajemmin korkeakoulutuksen ja opiskeluympäristön vaikutuksista asenteisiin, kiinnostuksiin ja tavoitteisiin käyttäen, soveltaa ja edelleen kehittää ns. tieteellistä tietoa. Yleisemmin voidaan puhua ammattikäytännön ja tutkimuksen, tieteellisen tiedontuottamisen suhteista. Millaisia valmiuksia korkeakouluopetus luo ammatilliseen toimintaan.

Esitän tuonnempana pienen esimerkin, joka osoittanee, millaisia myönteisiä ratkaisuja ja mahdollisuuksia tämänkaltaisen yhteistyö saattaa tuottaa. Ajatuksena tai opetuksena on se, että tämänkaltaisen positiivisen tuloksen syntyminen on nykyään liian monen toisista riippumattoman tekijän, jopa sattumien, varassa. Yhteistyölle tarvitaan edellytyksiä, systeemiä. Toinen asia, jota esimerkki esimerkittää on, että tieteen ja sosiaalisen käytännön suhde ei ole suoraviivainen, tai oikeammin se ei saakaan olla sitä. Yksi tehokkaammista tavoista "siirtää" tietoa, on tehdä sitä, ts. välittää sitä ammattiryhmien oman tutkimuksellisen toiminnan kautta.

2. Yhteiskuntailmapiiiristä

Lähdetään liikkeelle hieman kauem-paa, yhteiskunta- ja korkeakouluilmapiiiristä ja sen muutoksista. Vielä vajaat 10 vuotta sitten oli yleisesti vallalla usko tieteen ja rationaalisuuteen. Esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan piirissä oltiin kiinnostuneita suunnittelusta ja sen mahdollisuuksista hyvinvointikehityksen edistämässä. Tiedämme, että jotain, paljonkin, oleellista on noista päivistä muuttunut. Edelleenkin suunnitellaan. Virkamiehet suunnittelevat työnsä. Tavoitteista ei sen sijaan käydä juuri keskustelua. Suunnittelun kieli on valjastettu. Sil-lä pikemminkin jätetään sanomatta asioita kuin kerrotaan niistä, tai kuten tutkimus-uudistuksen ollessa kyseessä, sanotaan asioita, kun mitään erityistä (järkevääkään) oikeastaan ei ole sanottavana.

Tieteeseen uskotaan yhä. Sisällössä vain on tapahtunut oleellisesti muutoksia. Taloudellinen kriisi on lisännyt tieteen kohdistuvan yhteiskunnallisen tilauksen painetta. Tiede on muuttumassa jonkinlaiseksi taloudellisen kasvun fetisiksi. Sen sijaan ihmiseen ei juuri näydetä pantavan paljon toivoa, vaikka mm. rauhanliike ja ympäristöliike on pontevasti toista pyrkinyt esittämään. Kilpailukyvyn edistäminen näyttää käyttökelpoiselta ratkaisulta ja perustelulta hyvin monen ongelmaan. Tosin kai harvat pohjimmiltaan jaksavat uskoa siihen sisältyvään yhteiskuntakuvan kaikinpuoliseen

järkiperäisyyteen tai, että tätä menoa voisi kauan jatkua. Hyvinvointi- ja tasa-arvoajattelusta on loitonnut kauas. Valistusajattelu ei ole suosiossa. Yhteiskuntatieteilijät ovat jo jonkin aikaa ennustaneet, että yhteiskunta on halkeamassa pystysuorasti kahtia sen mukaan, kelpuutaanko ihmiset työhön ja miten ihmiset vastaavat tuotannon tarpeisiin. Yhteiskunnan eri sektorit yritetään valjastaa tähän työvoiman seurantaprosessiin.¹ Puolikuntoista tai -kykyistä ei hyväksytty, heidät lyödään ulos, kuten termi kuuluu. Tällöin heihin on myös helppo liimata etikettejä, jotka edelleen perustelevat diskriminaation.

3. ... ja korkeakouluilmapiiiristä Tutkinno-uudistuksen Aikakaudella

Yhteiskunnassa vallitsevan kiireen ja sivuilevilkuilemattomuuden yksi heijastuma korkeakoululaitoksen piirissä on opintojen lisääntynyt sääteily ja valvonta, joka kulkee tutkimus-uudistuksen nimellä. Michel Foucault on hyvässä (ja kaikille epäluuloisille luonteille hyvin soveltuvassa) teoksessaan Tarkkailla ja Rangaista käsitellyt *tutkintoa* yhtenä vallan olomuotona, "vallan normaalistavana katseena".² Tutkintoon perustuva *kuri* Foucaultin mukaan mm.

- a) tekee oppilaasta näkyvän, siirtää hänet tilaan, jossa valta voi järjestellä kohteitaan,
- b) tuo yksilöllisyyden dokumentaarisesti kenttään, kirjaa pikkutarkasti tekemiset eräänlaisiksi todisteiksi, joihin kohde sidotaan.
- c) tekee jokaisesta yksilöstä "tapauksen", jolloin yksilö on arvioitavissa ja punnittavissa henkilökoh-taisten ominaisuuksiensa perusteella muihin verraten.

Nykyuudistuksesta tutkimus-uudistuksesta on vaikea löytää erityisiä perusteluja tai tarkoituksenmukaisuutta, ellei sille haeta jotain foucaultmaista salattua tarkoitusta, esimerkiksi, että kyseessä olisi paholaismaisen käden ohjaama suunnitelma kaiken luovuuden ja itsenäisyyden kitkemiseksi korkeakouluopiskelusta lyhytnäköisten tehokkuustavoitteiden saavuttamiseksi – tai vain vallanluen ja tiedonkentän laajentamiseksi. Mistä tutkimus-uudistuksen vesittymisessä – mikäli vesittyminen on oikea termi – on pohjimmiltaan kysymys, on kuitenkin asia, jonka pohtiminen ei kuulu tähän esitelmään.

Yhteiskunnassa vallitsevat tehokkuusvaatimukset ovat joka tapauksessa opintouudistuksessa johtamassa näennäiseen ja pinnisteltuun tulokseen.³ Tuloksena on pääasiassa tekninen reformi, jonka vaikutuksia voidaan lieventää ainoastaan korkeakouluissa tapahtuvalla aktiivisella työllä, ei odottamalla valtionhallinnon toimenpiteitä. (Tutkimus-uudistus ei it-

sessään täysin jäykkää ja sitovaa systeemiä muodosta; kysymys on pikemminkin useiden tekijöiden turmiolisesta yhteisvaikutuksesta, jossa TU on sekä sen ilmentäjä että yksi noista tekijöistä.) Valitettavasti näyttää siltä, että enää harva on kiinnostunut tutkimus-uudistuksesta tai opintosuunnittelusta muuten kuin viran puolesta. Vielä on vaikea arvioida kaikkia tutkimus-uudistuksen vaikutuksia. Vastaavaa byrokratiaa lämmitellään vastaa. Opintotahdin kiristymisen, Foucaultin kuvaaman kurin määrä, on kuitenkin lisääntynyt. Opintoviikoilla pelaaminen, opetus-uudistuksen kokoaminen erilaisista "paketeista" on lisäksi johtanut suunnittelun ja keskustelun ei sisällölliseen suuntaan, teknistänyt käsitteet. Opiskelijalle saattaa muodostua ongelmia saada kokonaisvaltaista käsitystä tiedealastaan ja erityisesti muista tieteistä ja niiden tavoista lähestyä todellisuutta. Tieteellinen sisivistyisyys, laajassa ja vaativassa merkityksessä, voi jäädä ta-voittamatta.

Nykyisessä tilanteessa voidaan aiheellisesti esittää kysymys korkeakouluopiskelun päämäärästä opiskelijan kannalta: onko se asioiden oppiminen, vai esimerkiksi *ainoastaan* opintokirjamerkintä, tutkinto ja sen jälkeen mahdollisimman kauas tuosta turhauttavasta paikasta. Useat tutkimukset osoittavat, että suoritusmotivaatiota yksipuolisesti korostavat olosuhteet johtavat pinnalliseen ja passiiviseen oppimiseen ja suoritustapaan, jossa keskeisenä ei ole asioiden ymmärtäminen, vaan tapahtumaan liittyvien ulkoisten mallien toistava seuraaminen: opetus ja sen arviointitapa saattavat virittää ensisijassa motivaation keinotekoisin opintosuorituksiin, ei niinkään hyvään oppimiseen ja opettamiseen.⁴ Ja toisaalta: kiristävissä vaatimusilmapiiirissä ja työttömyyden varjo päänsä päällä ahkeroiden kuvattu (vino)suuntautuminen rakentuu tavallaan huomaamatta.

Voidaan kysyä, millaisiin ammatillisiin arvioihin korkeakouluopetus opiskelijan ohjaa. Turvallisuuden ohella nykyään lisääntyvässä määrin työltä toivotaan mahdollisuutta itsenäisyyteen ja luovuuteen. Juuri korkeakoulun tulisi olla paikka, jossa nämä ominaisuudet ovat keskeisellä sijalla. Aktiivinen ajattelu ohjaaminen on yksi tärkeimmistä, ellei tärkein, korkeakouluopetuksen tehtävistä olosuhteissa, jossa tiedon määrän kasvu ja sitä myötä vanheneminen on nopeaa. Oppiminen riippuu ajattelun suuntautumisesta. Vaarana nykytilanteesta on, että se tapahtuu passiivisiin ja toissijaisiin ajattelumuotoihin.⁵

Koska kyseessä on tutkijan puheenvuoro, on syytä korostaa korkeakoulun tutkimustehtävää. Joensuun korkeakoulussa tässä suhteessa resurssointi on liian vähäistä, tutkimusvirkoja on yhä niukasti: puuttuu sellainen virkarakenne, joka tukisi ja ohjaisi opetusta tuossa aktiivien

ajattelumuotojen synnyttämistehtävässä. Vaarana on, ainakin joillakin alueilla, tutkimuksen ja opetuksen irrottautuminen toisistaan (esimerkiksi massapetuksen keskittyvien linjojen muodostuminen). Opetuksen ja oppimisen laatu turvataan varmimmin resursoimalla tutkimusta.

4. Tutkimus ja ammatillinen toiminta

Palataan alussa luvattuun esimerkkiin ja sen opetukseen. Kyseessä on noin kolme vuotta sitten alkanut ja nyky muodossa paraikaa päättymässä oleva tutkimushanke. Se syntyi ja toteutui muuttaman psykologian laitoksen valmistuneen opiskelijan ja Pohjois-Karjalan keskussairaalan neuropsykologin aloitteesta ja työpanoksesta. Tutkimus on käsitellyt aivohalvauksipotilaiden neuropsykologista kuntoutusta, psykologista tutkimusta ja oirekuvaa.⁵ Kyseessä on monessa suhteessa tärkeä tutkimus. Se on lajissaan yksi ensimmäisistä Suomessa. Erityistä tutkimuksessa on, että aloite syntyi kentältä. Tutkimus suoritettiin korkeakoulun ulkopuolella ja pääasiassa ulkopuolisin resurssein, ei kuitenkaan tiedeyhteisöstä irrallaan. Vaikka tutkimusaihe ei sisälly Joensuun korkeakoulun psykologian laitoksen varsinaiseen painolaan, laitos pystyi joustavasti järjestämään esimerkiksi dosenttiopetuksen, ohjauksen, seminaarien ja vierailujen kautta tarvittavan tieteellisen tuen ja kontrollin. Psykologian laitoksen kannalta tämänkaltaisen aktiivisiin muotoihin pukeutunut yhteistyö on hyödyllistä mm. opiskelijoiden harjoittelun, tarvittavan erityisopetuksen ja jossain määrin myös opinnäytetöiden ohjannan järjestämisen kannalta. *Tutkimusprojektit luovat laitoksen resursseja.*

Lähtemättä yksityiskohtaisemmin tarkastelemaan kyseistä tutkimusta, on syytä käsitellä sen antamia kokemuksia, joilla varmasti on laajemmin merkitystä pohdittaessa ammattityön, ammatillisen kehityksen ja korkeakoululaitoksen välisiä suhteita.

(1) Korkeakoululaitos ei voi, eikä tarvitsekaan, puuttua kaikkiin ns. kentän ongelmiin ja ammatillisiin pulmiin. Tarve ammatillisten ongelmien tieteelliseen ja tutkimukselliseen käsitteilyyn on kuitenkin kasvamassa. Vallitseva asiantila on, että työtekijän puolesta ei näitä ongelmia ratkaise kukaan muu kuin hän itse. Hallinnolliset määräykset ja ohjeet, joita pulmatilanteissa tavataan käyttää, eivät ole vastaus ongelmaan.

(2) Eräs ongelma on käytännön ja teorian suhteen ymmärtämisessä. Useinhan katsotaan, että ns. kentän ihmisen työ olisi puhtaasti soveltavaa, johon vasta korkeakoulu saa teoreettista muotoa ja sisältöä. Käsitelyssä on ongelmallista ainakin se, että (a) on vaikea kuvitella teoria- tonta ammatikäytäntöä, esimerkiksi psy-

kologin työssä älykkyyden, kykyjen ja persoonallisuuden diagnostista tutkimusta; tässä itse asiassa on kysymys teoriasta, joka muokkautuu, tiivistyy ja myös syntyy ammatillisen kehityksen ja kokemuksen myötä.⁶ Ammatikäytäntö on herkkä erilaisille ongelmille kuin ns. akateeminen pohdiskelu ja kysymyksenasettelu. Alue, jossa kentän ja korkeakoulun yhteistyö olisi ilmeisen hedelmällistä olisi juuri "käytännön ongelmien" eli ammatityössä todettujen kysymysten muotoilu tutkimusongelmiksi, -asetelmiksi ja tutkimushankkeiksi. (b) Toinen tähän liittyvä pulma piilee itse kysymyksenasettelussa teoria vs. käytäntö; raja on vedetty ilmeisesti liian jyrkäksi. Usein tutkijoiden piirissä pidetään ns. kiinnostavana kokemuksena ja lisämeriitinäkin pistäytymistä "käytännön puolella". Ammatillisen toiminnan luonnetta ja ongelmia ei kuitenkaan useissa tapauksissa opita tuntemaan kovin hyvin, vaikka niin saatetaan luulla. Uuden tiedon soveltamisessa on paljon ongelmia, usein toimintaorganisaatioiden ominaisuuksiin liittyviä ehtoja, joita ei radikaalisti voida muuttaa, ja joiden mukaan oma toiminta on *kärsivällisesti* sovitettava. Kyseessä on erilainen maailma kuin se, missä tutkija elää.

(3) Ongelmana tasa-arvoisemman yhteistyön alueella, kuten alussa todettiin, on järjestelmän puuttuminen. Normaalien jatko-opintojen puitteissa on tosin, ainakin vielä ennenkuin tutkinnon uudistus on ehtinyt tätä puolta suuremmin kurottua ja kaavoittaa, mahdollisuus suorittaa tutkimusta ammattityön ohella: esitellä tutkimusaiheensa ja ongelmansa lisensiaattiseminaareissa, saada ohjausta. Esimerkiksi psykologiassa lisensiaattitutkimaksi hyväksytään myös psykologian käytännön tai sovellutusalan vaativa kehittävytyö, jossa sovelletaan kysymysten teoreettista arviointia. Tutkimusentelemiseen sisältyy kuitenkin vaihteita, esimerkiksi teoreettinen muokkaus ja yksinkertaisesti raportin kirjoittaminen, jotka edellyttävät päätoimista tutkijan roolia. Tämänkin tosin voi sujua erityistä itseriis-toa harjoittamalla ammattityön ohessa, mutta tutkimuksen tekemiseen se ei houkuttele. Yleistä on myös, etteivät työnantajat oikein jaksaa ymmärtää nimenomaan tutkimukseen perustuvaa ammattitaidon kehittämistä töistään palkka maksetaan, ei tutkimuksesta.

Eräissä yhteyksissä on esitetty ratkaisuksi *yhdistelmävirvoja*, ts. toimia, jotka olisivat yliopiston ja tietyn toimintaorganisaation yhteisiä. Näin mahdollistuva kaksoissuhde loisi edellytyksiä lisätä kentän ja tieteenalalaitoksen yhteistyötä ja -ymmärrystä. Yhdistelmävirvoilla synnytetäisiin uudenlaisia tutkimusedellytyksiä ja ne loisivat kehitysvastuuta ja tunte- musta korkeakouluille.⁷

Tämänkaltaisen virka voisi olla assistenttuurintapainen, eli määräaikainen, jossa toimiessaan esimerkiksi kentän eri

sektoreiden työntekijät voisivat tehdä alansa tutkimusta päämääränä jatkotutkinnon kautta ammatillinen ja tieteellinen pätevytyminen. Uskoisin, että ainakin joillakin aloilla, esimerkiksi psykologiassa, tämänkaltaisen järjestely oleellisesti jo pienienkin lisäresurssien lieventäisi ammatillisen jatkokoulutuksen puutteita. Asiaa tulisi miettiä yleisemminkin. Lisä-, täydennys- ja jatkokoulutustarpeiden kasvaessa on vaarana, että korkeakouluista muodostuisi eräänlaisia kurssikeskuksia, jotka kerkeästi reagoivat mitä erilaisimpiin esille ponnahtaneisiin tarpeisiin, jolloin pitkäjännitteisempi ja tieteellisesti ankkuroitunut ongelma- ja projektityyppiin opiskelu- ja tutkimusmuotoihin perustuva toiminta jää kehittämättä.

5. Lopuksi

Edellä on tarkasteltu kahta toisiinsa liittyvää asiaa. Ensinnäkin on pohdittu, millaisia valmiuksia korkeakouluopetus Tutkinnon uudistuksen aikakaudella tarjoaa opiskelijalle ammatilliseen toimintaan ja sen kehittämiseen. Toiseksi on korostettu, että tutkimus on keskeisin toimintamuoto, jonka kautta luovaa ja kriittistä, ongelmakeskeistä ajattelua voidaan tukea ja kehittää sekä jolla myös ammatillisessa toiminnassa kohdattaviin pulmiin saadaan selkeyttä ja ratkaisuja. Korkeakoululla on vastuu valmistamiensa ihmisten jatkokoulutuksesta ja tätä kautta korkeakoulu on myös osallisena ammatillisen toiminnan kehittämisessä. Voisi hyvin kuvitella, että yhteiskunnan korkeakouluille asettamiin tarpeisiin vastattaisiin aikaisempaa järkevämmiin myös välillisesti, eli kohottamalla ammattihmisten tieteellistä kykyä ja siten *laajentamalla* tieteellisen toiminnan aluetta korkeakoulujen ulkopuolelle. Tämä voi tapahtua, korostettakoon vielä kerran, vain vahvistamalla korkeakoulujen tutkimusedellytyksiä.

VIITTAUKSET

1. Mäki, H. *Päihdehuolto hälyyttää. Alkoholipolitiikka* 1983, 2, 59.
2. Foucault, M. *Tarkkailla ja rangaista. Otava, Keuruu* 1980.
3. Häyrynen, Y.-P. *The poverty of "ACADEMY" and the emancipatory tendencies in science. Esitelmämoniste* 1982.
4. Perho, H. *Ammatti- ja opintosuuntautumisen luonne ja merkitys. Psykologia* 1983, 2, 108-112.
5. Hänninen, R., Kuikka, P. & Rätty, H. *Kliinisen työn kehittäminen on vaikeaa, mutta se kannattaa. Psykologia* 1983, 2, 134-136.
6. Wahlström, J. *Pääkirjoitus. POKKA* 1982, 1.
7. Hautamäki, J. *Yhdistelmävirvat. Psykologia* 1982, 4, 225-226.

Tiede, ideologia, kritiikki (I)

Jussi Silvonen



Arvauksia ideologisesta taistelusta

Keskustelu marxilaisen kritiikin tunnusmerkeistä, jopa kritiikin kriisistä on vilkastumassa.⁸ Oma puheenvuoroni sivuaa tätä keskustelua erityisesti näkökulmasta, joka on marxilaisen opiskelijaliikkeen näkökulma ideologiseen taisteluun. Tällöin joudutaan asettamaan joukko täsmennyksiä kysymyksiä: mitkä ovat tieteellisen ja poliittisen (tai ideologisen) kritiikkimuotojen keskinäissuhteet, eroaako tieteenkritiikki yleisestä kapitalismikritiikistä, eroavatko tieteellinen ja ideologinen toisistaan marxismin *sisällä* jne? Koko tästä ongelmakentästä voin tässä sanoa vain jotain hyvin alustavaa.

Opiskelijaliikkeen kannalta ongelmallista on ollut jatkuvasti se, että analyysejä yliopistosta kapitalistisessa yhteiskunnassa ja sivistyneistön asemasta ei juurikaan ole onnistuttu viemään eteenpäin SOL:n 70-luvun alun ohjelmallisen työn tasosta. Markku Ollikaisen ym. -79 kirjaama arvio tuntuu istuvan hyvin tämänkin päivän todellisuuteen: "...

ei ole alkuunkaan tarvittavalla vakavuudella kehitetty analyysejä yliopiston asemasta ja tehtävistä kapitalismissa ja marxilaista kehittämisvaihtoehtoa / ... / Käsittelemme mukaan on päästävä irti siitä liiallisesta vaatimattomuudesta ja varovaisuudesta, joka on leimannut SOL:n opinto- ja teoreettista toimintaa."⁹

Tarkastelen ensin kritiikin ongelmia poliittisen käytännön tasolla. On nimittäin olemassa joukko standardimalleja ideologiakritiikin lähtökohdiksi, jotka tekevät aidon kritiikin kehittämisen ongelmalliseksi. Lopuksi palaan kysymyksen sivistyneistöä, ideologiasta ja yliopistosta.

Porvarillinen tiede "vulgaaritieteenä"

Marx itse puhuu poliittisen taloustieteen kritiikissään hyvin jyrkin sanoin porvarilliseen taloustieteeseen ja sitä seuraavaan vulgaaritieteseen. Marx puhuu "rajasta, jon-

ka yli porvarillinen taloustiede ei voi mennä" ja kytkee tämän nimenomana luokkien välisen taistelun kehittymiseen. Siitä lähtien, kun porvaristo oli vallannut valtiovalan

"luokkataistelu pukeutui sekä käytännössä että teoriassa yhä jyrkempiin ja uhkaavampiin muotoihin. Se soitti kuolinkelloja tieteelliselle porvarilliselle talousopille. Nyt ei enää ollut kysymys siitä, oliko tuo tai tämä väite totta, vaan siitä, oliko se hyödyllinen vai vahingollinen pääomalle, mukava vai epämiukava, poliisijärjestyksen vastainen vai ei." (PO I, 22).

Tämä ja monet muut Pääoman muotoilut ovat antaneet aihetta muotoiluille, joissa porvarillinen tiede alistetaan totaalisesti "vulgaaritieteenä" käsitteen alle.¹⁰ Nämä kritiikki- muodot ovat kuitenkin totaalisen kyvyttömiä selittämään porvarillisen tieteen aitoa sisältä kehitystä ja mm. sellaisia tilanteita, joissa ei-marxilaisilla teorioilla on kiistatta korkeampi tiedostusarvo kuin vastaavilla kilpailevilla marxilaisilla.

Tästä ongelmasta ei selvity kiistämällä sokeasti marxilaisen teorian- ja tieteenkehityk-

sen dramaattisikin ongelmia,⁴⁾ vaan haasteseen on vastattava jotenkin. Marxin tekemä erottelu voidaan ensinnäkin problematisoida. Voidaan kysyä K. A. Nielsenin tavoin löikö Marx turhaan laimin vulgaaritehteen sisäisen kehityksen seuraamisen? Olisiko tehtäväksi asetettava vulgaaritehteen teorian luominen?⁵⁾ Toinen mahdollinen tapa etsiä vastausta on suhteuttaa Marxin esittämä kritiikki hänen oman esityksensä rakenteeseen. Poliittisen taloustieteen kritiikki olisi kohdespesifiä, se ei koskisi sellaisenaan porvarillista tiedettä yleensä (mikäli erottelusta marxilainen vs. porvarillinen ylipäänsä voidaan puhua poliittisen taloustieteen ulkopuolella).

Marxin kritiikkiä ei luetaisikaan abstraktin luokka- tai luokkataistelukäsitteen kautta, vaan kapitalistisen yhteiskunnan sisällä tapahtuvan pääomasuhteen laajenemisen näkökulmasta. Näin ajateltuna kapitalistinen yhteiskunta tuottaa alati uudestaan, uusien yhteiskunnan alueiden kietoutuessa pääoman arvonlisäys- ja uusintamisprosessiin, näitä yhteiskunnan alueita tutkivien tieteiden sisällä erottelun "klassiseen" ja "vulgaariin". Näin ajateltuna tulee mahdolliseksi paikan rationaalisesti porvarillisen postmarxilaisen tieteen klassisia kehityspisteitä.⁶⁾ Silti voidaan vielä kysyä selittykö näinkään modernin vulgaaritehteen tiedostusarvo?

"Antikommunismien aikakausi"

Jos siirrymme hetkeksi tieteen kentältä ideologisen taistelun alueelle, löydämme heti vastaavia erotteluita. Porvarillisen ajattelun erotteluvana käsitteenä on nyt aikakausi, tai aikakauden luonne. Ideologioiden sisältö on sidoksissa aikakauden luonteeseen. Aikakausi taas on universaali, koko maapallon ja historian mitassa maailmanvallankumousprosessin laadullista vaihetta kuvaava käsite. Porvarillisten vallankumousten jälkeen porvariston ajattelu menetti edistyskäsittelyn luonteensa. Mutta Lokakuun vallankumouksen jälkeen, jolloin elämme *kapitalismista sosialismiin siirtymisen aikakautta*, on porvarillisen ideologian ydinsisältö *antikommunismi ja neuvostovastaisuus*.⁷⁾

Porvarillisen ideologian antikommunistin luonne selittyisi kapitalismin yleisestä kriisistä. Kun kapitalismi on kriisissä on myös porvarillinen ajattelu kriisissä, sillä on välttämättä apologettinen luonne ja se on aggressiivista suhteessa olemassaolevaan sosialismiin ja työväenliikkeeseen. Porvarillisen ideologian pysyvistä kriisistä selittyisi myös sen monimuotoisuus, alituinen muuttuminen. Porvarillisen ideologian pysyvä tunnusmerkki olisi myös se, että se sulattaisi itseensä

marxismien aineksia marxismien väärentämisen ja hajoittamisen tarkoituksessa. Muutosten perussuunnat vastaisivat kuitenkin kapitalismin yleisen kriisin kehitystä. Niinpä konservatiivisen ajattelun nykyisen nousun voidaan ajatella liittyvän kapitalismin yleisen kriisin syvenemiseen.⁸⁾

Vaikka näin muotoiltu kritiikki onkin pystynyt sanomaan paljon antikommunismien ilmenemismuodoista ja menetelmistä, porvarillisen ideologian yleisenä luonnehdintana se jää varsin ongelmalliseksi. Universaalien kritiikki- ja muotojen ongelmallisuutta tuskin tarvitsee edes laajemmin kritisoida. Selvää lie nee, että porvarillisella ideologialla on historianansa, ajalliset ja paikalliset muunnelmat, mitkä eivät alistu millekään historianfilosofialle. Porvarillisen ideologian sisällä tapahtuu myös aitoa eriytymistä ja etenemistä, kapitalismin ristiriitojen kritiikkiä ja kritiikkeistä oppimista. Näitä prosesseja mikään totalisoiva, dikotomisesti ajatteleva kritiikki ei tavoita.

Varsinainen ongelma on kuitenkin siinä, että teesi antikommunismista porvarillisen ideologian perustana ei pysty mitenkään selittämään porvarillisen ideologian historiallista elinvoimaa. Ja miksi juuri oikeistolainen ideologia ja politiikka pystyy etenemään aina kriisin oloissa? Miksi antikommunismien yhä uudestaan ja uudestaan tapahtuva "paljastaminen" jää voimattomaksi poliittiseksi käytännöksi?

Vaikuttaakin siltä, että traditionaaliset ideologiakritiikit pystyvät ainoastaan kuvaamaan, luonnehtimaan porvarillisen ideologian tiettyjä piirteitä. Itse ideologisen vaikutusvoima jää kokonaan selittämättä. Paradoksaalisesti tämä koskee kaikkein konservatiivisintakin ideologiaa. Natsismin valtaannousu muistuttaa kritiikin tehottomuuteen liittyvää tragediaa. Nykyinen oikeistokonservatismi/ populismin nousu puolestaan aktualisoi voimakkaasti marxilaisen ideologiateorian kehittämisen tarpeen. Kuvailevasta käytännöstä on kyettävä etenemään kumoavaan käytäntöön.

Joko – tahi . . . keskitietä ei ole!

Palatkaamme nyt pisteeseen, jonka pitäisi olla kommunisteille tieteen ja ideologian välitys. Puhe on tietenkin *tieteellisestä maailmankatsomuksesta*, joka asettuu porvarillisen ideologian vastakohdaksi. Tiesin tieteellisestä maailmankatsomuksesta yhdistyvät ja kulminoituvat monet edellä esitettyjen kritiikki- ja muotojen ongelmat. Lisäksi traditionaaliset muotoilut ideologisesta ideologiasta tuovat mukanaan joukon uusia ongelmia.

Ajatus tieteellisestä ideologiasta liittyy läheisesti Leninin nimeen. Lenin puolestaan määrittelee rintamalinjan tunnetussa ja paljon lainatussa passuksessa seuraavasti:

"Kun kerran ei voi olla puhuttakaan omintakeisesta, itse työläisjoukkojen liikkeensä kuluksa kehittämästä ideologiasta, kysymys voi olla *vain näin*: joko porvarillinen tahi sosialistinen ideologia. Keskitietä tässä ei ole (sillä ihmiskunta ei ole kehittännyt mitään "kolmatta" ideologiaa, eikä luokkavastakohtien repimässä yhteiskunnassa yleensä voi koskaan ollakaan mitään ei-luokka- tai luokkien yläpuolella olevaa ideologiaa). *Siksi kaikkinaisen* sosialistisen ideologian väheksyminen, *kaikkinaisen loitoneminen* siitä merkitsee samalla porvarillisen ideologian voimistamista." (Mitä on tehtävä, s. 54).

Tässä vaiheessa voimme sivuuttaa lainauksen alkuun sisältyvän merkillisyyden ("ei voi olla puhuttakaan . . . työläisjoukkojen . . . kehittämästä ideologiasta") ja keskitettyä asettamukseen *joko tahi*, joka saa erityisen merkityksen Leninin jälkeisessä kommunistisen liikkeen käytännössä.

Kun tutkitaan kommunistisen liikkeen poliittista käytäntöä, havaitaan että on löydettyä koko joukko ideologiakritiikin välineitä, joilla on tietty yhteinen nimittäjä. Ne ovat selkeitä dikotomioita (joko – tahi) ja luonteeltaan vahvan reduktionistisia (kritiikki palautetaan jäännöksestä yhteen perusteeseen). Tällaisia luokittelun välineitä ovat mm. "filosofian peruskysymys", "luokkaanalyysi" ja "revisionismikritiikki".

Filosofian peruskysymyksellä on oma aikavälinen paikkansa ideologiakritiikkien läpiviennissä. Ensinnäkin se palauttaa ideologian luonteen arvioinnin yksinkertaiseen erotteluun materialistinen vs. idealistinen. "Peruskysymyksen" näkökulmasta ideologien taistelua näiden kahden suuntauksen välillä, eikä muuta. Toiseksi "peruskysymykseen" sisältyy tietty näkemys filosofian ja erityistieteiden suhteesta. Filosofia hallitsee tätä suhdetta. Se valvoo peruskysymyksen ratkaisua, "sillä yhteiskuntatiede ei omilla kohdespesifeillä metodeillaan kykene osoittamaan yhteiskuntasuhteiden materiaalisuutta." (Hongisto & Oittinen, Soihtu 1/83). Tämän mukaan voidaan siis sanoa, että erityistieteestä "tulee tiede vasta filosofian kautta" (emt.).

"Peruskysymykseen" liittyvää varsinaista filosofista problematiikkaa en tässä lähde arvioimaan.⁹⁾ Käytännössä "peruskysymyksen" avulla on ollut varsin helppoa *immunsoida* marxismi kaikelta ulkoiselta kritiikiltä, samaa tarkoitusterää on usein palvellut kritiikin osoittaminen "ei-proletaariseksi". Dogmaattinen "peruskysymyksestä" kiinnipitäminen johtaa myös helposti erityistieteissä ta-



pahtuvan etenemisen jarruttamiseen, jos filosofiaa artikuloivalla instanssilla on siihen mahdollisuus. Lysenko-ilmiö lienee tästä kärkevin osoitus.

Kritiikin vaikeus

Edellä esitetty on tietysti hyvin luonnokse-
nomaista ja yksinkertaistavaa. Mutta jos pu-
hutaan kommunistisen liikkeen ideologisen
taistelun käytännön tasosta, luonnehdinnat
varmasti tavoittavat jotain olennaista. Lyhy-
esti ilmaistuna kyse on kommunistisen liik-
keen kyvyttömyydestä kehittää aloitteellista
otetta aatteellisessa taistelussa. Porvarillisen
ideologian kritiikin sijasta etualalle astuu
"marxismin puhtauden vaaliminen" omine
ongelmineen. Vaikuttaa siltä, että porvaril-
lisen ideologian kehityslogiikka ja lumovoima
on pitkälti teoreettisesti arvioimatta kommu-
nistien politiikassa. Tämä ilmenee mm.

– kyvyttömyydessä hegemonisiin aloittei-
siin,

– kyvyttömyydessä nähdä ja käyttää hy-
väkseen porvarillisen ideologian sisäisiä risti-
riitaisuuksia ja halkeamia, kyvyttömyydessä
tarttua porvarillisen yhteiskunnan sillanpää-
asemia tarjoaviin sisäisiin jännitteisiin,

– alituisesti toistuvana kommunistisen
liikkeen kyvyttömyytenä tehdä "ei-
proletaarista" politiikkaa. Laajassa mielessä
luoda liittoja uusien yhteiskunnallisten ryh-
mien ja liikkeiden kanssa, suppeimmassa
mielessä jatkuvana puolueen ja marxilaisen
sivistyneistön suhteiden kriistytymisenä.

Ilmiselvää siis lienee, että tarvitaan ideolo-
gisen taistelun ja marxilaisen kritiikin lähtö-
kohtien syvällistä (uudelleen)arviointia. Ehkä
on ajateltava kokonaan uudelleen ideologi-
sen, tieteellisen, poliittisen ja maailmankatso-
muksellisen käsitteet marxismissa. Mitään
paluuta vanhaan ei ole. Uusia kiertorakkeja
on turha odottaakaan. Mutta suunta, johon
pitäisi kulkea voidaan ehkä aavistaa.

VIITTEET:

1) Keskustelu kritiikistä lainehtii tänään
varsin monitasoisena. Soidhun palstoilla

teemasta ovat keskustelleet Keijo Rahko-
nen (Marxin kritiikki on interventioita,
5/82), M. Hongisto ja V. Oittinen (Suom-
alaisen marxismikeskustelun ongelmia,
1/83) sekä Hannu Hartikainen (Sivilisaa-
tiokritiikistä, 4/82 ja Kapitalismin kriti-
soimisen ongelmia 3/83).

Tieteen & Edistyskeskusteluilla on marxi-
laisen kritiikin kriiteereistä ja tasoista kes-
kusteltu myös vilkkaasti. Arto Noron pu-
heenpuhe kritiikin käsitteen odyssieasta
(2/82) on saanut rinnalleen keskusteluja
tieteenkritiikistä (Pietilä, Manninen, Nii-
nihuoto numeroissa 2 ja 3/82, 1/82), sivilis-
saatiokritiikistä (Noro & Schanz, 3/81 ja
Hartikainen 1/83) sekä teknologiakritiik-
istä (Gronow 1/83), joitakin mainitakse-
ni.

Erikseen on syytä vielä todeta Veikko Pie-
tilän kirja Miten tiede kehittyi? – Tiedus-
teuretkiä tieteen teorian kentälle, joka il-
mestyi alkusyksystä Vastapainon julkai-
semana.

- 2) SOL Pinaiset vihkot n:o 21, Johdanto s. 4
ja 12. Kirjoittajat muuten siteeraavat Sep-
po Toiviaiselta seuraavan arvion Leninis-
tistä: "Leninillä on täydellinen, eheä teoria
sivistyneistöstä. Sen voidaan katsoa muo-
dostuvan kolmesta toisiinsa liittyvästä
osasta: sivistyneistön asemasta ja dyna-
miikasta kapitalismissa, sivistyneistön
paikasta kommunistisessa puolueessa
sekä työväenluokan ja sivistyneistön liiton
yleisistä periaatteista." Nyt tämä arvio
voidaan varmasti jo nähdä hieman prob-
lemaattisemmin. Ehkä juuri sivistyneistö-
kysymyksessä ollaan alueella, jossa mei-
dän on edettävä pidemmälle ja jätettävä
Leninin seura, ylittettävä leninismi?

- 3) Tämän tyyppinen vulgaaritetien käsit-
teen käyttö ei suinkaan rajoitu vain kom-
munistisen liikkeen poliittiseen arkeen,
vaan esiintyy myös teoreettiseksi tarkoite-
tuissa kritiikeissä. Ks. esim. Frankfurtin
koulun sosiaalifilosofia – Kriittisiä esseitä.
(tekijäkollektiivi), Progress, Moskova,
1981. Vesa Oittinen näyttää suomalaises-
sa keskustelussa puolestuvien eksplisiitti-
sesti tällaista vulgaaritetien-ajatuksia. Ks.
esim. Soidhunkantaja 5/81, s. 31.

- 4) Erityisesti marxilais-leniniläisten traditi-
oiden ongelmana näyttää olevan kyvyttö-
myys arvioida teoreettisesti omaa histori-

aansa. Selvimmin tämä ilmenee virallisen
puoluehistorian kirjoituksen alueella,
mutta ulottuu myös tieteenhistorian alalle.
Dominique Lecourtin Lysenko kirja lie-
nee yksi parhaista johdatuksista marxis-
tien piirissä hyvin vähän keskusteltuun
neuvostotieteen dogmaattiseen vaiheeseen.
(D. Lecourt: Proletarische Wissenschaft?
VSA, West-Berlin, 1976)

- 5) Ks. K. A. Nielsen: Henkinen työ ja tieteen-
kritiikki. Teoksessa Tiede ja tieteenkri-
tiikki (toim. Risto Heiskala), SYL-
julkaisu 3/81.
- 6) Esim. S. Jaeger & I. Staeuble: Die gesells-
chaftliche Genese der Psychologie. Cam-
pus, Frankfurt/New York, 1978. Hongisto
ja Oittinen eivät näytä lainkaan ymmär-
tävän mistä tässä argumentissa oikein on
kyse todetessaan, että se ei pysty selittä-
mään porvarillisen tieteen käännettä vul-
gaarisuuteen "sillä sehän yrittää johtaa
porvarillisen ajattelun muodot vain pääo-
ma- ja tavarasuhteista, jotka kuitenkin
koko kyseisenä ajanjaksona pysyivät pe-
rusteillaan muuttumattomina." (Soidhu
1/83, s. 33).
- 7) tässä luonnehdittava käsiteapparaatti on
tunnetusti kotoisin marxismi-leninismien
perusesityksistä. Systemaattisissakin
marxilais-leniniläisissä ideologiaatutki-
muksissa painotetaan antikommuunismien
kritiikin tasoa. Ks. esim. G. Arbatov: Ideo-
loginen taistelu ja aikamme kansainväli-
set suhteet. Edistys, Moskova, 1976. V.
Kortunov: Ideologia ja politiikka. Edistys,
Moskova, 1978.
- 8) Ks. esim. Deutsche Zeitschrift für Philo-
sophie n:o 6/83, jossa useita puheenpuhe-
ja ajankohtaisen ideologisen taistelun ky-
symyksistä. Erityisesti kannattaa huoma-
ta Manfred Buhrin artikkeli Die Lehre
von Karl Marx und die bürgerliche Ideo-
logie der Gegenwart.
- 9) Tärkeitä puheenpuheja teemasta ovat
Juha Koivisto: Marx, Engels ja materia-
lismi. Tiede & Edistys 1/83. Lauri Mehto-
nen: "Filosofian peruskysymyksestä" filo-
sofian "ideologisena mahtina". Tiede &
Edistys, 2/83. Myös Das Argument-
lehden palstoilla käytiin joku vuosi sitten
mittava keskustelu teemasta Materialisti-
sen dialektiikan peruskysymyksiä (ks.
esim. Argument 74, 77, 81, 92)

KAPITALISMIN KRIISI JA TARPEIDEN ONGELMA

Herman Diligenski

"Oikeus on kansan leipä.
Sitä on joskus riittävästi, sitä on joskus
niukasti.
Se maistuu joskus hyvältä, se maistuu jos-
kus pahalta.
Kun leipää on niukasti, vallitsee nälkä.
Kun leipä on huonoa, vallitsee tyytymät-
tömyys."

Bertolt Brecht

Moderni yhteiskunta asettaa sitä ku-
moamaan pyrkiville pakottavana kysy-
myksen inhimillisistä tarpeista. Miksi ka-
pinoida tämän kaiken (tavara)rikkauden
keskellä? Tai miksi sietää tätä kulutuksen
nelaa, kun suurimmalta osalta ihmiskun-
taa on riistetty mahdollisuus perustarpeit-
tensa nauttimiseen? Mitkä sitten
ovat meidän omat tarpeemme? Voidaan-
ko puhua yksioikoisesti tarpeiden hierar-
kiasta niinkuin Maslow olettaa? Vastauk-
set näihin kysymyksiin ovat häkellyttävän
erilaisia. Työväenliike näyttää kiinnittä-
vän katseensa vain kasvavaan tarpeiden
tyydytyksen tasoon. Keskellä mielessä
tämä onkin ymmärrettävää. Onhan työ-
väenliikkeen historiassa eräs keskeinen
kapitalismikritiikin lähde (ja peruste) ol-
lut se, että järjestelmä jättää työväenliikkeen
kansanosan perustarpeetkin monin osin
tyydyttämättä. Taistelu on kohdistunut
varsin konkreettisesti elämisen tason ko-
hottamiseen. Niinpä ei ole mitään ihmet-
telemistä siinä, että tämä perinne jäsen-
tää työväenjärjestöjen poliittisen johdon
ajattelua tänäpäinkin. Silti herätää joukon
kysymyksiä se, että juuri vallankumous-
liikkeen piirissä maassamme – mm.
SKP:n entisen puheenjohtajan suulla – to-
istamistaan toistetaan, että tarpeiden tyy-
dytys maassamme on niin korkealla ta-
solla ettei vallankumoukselliselle liikkeel-
le ole enää sosiaalista pohjaa. Toisaalla
taas ne, jotka korostavat sosiaalisen puu-
teen olemassaoloa, katsovat että työväen-
liikkeen tarpeiden tyydyttämisen ongel-
maan on yksi ja yksinkertainen ratkaisu:
kulutuskysynnän lisääminen, palkkojen
korottaminen.

Paljon radikaalimpaa kysymyksen-
asettelua me näemme uusien yhteiskun-
nallisten liikkeiden piirissä, liikkeiden
jotka ovat kasvaneet esiin vasta kypsän
kapitalismin uumenista. Kritiikin koh-
teeksi asettuvat nyt itse tarpeet, tosin mo-
nin eri tavoin ja eri näkökulmista. Joka
tapauksessa uudet liikkeet kysyvät jotain,
johon vasemmistolaisen työväenliikkeen
on vastattava jos mieli elää ja muuttaa
maailmaa. Nimittäin: ovatko kapitalis-
min tuottamat ja muovaamat tarpeet se,
mikä on tyydytettävä? Vai onko itse tar-
peet radikalisoitava, kysyttävä videoiden
sijaan vaikka omaehtoista kulttuuria?

+++

Oheinen H.H. Diligensin artikkeli tuo
esiin erään näkökulman tarpeista käytä-
vään keskusteluun. Kirjoittaja on neuvos-
toliittolainen, Moskovassa vaikuttava so-
siaalipsykologi, joka lähtee tarkasteluis-
saan ns. kulttuuri-historiallisen koulun
hahmottamasta tutkimustraditiosta.

Kulttuuris-historiallisen teorian perus-
teet muotoili 20- ja 30-luvuilla L. S.
Vygotski (1896–1934). Varsinaisesti kult-
tuuri-historiallinen koulu nousi julkisuu-
teen kuitenkin vasta 60-luvun alkupuolel-
ta lähtien Vygotskin oppilaiden toimesta.
Keskeinen merkitys tarpeista käytävälle
keskustelulle Neuvostoliitossa on ollut A.
N. Leontjevin (1904–1979) tutkimuksilla,
joihin Diligenskin monin paikoin no-
jaa. Leontjev painottaa inhimillisen toi-
minnan ja tarpeiden tiivistä keskinäisyh-
teyttä sekä toiminnan ehtojen kulttuuri-
historiallista määräytyneisyyttä.

Diligenski on pyrkinyt tuotantonsaan
viemään eteenpäin kulttuurihistoriallisen
koulun tutkimusohjelmaa. Hänen varhai-
sempi tuotantonsa keskittyi luokkatietoi-
suiden ongelmiin, joiden rinnalla hän on
tutkinut tarve-ongelmaa. Suomalaiselle
lukijakunnalle Diligenski tuli tutuksi
1968 Marxilaisuus ja nykyaika teoksessa
julkaisulla Gramscin ajankohtaisuutta
tarkastelevalla artikkelilla (Vallanku-
mouksellisen ideologian ja joukkotajun-
nan keskinäisyydestä). Samua teemaa
kehitteli edelleen 1975 ilmestyneessä Mar-
xilaian sosiaalipsykologian kysymyksiä

kirjan artikkeli (Marxilaisen luokkatie-
toisuuden käsite ja sen kritiikki). Kom-
munistissa on äskettäin ilmestynyt Dili-
genskin artikkeli.

Institut für Marxistische Studien und
Forschungen (IMSF) on julkaissut 1978
laajan Diligenskin artikkelikokoelman
Sozialpsychologie und Klassenbewuss-
tsein der Arbeiterklasse im heutigen
Kapitalismus, joka lienee perusteellisin ja
tasokkain lähde venäjän kieltä taitamat-
tomalle kiinnostuneelle lukijalle. Kysei-
sessä teoksessa on yksi laajahko tarve-
teorioiden problematiikkaa pohdikelevä ar-
tikkeli.

+++

Marxilainen tarvekeskustelu on ollut
Suomessa melkoisen niukkaa. Taustalla
vaikuttaa tietenkin sekin seikka, että
yleismaailmallisestikin marxilaisen teori-
an panokset tällä alueella ovat vielä mel-
koisen keskeneräisiä. Tässä kannattaa
mainita ainakin Uudistuva Ihmiskunta
lehden numero 4/82, jossa on ilmestynyt
Agnes Hellerin artikkeli Todet ja väärät
tarpeet sekä Tapani Hietaniemen laaja
katsaus Hellerin tuotantoon. Ehkä aihetta
olisi keskustelun viritämiseen nykyistä
laajemminkin.

+++

Länsi-Eurooppalaisessa marxilaisessa
keskustelussa kysymystä tarpeista on kä-
sitelty hyvin kirjavasti ja monitasoisesti
lukuisissa teoreettisissa koulukunnissa.
Frankfurtin koulusta aina pääomalogiik-
kaan asti. Tässä yhteydessä riittänee, kun
viitataan kulttuuri-historiallisen koulun
lähtökohdista edelleen etenevään kriitti-
seeseen psykologiaan. Kriittisen psykologian
perustaja ja yhteenkokoava hahmo, Klaus
Holzkamp on juuri julkaissut teoksen
Grundlegung der Psychologie, jossa pyri-
tään tiivistämään länsi-saksalaisen mar-
xilaisen psykologian yli kymmenvuotisen
tutkimuksen tuloksia. Tässä yhteydessä
myös kysymys inhimillisten tarpeiden
luonteesta nousee perusteellisen tarkaste-
lun kohteeksi.



Kysymys tarpeista on viime aikoina noussut lännessä vilkkaan keskustelun kohteeksi. Kysymyksen kärjistyminen on selvässä yhteydessä kapitalismin yleisen kriisin syvenemiseen. Keskustelussa kiinnostuvat yhteen monet ongelmat: ekologian kriisi sekä raaka-aine- ja energiakriisit, kehittyneiden ja kehitysmaiden välisen kuilun kasvaminen ym.

Tarpeiden alueella syntynyt tilanne on monessa suhteessa uusi. Ongelmallisiksi eivät osoittautuneet ainoastaan tarpeiden tyydyttämisen tavat, vaan myös eri tarpeiden suhteellinen merkitys, *kulutustyylin* valinta.

Tässä artikkelissa pyrimme kiinnittämään huomiota muuttamiin tarpeiden alueen analyysin metodologisiin periaatteisiin.

Luonnolliset ja sosiaaliset tarpeet

Nykyisen "tarpeiden kritiikin" pohjalta piilee muuan yleisempi ja varsin vanhan tradition omaava teoreettinen näkemys. Sen ytimenä on "luonnollisten" (siis elementaaristen, biologisten) tarpeiden asettaminen "sivistyksen luomia" rajoittamattomia tarpeita vastaan.

"Välttämättömien" tarpeiden puitteet ylittävien sivistyksen luomien tarpeiden lähteenä pidetään joko "suvereenin kuluttajan" mieltymyksiä (näin marginalistisessa ja uusklassisessa politekonomiasa), tai kulttuurin luomia arvoja ja normeja (näin funktionalistisessa sosiologiassa) tai sitten yrityskorporaatioiden harjoittamaa kulutuskysynnän ohjausta (näin *John Galbraithin*).

Kaikissa näissä "ylibiologisten" tarpeiden teorioissa lähdetään kuitenkin siitä, että nuo tarpeet ovat riippumattomat ihmisten objektiivisista sosiaalisen elämän edellytyksistä ja palautuvat viime kädessä ihmisen psyykeen ja tajuntaan – oli se sitten yksilöllinen tai kollektiivinen, "autonominen" tai taloudellisen ja teknokraattisen eliitin manipuloimaa.

Keskustelua on käyty paljon "status-" eli "kerskakulutuksesta". Tämä konseptio näkee ei-biologisten tarpeiden ytimen yksilön symbolisissa yrityksissä osoittavaa sosiaalisen asemansa eli statusensa.

Lukuisat kerskakulutusteoreetikot, *Thorstein Veblenistä* alkaen, kytkivät tarpeiden determinaatioon objektiivisten sosiaalisten erojen (myös luokkaerojen) olemassaoloon, mutta silti he eivät päässeet ylittämään funktionalistisen ja alkeellisen psykologisoivan lähestymistavan rajoja: kateus ja ryhmänormien konformistinen noudattaminen osoittautuvat viime kädessä ratkaiseviksi kulutusimpulsseiksi.

"Välttämättömien", "luonnollisten" sekä toisaalta "kulttuurin synnyttämien", "psykologisten" tarpeiden dualismi liittyy kiinteästi aineellisten, materiaalien

ja toisaalta "postmateriaalien", henkisten, persoonallisuuden itseilmaisua palvelevien tarpeiden dualismiin. "Postmateriaalien" tarpeiden voittoa materiaalistista ei-biologisista tarpeista pidetään sosiologien parissa usein yhteiskunta- ja yksilökehityksen yleisenä suuntauksena, joka avaisi näköaloja kapitalismin vikon voittamiseen.

Lähtiessään siitä, että kulttuurikehityksen myötä henkiset arvot saavat yliotteen, ilmaisee tämäkin näkemys sen kannan, että tajunta on inhimillisten motivaatioiden järjestelmän autonominen ja itsერი- toista perusta. Ihmisten on vain haluttava – ja kas, heidän tarpeensa muuttuvat.

Käytännössä nämä ajattelutavat päätyvät eräaseen utopistiseen reformismin lajiin, joka on luonteenomaista esimerkiksi Rooman klubille. Monet "orgaanisen kasvun" puolestapuhujien konkreettiset ehdotukset, kuten kulutuksen järkiperäistämisen, määrättyjen keinoekoisesti päätettävien tarpeiden "leikkaaminen", taistelu luonnonvarojen tuhlausta vastaan, eivät sellaisinaan herätä vastaväitteitä. Mutta koska niiden esittäjät abstrahoituvat pois nuo ilmiöt synnyttäneistä taloudellisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista, jäävät heidän reseptinsä pelkän moraalisaarnan tasolle – ne pysyvät abstraktina järkeen vetoamisena eivätkä paljontaan voi vaikuttaa ihmisten reaaliseen käytäntöön.

Tarpeet ja tuotanto

Marxilainen tiede, joka arvostelelee mainitsemiemme konseptioiden idealismia ja subjektivismia, asettaa niitä vastaan *teen* tuotantotavan määräävästä osuudesta tarpeiden muotoutumisesta ja kehitymisestä. Tämä jo Marxin esittämä teesi on tarveproblematiikan analyysin välttämätön teoreettinen ja metodologinen lähtökohta.

Toisaalta on niinkin, että tämän marxilaisen teesin pohjalta saatetaan liian yksipuolisesti painottaa ihmisen tarpeita *pelkkinä* sisäistettyinä tuotantotavan vaatimuksina. Tuotantovoimat ja -suhteet, historiallisesti määrätyn tuotantotavan ristiriidat jne. vaikuttavat monin tavoin – sekä välittömästi että välillisesti tarpeisiin. Siitä ei kuitenkaan seuraa, että tuotantotavan ja tarpeiden väliset suhteet palautuisivat pelkästään "ensi-" ja "toissijaisen" väliseksi suhteeksi – olemisen ja tajunnan tai perustan ja päällysrakenteen suhteen tavoin.

Yleisin määritelmä, minkä marxismi antaa inhimillisille tarpeille on se, että ne ovat ihmisen minkä tahansa, siis myös tuotannollisen toiminnan, ensimmäinen sysäys. "Ilman tarpeita", sanoi Marx, "ei ole tuotantoa". Tarpeet antavat ihmiselle toimintahäätteen, ja toiminta taas, sen prosessi ja tulokset synnyttävät uusia tarpeita.

Jos tarpeissa nähdään vain ihmisen nähtäen ulkoisten edellytysten asettamien objektiivisten vaatimusten "sisäistämistä", merkitsee se, ettei tavoiteta materiaalistista näkemystä *inhimillisen aktiivisuuden ja tahdon lähteistä*. Tällöin jäädytään vaille materialistista vastausta siihen kysymykseen ihmisen eksistenssistä, jonka idealismi on asettanut. Eikä tämäntapainen näkemys myöskään kykene esiintymään todellisuutta vaihtoehtona strukturalistis-funktionalistiselle ihmiskuvalle, joka näkee ihmisen "systeemin funktionaalisenä yksikkönä".

Toiminnan ja tarpeiden välisten suhteiden analyysi muodostaa niiden determinaatian ja kehittymisen ymmärtämisen lähtökohdan. Tarpeen *objektiivinen puoli* voidaan määritellä sellaiseksi ihmisen ja hänen olemassaolonsa luonnollisten sekä sosiaalisten edellytysten väliseksi suhteeksi, joka kykenee antamaan hänelle toimintahäätteen. Tarvetyypit ja -rakenteet määrättyvät siis viime kädessä tällaisista suhteista käsin. Nähdäksemme voidaan erottaa ihmisen suhteiden ja niitä vastaavien tarpeiden kaksi suurta luokkaa.

Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat suhteet ihmisen ja hänen *fyysiselle olemassaololleen* välttämättömien ehtojen välillä. Näihin eivät sisälly vain biologiset tarpeet, vaan myös se, mikä on yhteiskunnan kulloisellakin kehitystasolla välttämätöntä noiden tarpeiden tyydyttämiseksi. Niinpä nyky-yhteiskunnassa ihmisten fyysisen olemassaolon edellytyksiin kuuluvat määrättyt rahatulo ja siis myös niiden ansaitsemisen kannalta välttämätön oma paikka yhteiskunnallisessa tuotannossa, sitä vastaava koulutustaso, liikenne- ja informaatiomahdollisuudet sekä lepo.

Ihmistä toimintaan kannustavien suhteiden *toiseen* luokkaan kuuluvat hänen yhteytensä muihin ihmisiin, ts. yksilön ja yhteisön suhteet sekä kaikkien tason sosiaalisten ryhmien sisäiset suhteet. Ne syntyvät historiallisesti sosiaalisen toiminnan prosessissa tuotettaessa fyysisen olemassaolon ehtoja, mutta niillä on oma sisältönsä ja rakenteensa, jonka ansiosta ne synnyttävät toisenluonteisia tarpeita kuin ensimmäisen luokan suhteet. Niiden synnyttämien tarpeiden lähteenä on "yksilöllisen yhteiskunnallisen olemannon" mielessä otetun ihmisen olemisen ja toiminnan välinen objektiivinen "eksistentiaalinen" ristiriita.

Ihmisten toiminta yhteisön puitteissa vaatii *samanaikaisesti* sekä yksilön yhteisyyttä muiden ihmisten kanssa että autonomiaa yhteisöön nähden. Vaikka ihminen ajattelee ja toimii yksilöllisesti, hän samalla yhdistää toimintansa muiden ihmisten – yhteiskunnan – toimintaan. Tämä yksilöllisyys, "intraindividuaalinen" ristiriita (jota ei tule sekoittaa yksilön ja yhteisön ristiriitaan) on sellaisen toiminnan häätteenä, joka takaa ihmis-

ten yhteisöön integroitumisen sekä heidän yksilöllisyytensä määrättyt konkreettiset keskinäissuhteet. Se muodostaa monien tarpeiden kehityksen "perustan" – eettisten ja moraalisten, luovien ja tiedotuksellisten tarpeiden, tunnustuksen, rakkauden jne. tarpeen pohjan. Näitä voidaan nimittää ihmisten *sosiaalisen olemassaolon tarpeiksi*.

Edellä esittämämme tarpeiden jaoittelu nähdäksemme mahdollistaa "luonnollisten" ja "sosiaalisten" tarpeiden vastakainasettelun ylittämisen. On yhtäältä niin, että kaikilla inhimillisillä tarpeilla (eikä vain "ensisijaisilla") on aineelliset biogeneettiset edellytyksensä. Ja toisaalta taas kaikki ihmisen tarpeet ovat sosiaalisia: tämä pätee myös ihmisten fyysistä olemassaoloa palveleviin tarpeisiin nähden, koska niiden konkreettinen sisältö määräytyy koko tähänastisesta talous-, sosiaali- ja sivistyskehityksestä käsin.

Yksilölliset ja sosiaaliset tarpeet

Mitä tulee sosiaalisen olemassaolon alueen tarpeisiin, ovat ne samanlainen ihmisen psyyken ja toiminnan välttämätön ja immanenti, sisäinen osatekijä kuin biologisetkin tarpeet. Ihmiselle ominaiset intellektuaaliset ja emotionaaliset kyvyt muuntuvat vääjäämättä pysyviksi "sisäisiksi" tarpeiksi. Vain ihmisen eteen kohoa se kaksinainen tehtävä, että hänen on liityttävä yhteisöön ja samalla määriteltävä itsensä yksilönä sen puitteissa.

Kummatkin tarvetyypit eroavat alkuperältään ja funktioiltaan toisistaan, mutta reaalisessa inhimillisessä toiminnassa ne muodostavat liikeisen yhteyden keskenään ja niistä tulee yhtenäinen järjestelmä.

Fyysisen olemassaoloon liittyvien tarpeiden kohteina ovat materiaaliset hyödykkeet ja palvelut. Niiden historiallinen kehitys noudattaa kulutusominaisuuksien *optimisaation* sekä muuttuviin oloihin *sopeutumisen* eli adaptaation lakeja. Kumpikin periaate toteutuu yhtäältä olemassaolevan sosiaalisen kokemuksen pohjalta (fyysisen olemassaoloon liittyvillä tarpeilla on luonnonvoimainen tendenssi kohdistua yhteiskunnassa jo esiintyviin hyödykkeisiin ja palveluihin), toisaalta taas optimisaatio ja sopeuttaminen edellyttävät yksilöllistä aloitteellisuutta ja luovuutta.

Sosiaaliseen olemassaoloon liittyvien tarpeiden spesifisenä kohteena eivät ole hyödykkeet ja palvelut sellaisinaan, vaan itse se *toiminnan prosessi*, jossa yksilön kyvyt ja lahjat kehittyvät, hänen suhteensa muihin ihmisiin ja hänen yksilöllisyytensä toteutuvat. Tästä seuraa näille tarpeille ominainen *joustavuus*. Periaatteessa niiden kohteena saattaa olla mikä tahansa toiminnan muoto, joka vastaa mainittuja vaatimuksia.

Sosiaaliseen olemassaoloon liittyvien tarpeiden konkreettista sisältöä määrää itse toiminnan sisältö: yhtäältä siihenastinen kokemus, joka kehittää ihmisen määrättyjä taipumuksia; toisaalta ihmisen käytettävissä olevien toimintamuotojen luonne.

Tarpeet ja kapitalismi

Kapitalismin aikakausi synnytti historiallisesti ennennäkemättömän inhimillisten tarpeiden tason kohoamisen ja differentioitumisen. Samalla se kärjisti tämän prosessin ristiriitaisuuksia ja rajoitti sen kapitalistisen tuotantotavan sanelemaan puitteisiin. Teknisen edistyksen stimuloima tarpeiden alan laajeneminen ja sen luomat uudet hyödykkeet ja palvelut eivät millään muotoa ole sellaisinaan jokin pirullinen antihumanaarinen voima, kuten nykyhetken "teknofobeista" näyttää. Tuotannon mekanisointi ja automatisointi sekä niiden luomien hyödykkeiden ja palveluiden kulutusominaisuudet parantavat huomattavasti ihmisten fyysisen olemassaolon edellytyksiä. Nykyisessä massatuotannossa monet ovat näkevinään syyllisen elämän standardisoitumiseen ja epäpersoonallistumiseen, mutta itse asiassa siihen sisältyy tarpeiden ja kulutuksen demokratisoitumisen edistykseinen tendenssi.

Tämä kehitys luo periaatteessa edellytykset, joiden vallitessa ihmisten fyysisen olemassaoloehtojen tyydyttäminen lakkaa olemasta ensisijainen motivaatio-tekijä. Sosiaalisen olemassaolon tarpeiden kehitykselle avautuu samalla laajemat näköalat. Materiaalisen kulutuksen ongelmista tulee niiden jatkuvan optimisoinnin ja rationalisoinnin probleemeja, jotka ratkaistaan sosiaalisesti organisoidussa tiedostus- ja luomistyössä.

Nykykapitalismi ei pysty realisoimaan näitä mahdollisuuksia. Ensimmäinen kapitalistiset tuotanto- ja jakosuhteet uusintavat elementaarisenkin aineellisen köyhyyden ilmentymiä suhteellisen laajoissa väestöjoukoissa. Ja toiseksi kapitalismi ei nykyään ole vain ollut vähentämättä, vaan vieläpä lisännyt materiaalistien tarpeiden tyydyttämisen edellytysten epästabiiliisuutta ja epävarmuutta.

Työttömyyden kasvu ja inflaatio sekä ammatillisten koulutustarpeiden vaatimusten nopea muuttuminen uhkaavat saavutettua materiaalista kulutustasoa tämän tason absoluuttisista mittasuhteista huolimatta sekä synnyttävät jatkuvaa jännitystä tällä alueella. Korkeakaan elintaso ei vapauta aineellisista huolista eikä takaa tulevaisuutta. Niin kauan kuin olot pysyvät tällaisina, on vähentääkin naiivia julistaa "postmateriaalistien" tarpeiden riemuvoittoa materiaalistista.

Kolmanneksi kapitalismi ei kykene takaamaan kulutusrakenteen sopeutumista nykytuotannon vaatimusten ja elämän-

olosuhteiden muutoksen mukaiseksi. Tämä näyttäytyy siinä jatkuvassa tyytymättömyydessä, jota tunnetaan asuin- ja elinympäristön oloja, kaupunkien liikenneongelmia, terveydenhuoltoa, kasvatus- ja koululaitosta sekä vapaa-ajan vieton järjestelyä kohtaan.

Useimpien palvelujen kollektiivinen luonne ja niiden verrattain korkea markkinahinta tekee välttämättömäksi niiden tyydyttämisen kapitalististen markkinoiden ulkopuolella, yhteiskunnan tukeen ja rahoitukseen nojautuen. Kapitalististen suhteiden vallitessa tällainen kulutusmuoto voi lyödä itsensä läpi vain rajoitetusti eikä ongelmien radikaaliin ratkaisuun ole mahdollisuuksia.

Tarpeet ja valtio

Tarpeiden ongelman erityispiirteinä nykykapitalismissa on, että siitä on tullut paljolti poliittinen ongelma. Valtion toimialojen valtava laajeneminen on tehnyt valtiollisesta politiikasta erään tärkeimmistä tarpeidentyydytyksen tasoon vaikuttavista tekijöistä. Kapitalistisissa maissa viime vuosina yhä laajemmalti käytetty "sosiaalisten tarpeiden" käsite heijastaa tätä asiointilaa. On koko joukko tarpeita, joiden tyydyttämisen ongelma on ratkaistava sosiaalisella tasolla ja ennen kaikkea valtion toimesta. Käsite vaatii kuitenkin täsmennystä, sillä siihen sisältyy implisiittisesti "sosiaalisen" asettaminen "yksilöllistä" vastaan.

Mikä tahansa inhimillisen toiminnan muoto on määrättyssä mielessä sosiaalista. Erityisistä sosiaalisista tarpeista puhuminen on mielekasta sikäli kun puhutaan sellaisista tarpeista, joiden tiedostaminen ja tyydyttäminen edellyttää makroriittä tai sosiaalisen kerrostuman tasolla toteutuvaa sosiaalista toimintaa. Mutta tässäkin tapauksessa on aiheellista täsmentää, keiden tarpeista on kyse: kaikkien yhteiskunnan jäsenien, määrättyjen sosiaalisten ryhmien vai itse yhteiskuntajärjestelmän tai sen joidenkin instituutioiden tarpeista. Perinteellinen porvarillinen valtio heijasti porvarisluokan ja kapitalistisen järjestelmän tarpeita. Nykyinen porvarillinen valtio säilyttää nämä tehtävät, mutta sen on samalla tavalla tai toisella pakko pohdita, miten työtäkevien luokkien tarpeet tyydytetään.

Kapitalististen valtioiden kasvavat sotilasmenot, jotka merkitsevät suuria supistuksia sosiaalimenoihin, osoittavat, minä nimenomaisten tehtävien eduksi ristiä ratkaistaan.

Taistelu rauhan puolesta on tämän vuoksi muuan tärkeimmistä keinoista tarpeiden rikastuttamiseksi ja kohottamiseksi.

Tarpeet ja motiivit

Nykysten fyysisten olemassaolotarpeiden tyydyttämisen luonne ja taso vaikut-

taa välittömästi ihmisyksilöiden ja laajojen sosiaalisten ryhmien koko motivaatiojärjestelmään. Arkielämän vaikeudet, pelot ja huolet kaventavat ei-materiaalistien – eettisten ja älyllisten – tarpeiden pohjaa, itseilmaisun ja luovuuden mahdollisuuksia. Käy niin, että nämä tarpeet siirretään materiaaliin, aineellisiin kohteisiin: keskitytään yhteiskunnallisesti hyväksytyn aineellisen elintason saavuttamiseen.

"Kuluttaja-ihmisen" hahmo, *homo consumens*-ilmiö, kuvataan usein kapitalistisen yhteiskunnan arvo- ja normijärjestelmän tuotteeksi. Todella onkin niin, että kapitalismin taloudelliset ja sosiaaliset suhteet muuttavat väijäämättä rahan ja aineellisen menestyksen korkeimmaksi arvoksi, ihmisen sosiaalisen aseman yleispäteväksi mitaksi ja aineellisen kulutustason tämän aseman symboliksi.

On kuitenkin kysyttävä, miksi tämä sosiaalinen arvo ei esiinny vain yhtenä ihmisyksilön yhteisöön integroinnin muotona, vaan myös hänen koko toimintansa johtavana kannustimena ja päämääränä. Tähän kysymykseen ei strukturaalinen funktionalismi eikä "manipuloidun kuluttajan" konseptio kykene vastaamaan, koska ne eivät yleensä tarkastele sosiaalisten arvojen sisäistämisen henkilökohtaisia edellytyksiä, jotka ovat aktiivisuuden "sisäisiä" ja spesifin inhimillisiä lähteitä. Vastausta ei tarjoa myöskään kerskakulutuksen konseptio. Se kuvailee sitä todellista tapahtumakulkua, jossa yksilö jäljittelee ryhmän aineelliselle elämälle antamia normeja, mikä ilmeisesti on yksilön sosiaalisen identifiaktion ja ryhmään integroitumisen luonnollinen mekanismi, mutta se ei selitä, miksi tämä jäljittely kääntyy johtavaksi, muut alieen alistavaksi motiiviksi. Muoti on todennäköisesti kaikkia ihmisyhteisöjä luonnehtiva ilmiö, mutta on yksi asia pukeutua muodinmukaisesti ja toinen nähdä siinä elämän tarkoitus.

Nähdäksemme täydelliseen selitykseen päästään, mikäli kiinnitetään huomio kapitalismille ominaisiin ihmisen toiminnan sosiaalisen ja yksilöllisen sisällön välisen suhteen muotoihin sekä niiden synnyttämiin sosiaalisen olemassaolon tarpeiden muodostumistapoihin.

Kun kapitalismi muuntaa ihmisen taivaroitten tai työvoimansa yksilölliseksi myyjäksi, vie se samalla äärimmäisyyteensä henkilökohtaisen olemassaolon individualisoitumisen ja persoonallisuuden sosiaalisen eristyneisyyden. Kilpailu muiden kanssa muuttuu ihmisen kaikkien sosiaalisten suhteiden ytimeksi. Näissä oloissa pyrkimys "saada se, mitä muutkin" tai "enemmän kuin muut", oli kyse sitten aineellisista hyödykkeistä, sosiaalisesta asemasta, vallasta jne., kohoaa helpoimmaksi tavaksi realisoida yksilön suhteet yhteisöön ja vahvistaa ihmisen yksilöllisyyttä.



Työläisen tarpeet

Aineellisen menestyksen etiikassa ilmauksensa saava motivaatio oli pitkän aikaa vain suhteellisen kapea-alaisen porvarillisten ja pikkuporvarillisten kerrostumien tavoitettavissa (erään harvoista poikkeuksista muodosti amerikkalainen yhteiskunta, mikä selittääkin tämän motivaation juurtumisen niin syvälle kansakunnan psykologiaan). Työntekevien enemmistö joutui kamppailemaan elämän perusedellytyksien turvaamiseksi. Ne, jotka toimivat yksityisyrittäjinä, eivät löytäneet tässä toiminnassaan ainoastaan sosiaalisesti tunnustettuja päämääriä, vaan myös mahdollisuudet henkilökohtaisen aloitteellisuuden ja älyn kehittämiseen – muilla sen sijaan sosiaalisen olemassaolon tarpeet, sikäli kun köyhyys ja raskas työ eivät niitä tukahduttaneet, ruumiillistuiivat perhe- ja ystävyssuhteiden alueella, kollektiivisessa taistelussa ja josain määrin myös ammattityössä, jonka merkitys fyysisen työn eri lajeissa säilyi huomattavana.

Tekninen, taloudellinen ja sosiaalinen kehitys johti yhtäältä sellaisten kulutusedellytysten laajenemiseen ja joukkomitautumiseen, jotka kannustivat motivaatiota "saada se mikä muillakin on", aineellisen elintason kasvattamiskierteen. Toisaalta sellaiset prosessit kuin teollistuminen ja tuotannon mekanisointi, omaisuuden ja vallan keskittyminen, talous- ja yhteiskuntaelämän byrokratisoituminen laajentavat jatkuvasti sellaisen riippuvaisen työn mittasuhteita, josta puuttuu itsenäisyys, henkilökohtainen aloitteellisuus ja ylipäänsä kaikki luova sisäisyys. Tällainen työ koituu ei vain työläisten ja palveluammateissa toimivien, vaan myös monien suhteellisen etuoikeutettujen kerrostumien kohtaloksi.

Näiden kapitalismin kehityksen kahden toisiinsa liittyvien piirteiden kytkeytyminen on luonut periaatteessa uuden tilanteen: sosiaalisen olemassaolon tarpeet voivat yhä harvemmin tyydyttyä ja tulla ilmaistuiksi itse tuotantoprosessissa, joka on epäinhimillistynyt, tyhjentyä sisällystä, menettänyt positiivisen merkityksensä persoonallisuuden kannalta. Siksi suuntaudutaan yhä kasvavassa mitassa aineellisten hyödykkeiden hankintaan ja niiden kulutukseen työelämän ulkopuolella. Jos hyödykkeiden hankintaan suuntauduttiin alun perin köydyden vuoksi, niin tässä tapauksessa taas voidaan puhua hyödykkeisiin suuntautumisen toisesta vaiheesta, jonka kannustimena on *työtoiminnan sisällöllinen köyhyys*.

Sosiaalisen olemassaolon tarpeiden kapitalistisen muodon vallitessa ne toteutuvat sellaisessa yksilön toiminnassa, joka suuntautuu täysin individualistisiin päämääriin ja tarkoituksiin (haltuunotto tapahtuu vain omaa itseä varten). Tämän toiminnan sosiaalinen mielekkäisyys ja sisäisyys on vieraantunut yksilöstä: ne ruu-

miillistuvat "totaaliseen", henkilökohtaista itsenäisyyttä tukahduttavaan riippuvuuteen työssä, kulutuksen ja elämäntavan sosiaalisten mallien kopiointiin. Tällainen elämäntoiminnan yksilöllisen ja sosiaalisen lähtökohdan yhdistyminen on tuhoisaa kummallekin. Ihminen pysyy yksinäisenä ja eristyneenä mutta kadottaa samalla yksilöllisyytensä.

Työntekevien perusjoukon koulutus- ja sivistystason merkittävä kohoaminen, heidän yhteiskunnallisen näköpiirinsä laajeneminen, luokkataistelun kokemus ja työväenliikkeen esiinnostamat sosiaaliset päämäärät – kaikki tämä johtaa joukkojen tarpeiden nopeaan kasvuun ja suuntaa heitä kohti oma-aloitteista, älyllistä, sisällöllistä ja luovaa toimintaa. Tämä suuntaus törmää elämän reaalisuuteen edellytyksiin. Mahdottomuus toteuttaa näitä tarpeita niissä toimintamuodoissa, jotka ihmisten enemmistölle ovat tarjolla synnyttää voimakasta tyytymättömyyttä sekä yrityksiä etsiä toisia, "systeemin" saanelemista muodoista riippumattomia elämäntapoja.

Tämä yleinen tendenssi on perustana sellaisille hyvinkin erilaisille ilmiöille kuin esimerkiksi nuorison vastakulttuuri, liukuhihnatyötä vastaan protestointi tai yritysdemokratian vaatiminen.

Jotkut optimistit näkevät tällaisissa ilmiöissä lähestyvän "inhimillisen vallankumouksen" tunnusmerkin, periaatteessa uudentyyppisen tietoisuuden synnyn (esimerkiksi Robert Inglehart kirjassaan "The Silent Revolution", Princeton 1977). Joukkojen tajunnassa tapahtuvan arvojen uudelleenarvioinnin mittakaavat ja syvyys ovat todella huomattavia. USA:ssakin katsoi nuorten työläisten enemmistö 70-luvun alussa eräiden tutkimusten mukaan, että kiinnostava työ on heille palkkaa tärkeämpi.

Tarpeiden politiikka

Niin tärkeitä kuin tällaiset tosiseikat ovatkin, johtavat ne kuitenkin kiertämättä kysymykseen: miten käy näiden nuorten ihmisten uusille arvoille, jos heillä ei ole kiinnostavaa työtä tai yleensä mitään työtä?

Vastaus löytyy helposti tämän päivän kapitalismin arkitodellisuudesta. Kasvat neet henkiset pyrkimykset punoutuvat yhä useammin kriisin oloissa yhteen aineellisen elintason ylläpitämisen vaikeuksien kanssa, elintason, joka parempi-na vuosina jo ehti näyttää luonnolliselta ja normaalilta. Nämä pyrkimykset törmäävät miljoonatyytymättömyyden tilanteeseen: osasta kouluista ja yliopistoista valmistuneista oppiarvon saaneista ihmisistä muodostuu uutta ryysyköyhälistöä. Ja lopuksi enemmistö ihmisistä, jotka ovat saaneet esimakua uusista arvoista, joutuvat edelleenkin tekemään sisällyksentöntä ja tylsistyttävää työtä, törmäämään

ylittämättömiin sosiaalisiin esteisiin, jotka sulkevat pois persoonallisuuden kehityksen ja luovan työn mahdollisuudet.

Konformistinen kuluttaminen ("konsumerismi") ja erikoisuutta tavoittelevat, hienostuneet tavat kapinoida vallitsevia sosiaalisia normeja vastaan edustavat pinnalta katsoen yhteensovittamattomia tarvejärjestelmiä. Todellisuudessa niillä on sama pohja, joka palautuu kapitalismin "perisyntiin", sille ominaisen antagonismin elämäntoiminnan yksilöllisen ja sosiaalisen sisällön välillä. Yhteisenä piirteinä niillä on sosiaalisen olemassaolon tarpeiden kääntäminen äärimmäisen yksilökeskeiseksi hedonismiksi, jolle sekä kuluttajan elämäntavan standardisoituneet muodot että "vastakulttuurin" biologinen narsismi ovat alistaisia.

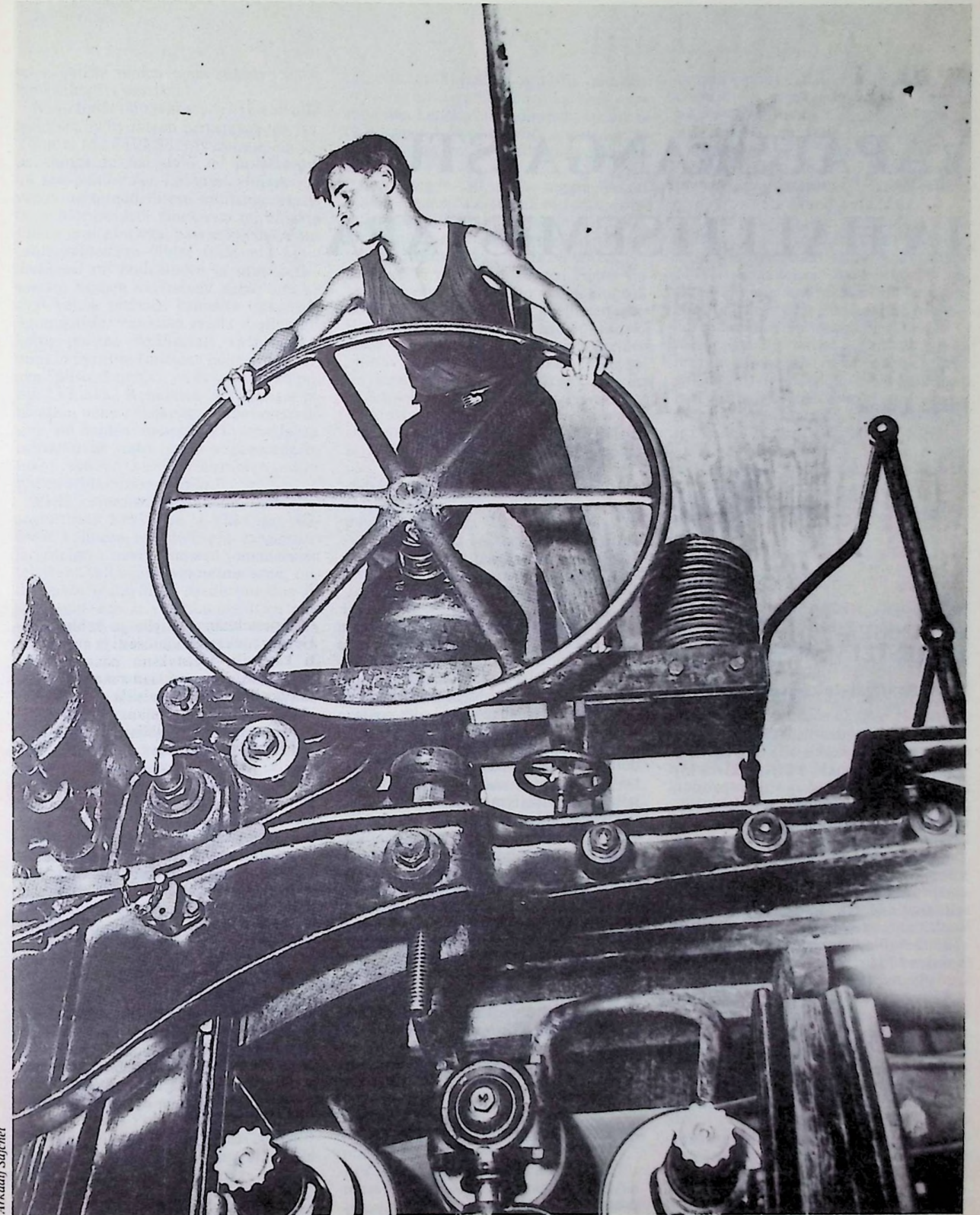
Siksi se joidenkin kirjoittajien huomio, että nämä kaksi muotoa sulautuvat yhteen, on täysin lainmukainen ilmiö. Vastakulttuurin tuotteet muuttuvat tavalliseksi tavaroiksi, joita mainostetaan ja myydään kapitalistisilla markkinoilla.

Motivaation yksilökeskeinen suuntautuminen on se ratkaiseva este, joka ehkäisee päivänpolttavien sosiaalisten tarpeiden tiedostamista ja sitä, että yksityinen ihminen sisäistäisi ne.

Näin on esimerkiksi ekologisten tarpeiden laita. Vaikuttaa siltä, kuin kaikki ymmärtäisivät niiden ajankohtaisuuden. Silti tämä vaikuttaa vain vähän suuren enemmistön todelliseen käyttäytymiseen. Asian ydin ei ilmeisestikään ole yleisinhimillisissä puutteellisuuksissa, vaan siinä "omaa itseään varten" suoritettavassa haltuunoton periaatteessa, joka on kapitalistisen liike-elämän ylin sääntö ja samalla objektiivisten olosuhteiden paineesta muotoilee yhteiskunnan tarpeita joukkomitassa.

Tyytymättömyyttä vallitsevaan tarvejärjestelmään joukkotasolla heijastavat alkuvaiheiset pyrkimykset voivat vallitsevissa yhteiskuntaoloissa – kasvaa periaatteellisesti uudenlaisiksi tarvejärjestelmäksi vain sellaisen joukkoliikkeen uomassa, jota innoittavat laajat ja selvät yhteiskunnalliset päämäärät.

Työväen- ja muun demokraattisen liikkeen kokemus todistaa riittävän selvästi, että aktiivinen osanotto tällaisiin liikkeisiin kykenee muuntamaan rationaalisesti tiedostetut yhteiskunnalliset päämäärät persoonallisuuden johtavaksi tarpeeksi. Tässä tapauksessa sosiaalisen olemassaolon tarpeet realisoituvat sosiaalisesti merkittävässä kollektiivisessa toiminnassa, yksilömateriaaliset tarpeet taas vapautuvat niitä paisuttavista ja suurentelevista sivupyrkimyksistä sekä palautuvat fyysisen olemassaolon tarpeita vastaaviksi saaden näin rationaalisemman luonteen. Mitä enemmän ihminen kantaa huolta toisista ihmisistä, sitä järkevämpiä ja rikkaampia hänen omat tarpeensa ovat.



Arkadij Saichev

VAPAUSTRANGAISTUS JA HALLITSEMISTAPA

Jukka Linna

1. VANKILA-JÄRJESTELMÄN SYNNYSTÄ

Vapausrangaistuksen esihistoria

Laillista vapaudenriistoa käytettiin monimuotoisena jo keskiajalla. Pia LETTO-VANAMO ja Heikki YLIKANGAS löytävät tuon ajan Ruotsista viisi vapausrangaistuksen alkumuotoa: tutkinta-, työ-, vesileipä- ja velkavankeuden sekä poliittisluonteisen vankeuden.¹

Vapausrangaistuksella oli kuitenkin jokseenkin vähäinen merkitys keskiajan ja uuden ajan alun oikeuselämässä. Keskeisellä sijalla oli sakkorangaistuksen käyttö; kuolemanrangaistukset lisääntyivät vähä vähältä hallinnon keskittymisen myötä.² Vuoden 1734 rikoslaki ei tuonut tilanteeseen olennaisia muutoksia.

Kiinnostavaa vapausrangaistuksen historiaa tutkittaessa onkin se, miksi vapausrangaistuksesta tuli keskeinen rangaistusmuoto tai, niin kuin Michel FOUCAULT asian ilmaisee, miksi "vankeus rangaistusmuotona sai varsin pian itsestään selvän asian luonteen", kun se vielä hetkeä aikaisemmin ei sitä ollut.³

Foucault esittää, että vapausrangaistuksen alkumuotojen lisäksi myös vankilan muoto toisen tasoisena ilmiönä oli olemassa jo ennen vankilajärjestelmän lopullista tuleamista:

"Vankilan muoto oli olemassa jo ennen kuin sitä alettiin systemaattisesti käyttää rikoslajeissa. Se muotoutui oikeuskoneiston ulkopuolella siinä vaiheessa, jolloin luotiin kautta koko yhteiskuntakentän ne menetelmät, joiden avulla yksilöt voidaan jaotella ja kiinnittää tilaan, luokitella heidät ja saada heistä irti suurimman mahdollisen määrän aikaa ja voimia, koulutetaan heidän ruumistaan, koodata heidän jatkuva käyttäytymisensä, pitää heidät jatkuvasti näkyvissä, muodostaa heidän ympärilleen kokonainen tarkkailu-, kirjaamis- ja arviointikoneisto sekä koota heistä kasaantuvaa ja keskitettyä tietoa. Yleismuodossaan välineistö, jonka tavoitteena oli tietyin ruumiiseen kohdistuvien keinoin tehdä yksilöt tottelevaisiksi ja hyödyllisiksi, hahmotti vankilainstituution jo ennen kuin laki määräsi sen ensisijaiseksi rangaistusmuodoksi."⁴

Kun purkaa tätä Foucaultin vuodatus-ta, saa aavistuksen siitä, että vapausrangaistus ei ollut valistusfilosofien keksintö, jota alettiin toiveikkaina soveltaa rikollisiin vanhojen keinojen osoittaututtua tehottomiksi.

Vapausrangaistuksen valtakausi

Jukka KEKKONEN ja Heikki YLIKANGAS etsivät kirjassaan Vapausrangaistuksen valtakausi syitä vapausrangaistuksen synnylle ja kehitykselle.

Heidän mukaansa ajallisesti ja alueellisesti kattaviin yleistyksiin päästään vain päättelyin, joita voidaan tukea ajallisesti ja alueellisesti laaja-alaisilla tosiseikoilla.⁵

Esitettyään valitsemansa tutkimustee-man osalta joukon tällaisia tosiseikkoja Kekkonen ja Ylikangas etenevät kritiikin avulla. Idealistista selitystä edustaa Erik ANNERS, jonka mukaan, kuten kirjoittajat esittävät, ensin tulivat teoreettiset auktoriteetit, sitten näiden kannattajat oppineiden piirissä ja lopuksi reformi, vapausrangaistuksen laajamittainen käyttöönotto.⁶ Eritasoisin argumentein, mm. teorian sisäisiin ristiriitoihin ja historialliseen ta-pahtumajärjestykseen nojautuen tekijät osoittavat teorian kestävämmäksi.

Kehityksen mahdollisesti vaikuttaneista taloudellisista tekijöistä Kekkonen ja Ylikangas käsittelevät työvoiman tarvetta pakkotyön ja sitä kautta vapausrangaistuksen käyttöönoton syynä. Irtolaisien osalta tarkastellaan vain kasvatusnäkökohtaa. Teoksessa päädytään toteamukseen, että taloudellinen kehitys ei ole suorassa yhteydessä rangaistusten rakenteellisiin muutoksiin eikä tärkein muutoksia selittävä tekijä.⁷

Nils CHRISTIEN rangaistusarveteoria ei selitysvoimaisuudestaan huolimatta pysty Kekkonen ja Ylikankaan mukaan osoittamaan syytä, jonka takia kuolemanrangaistus korvattiin vapausrangaistuk-

sella, vaikka niiden rangaistusarvo olisi-kin kehittynyt samaksi.⁸

Kirjoittajat esittävät myös kaksi rikollisuudesta hyötymiseen perustuvaa teoriaa. Thomas MATHIESENIN esiintuoma vapausrangaistuksen sivu- tai piilofunktio on sen puhdistava vaikutus: yhteiskunta vapautuu taloudellisesti tuottamattomasta ja häiritsevistä aineksesta tai ainakin sulkee tuon aineksen pois näkyviltä. Foucault puolestaan lähtee siitä, että kysymyksessä on laillisuuden ja suvaitsevaisuuden rajojen vetäminen siten, että ne ovat valtaa pitävien kannalta tarkoituksenmukaisia. Vankilan avulla ei ollut tarkoitus poistaa rikollisuutta, vaan pikemminkin pyrittiin tuomaan lakien rikkomisen "alistuskeinojen yleisen taktiikan piiriin".⁹ Vaikka Kekkonen ja Ylikangas pitävätkin näitä näkökohtia huomionarvoisina, on heidän mielestään kyseenalaista, tuovatko ne uutta valoa vapausrangaistuksen synnyin ja sen myöhempien vaihteluiden selittämiseen.¹⁰

Vielä rangaistuskäytännön kehitystä seurattuaan Kekkonen ja Ylikangas päätyvät kolmeen mahdolliseen rangaistusjärjestelmän lieventymiseen johtaneeseen tekijään: vallanjaon vakiintumiseen, uudenlaisen hyödyllisen sovitustemuodon il- maantumiseen ja yhteiskunnallisten erojen pienentymiseen. Viimeksi mainittua Kekkonen ja Ylikangas pitävät keskeisenä.¹¹

"... vapausrangaistuksen yleistymisen oli seurausta absolutismin ajan säätövalti-on sortumisesta ja porvarillisen (taikka kapitalistisen) valtion astumisesta sen sijaan. Prosessin yhteydessä yhteiskuntaryhmien väliset erot kapenivat niin, että ensiksi keskiluokka – talonpojat ja pikkuporvaristo – ja lopulta myös työväki pääsivät osalliseksi sekä lainsäädäntö- että lainkäyttövallasta. Näin syntyivät edellytykset kokea lainloukkaajan rankaiseminen enemmän tai vähemmän oman ryhmän jäsenenä ja sitä tietä tavallaan omaan itseän kohdistuvaksi. Tältä pohjalta käy ymmärrettäväksi reformin tulkitseminen inhimillisemmän sanktiojärjestelmän läpimurroksi."¹²

Eri valtioiden erilaisia vapausrangaistus-tasojia kirjoittajat selittävät vallan puolustamisella sisäistä ja ulkoista uhkaa vastaan. Näin he lopulta ilmoittavat löytäneensä yhteiskunnallisia erojakin yleisemmän ja selitysvoimaisemman tekijän, vallan. Vallan epädemokraattinen keskittymisen on erojen syntymisen ja säily-misen edellytys. Yhteiskunnallisten erojen pieneneminen taas vaatii vallan siirtämistä niille, joilla ei sitä aikaisemmin ole ollut.¹³

Lopuksi Kekkonen ja Ylikangas kysyvät, miksi vallankäyttö sitten on demok-

ratisoitunut. Syyksi he esittävät vaihdan-naistalouden tarpeet, ennen kaikkea vaatimuksen kansalaisten toimintavapaudesta.¹⁴ Erojen kaventumisesta annetaan ansio osaltaan myös teollisuustyöväestön taistelulle.

Kekkonen ja Ylikankaan argumentointi kulkee hienosti asetetuista metodologisista lähtökohdista muiden teorioiden kritiikin kautta ja avulla omiin positiivisiin tuloksiin. Mutta mikä lopulta oli selitys, perustuiko se yhteiskunnallisten erojen kaventumiseen, vallankäytön demokratisoitumiseen vai sittenkin taloudelliseen tekijään, kapitalismin läpimurtoon. Esityksensä alussa tekijät tosin puhuivat useiden selittävien tekijöiden tarpeellisuudesta kehityksen epätasaisuuden ja alueellisten erojen selittämisessä, mutta sillä he tuskin pyrkivät selittämään tässä puheena olevaa asiointilaa, eritasoisten selitysten järjestäytymättömyyttä. Voisi jopa väittää, että vaikka Kekkonen ja Ylikangas esittävät asiallisia argumentteja ja kulkevat koko ajan oikeaan suuntaan, heiltä puuttuu rohkeutta valita "lopullisten" selitysten joukosta kaikkein painavinta, perustavinta. Koko esitys uhkaa vääristyä "halu lieventää seuraamusjärjestelmää" -teorian markkinoimiseksi, kuten kävi tekijöiden teoksen julkaisemista edeltäneessä lehtiartikkelissa¹⁵ ja myös teoksen ruot-sinkielisessä tiivistelmässä.

Vapausrangaistuksen tulemisen mahdollisuudesta ja välttämättömyydestä

Vapausrangaistuksen tulemisessa ei ollut kysymys vain sen tulemisen tahtomista, vaan tulemisen mahdollisuudesta ja välttämättömyydestä.

Mahdollisuuden vapausrangaistuksen keskeiselle sijalle ja yleisyydelle antoivat ne uuden tuotantotavan vaatimat ihmisten suhteita koskevat piirteet, jotka porvarillisissa vallankumouksissa saivat il-mauksensa vaatimuksina vapaudesta ja tasa-arvosta.

Vapauden idean reaalin perusta on kapitalistisessa vaihtoprosessissa: ekvivalenttien (yhtäsuuruuksien) vaihto on vapaaehtoista, vailla yksilöiden välisissä suhteissa ilmenevää pakkoa. Keskeisen ekvivalentin, työvoimatavaran myymisen vapaaehtoisuus edellytti vapaata työläis-tä. Vapauden yleisyys, kaikkia koskevuus oli välttämättömänä edellytyksenä sille, että tämän vapauden riistämisestä saattoi tulla yleinen rangaistus.

Kun ekvivalenttien vaihto on kapitalis-missa edellä esitetystä mielessä vapaaehtois-ta, saa se ekvivalenttien haltijat näyt-

tämään yhteiskunnan pinnan tasolla tasa-arvoisilta. Kun jokainen yhteiskunnan jäsen on vapaa, on myös vapauden riistämällä sama arvo kaikkien silmissä. Vapausrangaistuksen "tasa-arvoisuus" korostuu vielä siinä, että sen määrittämisessä käytetään mittana aikaa, mikä on mittana myös työvoimatavaran vaihdossa.

Vapausrangaistuksen tulemisen välttämättömyydestä voidaan antaa ja on annettu erilaisia materialistisia selitysmalleja. Näissä malleissa "halu lieventää seuraamusjärjestelmää" voi saada kaksi eritasoista merkitystä. Ensinnäkin pyrkimys lieventämiseen voi olla yhteiskunnan syvärakennetta ja pintaa välittävän agentin reaalin kokemus, mikä ei vielä oikeuta palauttamaan (mahdollisesti aikaisempaa rangaistuskäytäntöä lieventävän) vapausrangaistuksen käyttöönottoa tähän pyrkimykseen. Toinen mahdollinen merkitys, joka on edellä esitetyn kanssa osittain päällekkäinen, on vapausrangaistuksen käyttöönoton yleinen legitoiminen, mikä sekään ei merkitse samaa kuin käyttöönoton syy.

Työvoiman tarve

Georg RUSCHEN ja Otto KIRCHHEIMERIN mukaan jokainen tuotantojärjestelmä pyrkii kehittämään sen omia tuotantosuhteita vastaavan rangaistusjärjestelmän:

"On itsestään selvää, että orjuutta voidaan käyttää rangaistuksena ainoastaan orjataloudelle rakentuvassa yhteiskunnassa, että vankityö on mahdotonta ilman manufaktuuri-ilaitosta ja teollistettuja tuotantomenetelmiä ja että varallisuusrangaistukset ovat mahdottomia ilman rahataloutta. Toisaalta myös tuotantojärjestelmän katoaminen johtaa sitä vastaavan rangaistusmuodon häviämiseen. Vastavasti uusien rangaistusmuotojen kehittyminen edellyttää, että ne integroituvat yhteiskunnassa vallitsevaan taloudelliseen ja sosiaaliseen järjestelmään."¹⁶ Tämän pohjalta Rusche ja Kirchheimer ovat esittäneet teorian vankilajärjestelmän synnyin talouteen palautuvista syistä. Keskeisenä tekijänä he pitävät työvoiman tarvetta. Heidän mukaansa työvoimaa oli Euroopassa vielä 1500-luvulla vähintäänkin riittävästi ja rangaistuksina käytettiinkin paljon ruumiinrangaistuksia, mm. kuolemanrangaistusta. Tilanne kuitenkin muuttui uudessa Euroopan maissa jo lähestyttäessä 1500-luvun loppua, mutta varsinkin 1600-luvulla. Osaltaan olivat Englannissa ja Ranskassa uskonnodot ja muut sisäiset konfliktit ja Saksassa erityisesti 30-vuotinen sota estämässä väestönkasvua.¹⁷

Samaan aikaan siirryttiin Euroopassa merkantilistiseen kauteen ja sen mukana kasvaneeseen työvoimantarpeeseen. Viranomaiset yrittivät kiihdyttää väestönkasvua mm. suurperheille annettavilla verohelpotuksilla. Mutta huolimatta yleisestä työvoimapulasta oli 1600-luvun uusi taloudellinen tilanne luonut suuren irtolaisväestön. Tämä työvoima oli saatava tuottavaan käyttöön. Juuri irtolaisten sulkeminen erilaisiin työlaitoksiin oli Rushen ja Kirchheimerin mukaan alkuna nykyiselle vankilajärjestelmälle.¹⁸

Charles COLE on yksityiskohtaisesti, mm. henkilöyhteyksiä, kirjeitä ja viranomaisten suunnitelmia tutkimalla osoittanut 1600-luvulla Euroopassa syntyneiden pakkotyölaitosten suorat liittymät eri teollisuudenaloihin, varsinkin tekstiiliteollisuuteen, joka oli erityisen työvoimavaltaista.¹⁹

Thomas MATHIESEN kiteyttää Rushen ja Kirchheimerin materialistisen selitysmallin näin: Kun työvoimaa on niukasti ja se on kallista, voi eri pakkotyön muotoja tulla käyttöön, jotta hankittaisiin tarvittavaa halpaa työvoimaa. Köyhiä ja rikollisia käytetään mieluummin hyväksi kuin tapetaan. Kun sitä vastoin on työvoiman ylitarjontaa, on köyhillä ja rikollisilla vähemmän taloudellista merkitystä ja heidät voidaan tuomita kuolemaan ja muihin vastaaviin rangaistuksiin.²⁰

1800-luvulla ainakin Ranskassa puhkesi jopa lakkoja vankilatyöpajoja vastaan. Työväen lehdissä esitettiin, että hallitus suosii vankilatyötä saadakseen "vapaat" palkat laskemaan. Lisäksi vankilatyöpaikkojen nähtiin saavan aikaan sen, että monet naiset menettivät työnsä, ajautuivat prostituutioon ja edelleen vankilaan tekemään sitä työtä, jonka takia he työpaikkansa alunperin menettivät. Edelleen väitettiin, että vangeille varattiin kaikkein turvallisimmat työt. Protestien pääteema oli kuitenkin se, että jos vankilat muutetaan työpajoiksi, niin sinne voidaan lähettää kerjäläiset ja työttömät.²¹

Myös Kekkonen ja Ylikangas pitävät varhaiskapitalistisen talouden laajentumista yhtenä mahdollisena syynä vapausrangaistuksen käyttöönotolle. He esittävät sen ilmeneen siinä, että kuolemantuomioita alettiin 1500-luvulta lähtien muuttaa armahduksen kautta pakkotyöksi kalereilla, siirtomaissa tai manufaktuureja palvelevissa ojennuslaitoksissa.²²

Kekkonen ja Ylikangas esittävät kolme syytä, jotka heidän mielestään osoittavat, että taloudesta ei kulje suoraa yhteyttä rangaistusjärjestelmään.²² Ensinnäkin teloituksista ei luovuttu missään kokonaan ennen 1700-luvun loppua. Kuitenkin lienee niin, ettei mikään yhteiskunnallinen instituutio tai käytäntö synny kerralla ja kaikkialla täydellisenä, kaiken menemisensä prosessissa olevan hetkessä syrjäyttäen. Teloituksista luovuttiin vähitellen ja tämä kehitys oli selvästi yhteydessä vapausrangaistuksen lisääntyvään käyttöön. Toiseksi he esittävät, että 1800-luvulla pakkotyön syrjäytti vankeus ilman työtä. Näin todella kävi suuressa määrin 1800-luvun lopulla. Mutta tämä ei mitenkään osoita, etteikö pakkotyö olisi ollut keskeisessä asemassa vankilajärjestelmän syntyvaiheissa; myöhemmän historiallisen kauden ilmiöillä ei voida näin yksinkertaisesti kumota aikaiseman historiallisen kauden ilmiöiden selityksiä. Lisäksi vankityö on näihin päiviin saakka kuulunut oleellisena osana vapausrangaistukseen.

Kolmanneksi Kekkonen ja Ylikangas esittävät, että taloudellisesti kehittynein maa Englanti seurasi ankaraa käytäntöä poikkeuksellisen pitkään. Tämä argumentti käy nimenomaan ja vain talouden ja rangaistusjärjestelmän välisen yhteyden suoruuden kieltämiseen. Englanti oli poikkeustapaus, kuten Kekkonen ja Ylikangaskin myöntävät. Tässä poikkeustapauksessa tulee välittävän tekijän, ennen kaikkea poliittisen järjestelmän merkitys hyvin näkyviin. Englannin erityispiirteenä oli se, että vaikka kapitalistinen tuotantotapa oli pitkälle kehittynyt, ei porvaristo saanut poliittista johtoasemaa ennen vuoden 1832 vaaliuudistusta. Siihen asti porvarillinen oikeus kehittyi feodaalisen oikeuden mukauttamisena kapitalistiseen tuotantotapaan.²³ Tällaiset poikkeamat muistuttavat mallin yleisyydestä, mutta eivät oikeuta sen hylkäämiseen.

Kaiken kaikkiaan, myös vapausrangaistuksen kehitystä tutkittaessa on pidettävä mielessä Karl MARXIN sanat:

"... sama taloudellinen perusta – sama pääehdoiltaan – voi lukemattomien erilaisten empiiristen seikkojen, luonnonehtojen, rotusuhteiden, ulkoapäin tulevien historiallisten vaikutusten jne. johdosta tuoda kehityksessä ilmi loputtomia muunnelmia ja vivahteita, jotka ovat käsiteltävissä ainoastaan näiden empiirisesti annettujen seikkojen avulla."²⁴

Suhteellinen liikaväestö

Mathiesenin mielestä ei vankilajärjestelmän syntyä kuitenkaan voida edes ensisijaisesti selittää työvoiman tarpeella. Työlaitosjärjestelmän keskeinen tehtävä oli pikemminkin ratkaista koko ajan varsinakin kasvavissa kaupungeissa paheneva irtolaisongelma.²⁵ Mathiesenin teoriaan esittämät muutokset eivät tuo siihen varsinaisesti mitään uutta, mutta työlaitosjärjestelmän käyttöönottoa selittävät syyt painottuvat olennaisesti erilailla. Korjattuna teoria näyttää paremmin vastaavan historiallisia tosiseikkoja.

Mathiesen ottaa esimerkiksi Pariisin, joka kuvauksien perusteella oli 1640-luvulta lähtien pullollaan irtolaisia ja kerjäläisiä. Vanhoilla keinoilla ei ongelmia pystytty ratkaisemaan. 1657 aloitettiin laaja operaatio irtolaisten sulkemiseksi laitokseen. Operaatiolla oli välittömiä vaikutuksia: osa irtolaisista joutui työlaitokseen, osa pakeni vapaudenriistoa maaseudulle. Oli siis nähtävissä sekä "erityisestävä" että "yleisestävä" vaikutus.²⁶ Sama toistui monissa muissa Euroopan kaupungeissa.

Suuri irtolaisongelma puolestaan johtui kapitalismin ja sen mukana proletariaatin ja suhteellisen liikaväestön synnystä. Uusi tuotantotapa loi "vapaan", vain oman työvoimansa omistavan luokan, josta osa kerääntyi kaupunkeihin "teollisuuden vara-armeijaksi".²⁷ Tästä työttömästä osasta oli tulossa vakava poliittinen vaara ja järjestysongelma.

Näitä irtolaisia varten otettiin käyttöön työlaitokset, jotka saatiin manufaktuurien tapaan järjestettyinä vähintäänkin kannattamaan itsensä. Näin Mathiesenin mukaan talous vaikutti vankilajärjestelmän syntyyn sekä epäsuorasti, suhteellisen liikaväestön kautta, että suoraan, tehdastyön käyttöönottona.

Juhani IIVARI on esittänyt, että nimenomaan irtolaislainsäädännössä alkoi näkyä "rangaistuksen ja julkisen vallan tiukentuva vuorovaikutus, rangaistuksen yhteiskunnallinen funktio".²⁸

Tarkastellessaan kurimekanismien ja vankilajärjestelmän kehitystä myös Foucault kiinnittää huomiota suhteellisen liikaväestön ja manufaktuuriteollisuuden syntyä vastaaviin "historiallisiin suhdanteisiin". Suhdanteiden toinen puoli oli 1700-luvun suuri väestönkasvu, jonka yhteydessä lisääntyi myös irrallinen väestöosa. Yhtenä kurinpidon päätapoiteista



Foucault pitää paikalleen sitomista, min-
kä avulla pyritään vähentämään kiertolai-
suutta. Toinen puoli oli tuotantokoneis-
ton jatkuva laajeneminen ja monipuolis-
tuminen ja samalla myös sen kallistumi-
nen, minkä johdosta tuottavuus oli saata-
va kasvamaan. Kurinpitomenetelmien
kehitys vastaa Foucaultin mielestä tarvet-
ta soveltaa nämä kaksi prosessia toisiin-
sa.²⁹

Vankilajärjestelmän käyttöönottoa se-
littävät Rushe ja Kirchheimer osaltaan
työvoiman niukkuudella, Foucault puo-
lestaan suurella väestönkasvulla. Näiden
kahden näkemyksen välinen ristiriita on-
taa aiheen olettaa, ettei huomiota ole
kiinnitettävä niinkään työvoiman tarjon-
taan tai väestönkasvuun sinänsä, vaan ni-
menomaan suhteelliseen liikaväestöön ja
irtolaisongelmaan.

Tapio LAPPI-SEPPÄLÄ on tutkimuk-
seksaan rangaistusjärjestelmän historiasta
nähty vapausrangaistuksen käyttööno-
ton ja leviämisen perustuvan yhteiskun-
nan talous- ja sosiaalirakenteesta tapahtu-
neisiin muutoksiin. Lappi-Seppälän malli
on Mathiesenin mallin kanssa yhtenevä.³⁰
Hän kuitenkin huomauttaa, että ainoas-
taan taloudellisten, sosiaalisten ja poliit-
tisten tekijöiden huomioiminen antaa
rangaistusjärjestelmään vaikuttavista yhti-
teiskunnallisista voimista liian yksinkertai-
stavan kuvan.³¹

Lappi-Seppälän mukaan rakenteelliset
tekijät ovat etusijalla ideologisiin nähden;
ensinmainitut ovat tavallaan jälkimmäi-
sten välttämättömiä edellytyksiä.³² "Kysy-
mys siitä, ovatko muutokset yhteiskun-
nan talous- ja sosiaalirakenteesta aina
myös muutostenriittäviä ehtoja, jää sen si-
jaan avoimeksi."³³

Ruotsin ja Suomen pakkotyölaitokset

Ruotsin ja Suomen vapausrangaistuk-
sen kehitys on Mathiesenin esittämän
kaavan mukainen. Vaikka jo aiemmillä
vuosikatoilla oli otettu käyttöön erilaisia
rangaistusvankeuden muotoja, vaikutti-
vat eurooppalaisen mallin mukaiset pak-
kotyölaitokset keskeisesti vankilajärjestel-
män merkitykseen ja muotoon.

Jo Kustaa Vaasan aikana määrättiin jo-
kainen hankkimaan itselleen kunnollista
työtä; irtolaisia uhattiin pakkotyöhön toi-
mittamisella. Vuonna 1577 annettuna
plakaatissa oikeutettiin kirjoittamaan
kaikki fyysisesti kelpoiset irtolaismiehet
sotilaisiksi. Irtolaisongelman kaikista huo-
limatta varsinkin Tukholmassa pahetessa
päätettiin sinne 1622 perustaa yhdistetty
kasvatus-, pakkotyö- ja ojennuslaitos,
joka toimisi itsikkannattavuuden periaat-
teella. Irtolaisia koskevien määräysten ko-

vennettua entisestään oli Tukholmaan ra-
kennettava uusi kuritushuone 1648. Siitä
tuli työlaitos irtolaisille ja sovituspaiikka
yleiseen rangaistustyöhön tuomituille.
Suuri osa näiden laitosten asukeista oli
Suomesta, jossa alimpien väestöryhmien
olot olivat emämaankin oloja kurjemmat.
Vuonna 1724 perustettiin Tukholmaan
vielä kehruu- ja raspihuone irtolaisnaisia
varten. Laitokset määrättiin suoraan vuo-
ri- ja kauppakollegion alaisuuteen, koska
ne olivat tiiviisti kytkettyjä manufaktuuri-
-, ennen kaikkea tekstiiliteollisuuteen.³⁴

Lappi-Seppälän mukaan Ruotsiin pe-
rustettujen laitosten tehtävänä oli kohen-
taa valtiontalouden tilaa ja auttaa Ruotsia
vapautumaan taloudellisesta riippuvuu-
desta ja muiden maiden tuonnista otta-
malla käyttöön liikenevä työvoima ja
kouluttamalla joutilasta ammattitaitoista
työväkeä.³⁵

Suomikin sai oman pakkotyölaitoksen-
sa vuonna 1739: Turkuun perustettiin
kehruhuone tekstiilitehtailija Wechterin
aloitteesta. Wechter toimi myös laitoksen
ensimmäisenä esimiehenä. Pia LETTO-
VANAMON ja Heikki YLIKANKAAN
mukaan "pääosa vangeista näkyy... ol-
leen 'pahantapaisiksi' luonnehdittuja
Wechterille 'velkaan joutuneita' naisia,
jotka sitä ennen olivat toimineet työnteki-
jöinä hänen yksityisissä tehtaissaan".³⁶
Tehtailija siis muutti osan työläisistään
pakkotyöläisiksi.

Suomen 1800-luvun alkupuolella pa-
henneeseen suhteellisen liikaväestön on-
gelmaan puututtiin perustamalla lääni-
pohjainen ojennuslaitosorganisaatio. Va-
pauDENRIISTON pääpaino oli selvästi irtolai-
sissa.³⁷ Vasta vuonna 1883 luovuttiin
Suomessa palveluspakkoon eli "laillisen
suojelun" järjestelmään perustuvasta irtolai-
sikäsitteestä. Tämä oli seurausta ennen
kaikkea kapitalismin lopullisesta läpi-
murrosta ja sen vaatimasta työvoiman
täydellisestä liikkuvuudesta.³⁸ Kuitenkin
pakkotyöväkien kohtelussa omaksutut
periaatteet, mm. parannusajattelu, siirtyi-
vät vähitellen koko vankilajärjestelmää
käsittäväksi.³⁹

2. KEHITTYNYT PORVARILLINEN VALTIO JA VAPAUSTRANGAISTUS

Valtion suhteellinen itsenäisyys

Vankilajärjestelmän syntyä ja alkuaiko-
jen kehitystä voidaan edellä kuvatulla ta-
valla pitkälti selittää lähes suorilla yhti-
teyksillä kapitalistisen tuotantotavan var-
haishistoriaan. Mutta sitä mukaa, kun ka-

pitalistinen yhteiskunta kehittyi feodaali-
sen väistyessä ja porvaristo voitti valtaa
valtiossa, nämä yhteydet tulivat yhä hä-
määmmiksi ja vaikeammiksi havaita.

Tämä johtui siitä, että porvariston ja
työväenluokan välistä riisto- ja alistamis-
suhdetta ei voitu enää uusintaa pääasiassa
väkivallan avulla, niin kuin oli feodaali-
suhteen laita, vaan uusiutuminen toteutui
arvolain vaikutuksesta, talouden äänettä-
män pakon avulla.

Kuitenkin uusintamisen varmistami-
seksi tarvittiin myös väkivaltakoneistoa,
mutta koska kapitalistinen talousmuoto
edellytti työvoimatavaran esteetöntä lii-
kumista ja myymistä ja siten fyysisen pa-
kon poissaoloa yksilöiden välisistä suhtei-
sta, omaksui väkivaltakoneisto yksityi-
sistä porvareista ja koko porvarisluokasta
erillisen muodon.⁴⁰

Raimo BLOM on esittänyt tästä kehi-
tyksestä jossain määrin poikkeavan tul-
kinnan:

"...fyysisen väkivallan erkaantumisen
perusta ei kuitenkaan ole vaihtosuhtei-
ssa, vaikka fyysisen väkivallan on kyllä
myös vaihdon molemminpuolisuuden,
vapauden ja tasa-arvon määreiden vastai-
nen, vaan kapitalistisen tuotantotavan jat-
kuvan (laajenevan) uusintamisen edellyt-
tämässä välttämättömyydessä kyetä ali-
stamaan myös aikaisemmat hallitsevan
luokan jäsenet kapitalistisen tuotantotava-
nan kannalta konstitutiiviselle tuotanto-
välineiden ja tuottajien toisistaan erkaan-
tumisen periaatteelle."⁴¹

Olipa niin tai näin, niin mm. marxilais-
leniniläisessä valtio- ja oikeusteoriassa
porvarillinen valtio todetaan porvariston
työväenluokkaan kohdistuvan sorron väli-
lineeksi. Porvarillisen valtion taloudellisen
perustan muodostaa kapitalistinen
yksityisomistus ja kapitalistiset tuotanto-
suhteet; sosiaalisen perustan muodostavat
porvarillisen yhteiskunnan perusluok-
kien, porvariston ja työväenluokan välille
kehittyvät soveltamattomat ristiriidat ja
luokkataistelu.⁴²

Porvaristo valvoo luokkaetujaan sekä
taloudellisen mahtinsa että valtion poliit-
tisen mahdin turvin.⁴³

Jo varhainen porvarillinen valtio oli
suhteellisen itsenäinen suhteessaan luok-
kiin. Sitä, etteivät välittömät valtiovalan
haltijat pidä hallussaan tuotantovälineitä,
onkin pidetty yhtenä porvarillisen valtion
keskeisistä muotoelementeistä.⁴⁴ Illusiota
riippumattomuudesta oli omiaan luo-
maan se, että porvaristo esitti omat luok-
kaetunsa kansallisina etuinä. Itsenäisyys
oli kuitenkin myös osittain reaalisti; se
johtui yleisten asioiden hoitoon liittyvien
tehtävien laajuudesta ja siitä, että porva-
rillinen valtiokoneisto yhä suuremmassa

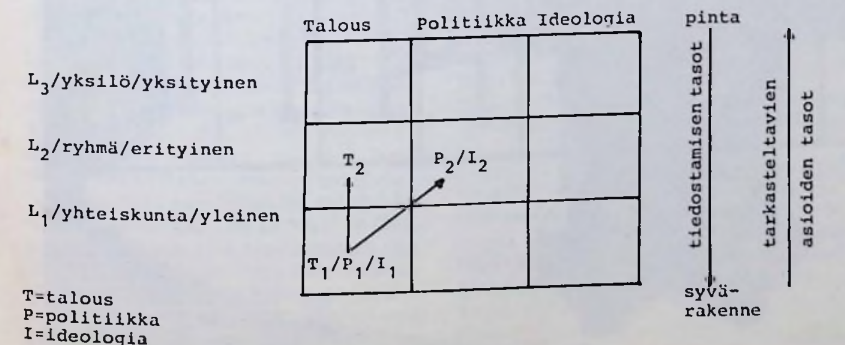
määrin vieraantui yhteiskunnasta ja sa-
malla myös osasta hallitsevaa luokkaa.⁴⁵

Edellä kuvatut piirteet ovat tyypillisiä
myös kehittyneille kapitalistisille valtioil-
le. Valtion suhteellinen itsenäisyys saa
kuitenkin oman erityisen merkityksensä
valtiomonopolistisen kapitalismin aika-
na. Kari TOIKKA on sanonut valtion
suhteellisen itsenäisyyden kasvun merkit-
sevän sitä, että valtion mahdollisuus
puuttua uusintamisprosessiin yksityisistä
kapitalisteista ja koko kapitalistiluokasta
riippumatta laajenee valtion funktioiden
ja koneistojen laajenemisen myötä ja että
valtio myös toteuttaa tämän mahdollisuu-
den.⁴⁶

Porvarillisen valtion on tuotannon yhti-
teiskunnallistumisasteen kohotessa sää-
delttävä kapitalismin ristiriitoja ja huolehi-
dittava mm. tietoyhteyksien, yleisen infra-
struktuurin, tutkimustoiminnan, energiahuollon ja työvoiman uusintamiseen
liittyvistä tehtävistä.

Kaikki tämä ei kuitenkaan merkitse
monopoliin herruuden kieltämistä, vaan
päävastoin: valtion uusintamiskoneisto-
jen kasvu on valtiomonopolistisen kapita-
lismin kaudella monopolistisen uusinta-
amisen koncistojen kasvua. Juuri tämä
merkitsee valtion ja monopoliin yhteen-
kietoutumista.⁴⁷ Valtiomonopolistisen kapita-
lismin kehitys voidaan pohjimmiltaan
ymmärtää voiton suhdelluvun laskuten-
denssin⁴⁸ vastavoimien kehityksenä. On
myös nähtävä se valtioliiallinen sääntelyn
merkitys, jonka aiheuttaa kapitalismin
pakko sopeutua sosialistisen järjestelmän
syntyyn ja kehitykseen.

Myös Hänninen sivuaa kysymystä val-
tion suhteellisen itsenäisyyden kasvusta
todetessaan, että vaikka luokkataistelua ei
käydä pääoman uusintamisprosessin ul-
kopuolella, eivät prosessit sulautu toisiinsa,
vaan luokkien arvonnalisäysprosessin
kautta kulkeva uusintaminen ja poliittinen
luokkavallan uusintaminen eroavat.⁴⁹
Tämä kehitys voidaan esittää Hännisen
rakentaman porvarillisen yhteiskunnan
alkeismallin avulla:⁵⁰



Vapausrangaistuksen käyttö liittyy val-
tiokoneistoon; sitä voidaan alustavasti pi-
tää valtion väkivaltakoneiston menetel-
mänä. Ei ole syytä olettaa, että sen kehitys
olisi poikennut siitä tendenssistä, joka on
havaittavissa valtiokokonaisuuden ja sen
eri instituutioiden kehityksessä. Näin ol-
len yritykset tislata vapausrangaistuksen
käyttölaitteita, kunnes saadaan porvaris-
ton luokkaintressi näkyviin, ovat tuomit-
tuja antamaan vapausrangaistuksen käy-
töstä porvariston vallan ja kapitalistisen
uusintamisprosessin turvaajana liian yksi-
puolisen kuvan. Myös Blom painottaa, et-
tei valtion erityisistä toimintoista, vaikka
nämä olisivat porvariston luokkaetujen
kannalta kuinka valikoivia tahansa, voida
johtaa yhteiskunnan luokkaluonnetta.⁵¹

Poliittinen yhteiskunta – kansalaisyhteiskunta

Edellä kuvatulla tavalla kypsyntä his-
toriallista kohdetta on lähdettävä tarkas-
telemaan uusien metodologisten ratkaisui-
den avulla. Pyrkimällä metodin kohde-
herkkyyteen ja säilyttämällä samalla edel-
lisen tarkastelun metodologiset pääpiir-
teet lähestytään Hännisen esittämää me-
todin (kohdetta jäsentävän tiedon) ja kon-
stituution (kohteesta jäsentyvän tie-
don) välisen suhteen reproduktiologiasta
ratkaisua. Sen avulla päästään tilanteesta,
jossa olisi asetettava raja kohteen vaiku-
tukselle metodiin tai subjektin (tutkijan)
aktiiviteetille.⁵²

Viime vuosina marxilaisessa valtiotut-
kimuksessa on paljon käytetty apuna An-
tonio GRAMSCIN tekemiä kehittäjiä. Niiden
ansiona pidetään mm. sitä, että
niissä esitetään käsitteitä, jotka mahdol-
listavat kapitalismin muuttuneen luon-
teen aikaansaaman uuden tilanteen ana-
lyysin.⁵³

Gramsci on tutkiessaan nimenomaan

kehittyneitä kapitalistisia yhteiskuntia ja
valtioita katsonut tarpeelliseksi jakaa
päälyysrakenteen kahteen alueeseen.

On mahdollista "määrittää kaksi pää-
lyysrakenteen 'tasoa': se, jota voidaan kut-
sua nimellä 'kansalaisyhteiskunta' eli se
elimistöjen kokonaisuus, jota yleisesti ni-
mitetään 'yksityiseksi' sekä 'poliittinen
yhteiskunta eli valtio'. Ensiksi mainittu
taso vastaa 'hegemoniaa', jota hallitseva
ryhmä harjoittaa koko yhteiskunnassa.
toinen 'suoraa valtaa' eli määräysvaltaa,
jota ilmentävät valtio ja 'laillinen' halli-
tus".⁵⁴

Mainitut tasot vastaavat kahta eri valtio-
käsitettä. Kansalaisyhteiskunta on valtio
laajassa, integraalisessa merkityksessä.
Tässä valtio toimii suostuttelun avulla yk-
simielisyyden organisoijana. Poliittinen
yhteiskunta on valtio suppeassa merkityk-
sessä: hallintokoneisto, joka käyttää pak-
kovaltaa. Valtio on näin monimäärittäyksi-
nen.⁵⁵

Gramsci käyttää jakoa päälyysrakenteen
elementtien välisten suhteiden
konkretisoimiseen, siis metodologisiin
tarkoituksiin. Kysymys ei olekaan yhteis-
kunnan organisaatiosta jakautumisesta, vaan
molempia alueita kuvaavat piirteet läpäi-
sevät koko päälyysrakenteen.⁵⁶

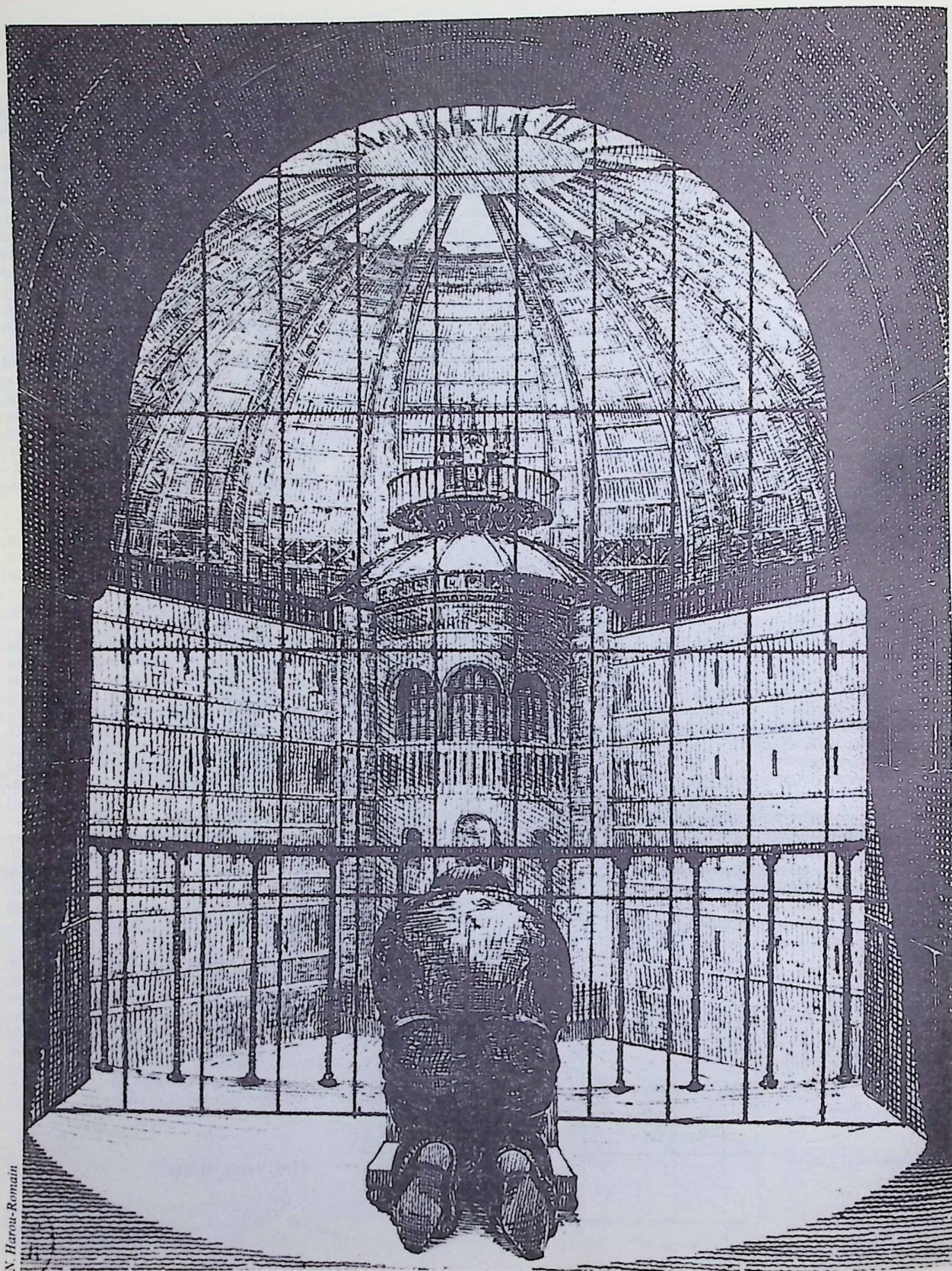
Vapausrangaistuksen tutkimisen kan-
nalta jako kansalaisyhteiskuntaan ja po-
liittiseen yhteiskuntaan voi osoittautua
hedelmälliseksi. Sen avulla päästään kä-
siksi vapausrangaistuksen yhteiskunnalli-
sesti relevantteihin piirteisiin ja pystytään
mielekkäällä tavalla erittelemään näiden
piirteiden välisiä suhteita ja merkitystä
esimerkiksi luokkataistelukäytännön kan-
nalta.

Vapausrangaistus näyttää ensikatso-
malta sijoittuvan poliittisen yhteiskunnan
alueelle, kuuluvan se instituutioon siin-
hen valtioliiallinen pakkovallan koneistoon,
jonka avulla "varmistetaan 'laillisesti' niin-
ryhmien tottelevaisuus, jotka eivät
ole aktiivisia eivätkä passiivisia 'kannat-
tajia'".⁵⁷

Mutta vapausrangaistusta käytetään
myös esimerkiksi keinona "normin sisäis-
tämiseen" eli suostuttelun välineenä.
mikä taas on kansalaisyhteiskunnan alu-
eelle kuuluvaa.⁵⁸ Tällaiset piirteet, joita
eri rangaistusteorioiden painottavat eri ta-
voon, kannattaa ryhmitellä vasta sen jäl-
keen, kun konkreettinen analyysi on anta-
nut tietoa niiden olemassaolosta ja merki-
tyksestä.

Hallitsemistapa

Kuten edellisessä jaksossa ilmeni, vas-
taa päälyysrakenteen kahta aluetta kaksi
erilaista hallitsemismenetelmää. V. I. LE-
NININ sanoin:



N. Harou-Romain

"... porvaristo luo kaikissa maissa välttämättä kaksi hallintojärjestelmää, kaksi etujensa puolesta taistelemisen ja herruusasemansa puolustamisen menetelmää... Ensinnäkin väkivaltamenetelmä, kieltäytyminen kaikista myönnytyksistä työväenliikkeelle, kaikkien vanhojen ja aikansa eläneiden laitosten tukeminen, uudistusten kertakaikkinen kieltäminen... Toinen menetelmä on 'liberalismin' menetelmä, askeleet poliittisten oikeuksien kehittämisen suuntaan, uudistusten, myönnytysten yms. suuntaan."²¹

Lainauksessa on esitetty hallitsemistapojen päätyypit, väkivalta (työväenluokan eristäminen) ja suostuttelu (työväenluokan yhdentyminen). Nämä menetelmät joko "vaihtelevat keskenään tai kietoutuvat yhteen erilaisin yhdistelmin".²²

Hallitsemistapa on näitä päätyyppejä edustavien keinojen kokonaisuus, joka on saavuttanut tietyn pysyvyyden asteen. Raimo Blom toteaa hallitsemistapaan kuuluvan (marxilais-leniniläisen yleisen valtio- ja oikeusteorian perusteoksia seuraten) se kaikkien niiden menetelmien kokonaisuus, joilla hallitseva luokka toteuttaa luokkavaltaansa, sekä myös tietyt rakenteelliset erityispiirteet ja muutokset itse valtiokoneiston piirissä (joissa luokkataistelun tulokset valtion osalta ovat objektiivituneet).²³

Kari Toikka on esittänyt, että tämä määritelmä ei ole riittävän konkreettinen: se pätee, tulkintayhteydestään irroitettuna, yhtä hyvin poliittiseen järjestelmään kuin erityiseen hallitsemistapaan.²⁴ Hän on esittänyt oman määritelmänsä:

"Hallitsemistapa on hallitsevan luokan poliittisen käytännön ja siinä muodostuvien rakenteiden konkreettinen laatu, jonka kunkinhetkinen voimasuhde tekee välttämättömäksi hallitsevan luokan vallan uusintamisen kannalta."²⁵

Spesifejä määreitä Toikan määritelmässä ovat "konkreettinen laatu" ja "voimasuhde". Voimasuhde määrittäytyy sekä objektiivisesti yhteiskunnan ja ideologisista suhteista käsin että poliittisten voimien tietoisuudesta, organisaatiokyvystä ja toiminnasta käsin. Konkreettisen toteutumismuotonsa se saa poliittisesta vallasta käytävässä taistelussa.²⁶

Hallitsemistavan tutkimisessa ovat keskeisiä hallitsemistapojen vaihdokset. Ne ovat selviä käännteitä poliittisen järjestelmän ja koko yhteiskunnan kehityksessä. Vaihdokseen johtava käänne kypsyä poliittisen kriisin oloissa, jolloin kysymys vallasta on kärkevä taistelun kohteena.²⁷

Tutkiessaan kapitalististen maiden kriminaalipoliittikkaa Leif LENKE on lähtenyt hypoteesista, että kapitalististen maiden kriminaalipoliittikassa ilmenevä repression taso määräytyy poliittisen konfliktin tasosta ja eri luokkien välisestä tasapainosta näissä yhteiskunnissa.²⁸ Esi-

merkinä hän käyttää Pohjoismaita, varsinkin Suomea sen korkean vankiluvun takia.

Lenken tarkastelun ansiona on se, että siinä on kehitelty kvantitatiivisia mittausmenetelmiä kriminaalipoliittisen repression poliittisen merkityksen mittaamiseksi. Kuitenkin menetelmän todistusvoima heikkenee sitä mukaan, kun hypoteesi pelastamiseksi marssitetaan tarkasteluun mukaan irrallisia ja eritasoisia selityksiä.

Timo AHO on kritisoinut Lenken näkemystä poliittisen voimatasapainon merkityksestä vankiluvun selityksenä yksipuolisuudesta ja metodologisesta rajoituneisuudesta.²⁹ Voidaankin nähdä, ettei Lenke tarpeeksi ota huomioon eri yhteiskuntien ja valtioiden erilaisia kehityspiirteitä tai suhtautuu niihin valikoivasti.

Poliittisten konfliktien taso ja luokkien tasapaino vaikuttavat kriminaalipoliittisen repression tasoon. Mutta puhuessaan määrääntymisestä Lenke ottaa liian jyrkän kannan. Hypoteesin keskeinen puute on se, että se irroittaa kriminaalipoliittikan siitä yhteydestä, jossa sen luokkaluonnetta on ensisijaisesti tarkasteltava, nimittäin poliittisen hallitsemistavan monista keinoista koostuvasta kokonaisuudesta.

3. Tästä päivästä ja huomista

Onko edellä tehdyt eväät jo syöty, ennen kuin pääsemme tähän päivään? Joachim HIRSCHkin puhuu valtion suhteellisen itsenäisyydestä nykyään suluissa! tai "tosin yhä edelleen pätee... mutta..." -kontekstissa.³ Läpivaltioistumistendenssi merkitsee toteutuessaan sitä, että valtiokoneisto huolehtii yhä enemmän kokonaisyhteiskunnallisesta uusintamisesta ja "on tällöin yhä vähemmän pelkästään fyysinen väkivaltakoneisto - siksi, että väkivallan käyttö ja uusintamisen aineellinen turvaaminen lomittuvat toisiinsa".³ Valtion luonne on Hirschin mielestä oleellisesti muuttunut, joskaan ei yleisten muotomääreittensä osalta.⁴

On totta, että suhteellisen itsenäisyyden suhteellisuus painottuu muuttuneella tavalla valtion tunkeutuessa perinteisille kansalaisyhteiskunnan alueille ja korporatiivisen koneiston ja pääoman välisten, parlamentaaristen puolue- ja edustuslaitokset ohittavien yhteyksien kasvaessa ja syventyessä.

Esitetyt tendenssit eivät kuitenkaan ole vieraita valtiomonopolistisen kapitalismin teorialle, pikemminkin päinvastoin: yleistä uusintamista turvaavien valtion tehtävien kasvu ja valtion laajenemistendenssi ovat teorian keskeisiä lähtökohtia. Vasta ylikansallisten monopolien vaatimusten kasvaessa voidaan valtion suh-

teellisen itsenäisyyden ajatella joutuvan todelliseen kriisiin.

Ja joka tapauksessa väkivaltakoneisto voi paksusti ja paisuu maailmanlaajuisesti. Sen merkityksen vähentymättä tapahtuu sen sisällä oleellisia muutoksia varsinkin kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Poliisi tieteeistyy saaden yhä laajenevia valtuuksia. Suomessa poliisi käyttää yhä tehokkaammin lain sille suomaa valtuuksia, samalla kun perustetaan "terrorisminvastaisia" erikoisryhmiä (esim. ns. karhuryhmä), annetaan salaisella poliisille lisää valtaa (Supon uudet ohjeet) ja vähintäänkin vaaditaan ja valmistellaan poliisille salakuuntelu-oikeutta jne. Vapausrangaistukselle etsitään "vaihtoehtoja" ja vankiloita pyritään tyhjentämään. Mutta vankiloita ei pureta, koska kapitalismin kriisikehityksen vaatima kriisilainsäädäntö tukeutuu osaltaan tarvittaessa käytössä oleviin runsaisiin eristämisen ja rankaismisresursseihin.

Hirsch puhuu Foucaultin nojautuen lain ja rangaistuksen syrjäyttävästä normalisoinnin ja valvonnan menetelmästä.⁵ Kyseessä on eräänlainen pakon ja suostuttelun naittamisella synnytetty ihmiselujen ja -ruumiiden hallitsemistekniikka ja -käytäntö. Foucault kuvaa yhteiskunnan sisälle kasvanutta valvonta- ja rangaistuspyramidia, jossa lääketiede, psykologia, kasvatustiede ja sosiaalihuolto ottavat yhä enemmän hoitaakseen perinteisen väkivaltakoneiston tehtäviä. Vankilainstituutiolla on ollut oma merkityksensä uusien tekniikoiden kehittämisessä, mutta samalla se on sulautunut pyramidin huipuksi, jota ei enää edes välttämättä tarvita.⁶

Turhaa pessimismiiä. Jo Lenin huomasi pakon ja suostuttelun kietoutuvan erilaisin yhdistelmin toisiinsa ja vaikka uusia tekniikoita ja uudentyyppisiä yhdistelmiä onkin syntynyt, ei mitään vanhaa ole haudattu. Hallitsemistapojen vaihdokset voivat olla rajuja, mutta huolella valmisteltuja. Saksan Liittotasavallassa on varauduttu euro-ohjusten vastaisen kansalais-toiminnan tukahduttamiseen ja suurien joukkojen keskittämiseen leireihin, vankiloihin ja muihin säilöihin. Suomessa viranomaiset sulkevat Suomen kansalaisia vankiloihin Nato-maan pyynnöstä. Altan suojelijoihin kohdistetut toimenpiteet ovat pohjoismaiden oloissa harvinaisen laajan poliittisen repression ilmentymä ja ennen kaikkea oireellisuudessaan hälyyttäviä.

Voi olla, etteivät minkäänlaiset suostuttelumenetelmät tai uudentyyppiset tekniikat riitä silloin, kun kansainvälistyvä pääoma alkaa omat arvonalisyyshetket turvataksaan polkea kansojen oikeuksia ja myös niitä "kansallisia etuja", joilla kansalliset monopolit ovat ylläpitäneet valtiollista ja yhteiskunnallista konsensusta.

VIITTEET

1. VANKILAJÄRJESTELMÄN
SYNNYSTÄ

- 1 Letto-Vanamo – Ylikangas 1981 s. 38
- 2 sama s. 40
- 3 Foucault 1980 s. 262
- 4 sama s. 261
- 5 Kekkonen – Ylikangas 1982 a s. 8
- 6 sama s. 15
- 7 sama s. 32–33
- 8 sama s. 39
- 9 Foucault 1980 s. 308
- 10 Kekkonen – Ylikangas 1982 a s. 42 ja 43
- 11 sama s. 57–58
- 12 sama s. 62
- 13 sama s. 78
- 14 sama s. 87
- 15 Kekkonen – Ylikangas 1982 b
- 16 Lappi-Seppälä 1982 s. 5
- 17 Mathiesen 1980 s. 40
- 18 sama s. 40
- 19 kts. sama s. 32–36
- 20 sama s. 41
- 21 Foucault 1980 s. 272
- 22 Kekkonen – Ylikangas 1982 b
- 23 Blom 1982 s. 182
- 24 Marx 1976 s. 780
- 25 Mathiesen 1980 s. 43
- 26 sama s. 44
- 27 kts. Marx 1974 s. 565–569 ja 579
- 28 Iivari 1982 s. 98–99
- 29 Foucault 1980 s. 246
- 30 Lappi-Seppälä 1982 s. 100 ja 174–175
- 31 sama s. 175
- 32 sama s. 178–179
- 33 sama s. 179
- 34 Letto-Vanamo – Ylikangas 1981 s. 63–64
- 35 Lappi-Seppälä 1982 s. 103
- 36 Letto-Vanamo – Ylikangas 1981 s. 64
- 37 sama s. 67
- 38 sama s. 68; kts. myös Hannula 1981 s. 69
- 39 kts. Letto-Vanamo – Ylikangas 1981 s. 69

2. KEHITTYNYT PORVARILLINEN
VALTIO JA VAPAUSRANGAISTUS

- 1 Toikka 1978 a s. 45
- 2 sama s. 45
- 3 Blom 1982 s. 267
- 4 Marxilais-leniniläinen valtio- ja oi-

keusoppi 1980 s. 234–235

5 sama s. 235

6 Blom 1982 s. 176

7 Marxilais-leniniläinen valtio- ja oi-
keusoppi 1980 s. 235–236

8 Toikka 1982 a s. 49

9 sama s. 49

10 kts. Marx 1976 s. 214–268

11 Hänninen 1982 s. 201

12 sama s. 202 ja 188

13 Blom 1982 s. 231

14 Hänninen 1982 s. 88–89

15 kts. Blom 1982 s. 172

16 Gramsci 1979 s. 129–130

17 kts. Hänninen 1982 s. 209

18 kts. Siisiäinen 1980 s. 24

19 Gramsci 1979 s. 130

20 kts. Anttila – Heinonen 1977 s. 30

21 Lenin 1957 s. 350

22 sama s. 350

23 Blom 1982 s. 175

24 Toikka 1978 b s. 8

25 sama s. 7–8

26 sama s. 8

27 sama s. 10, myös Suomalainen kapi-
talismi 1979 s. 395

28 Lenke 1980 s. 5

29 Aho 1981 s. 242

3 TÄSTÄ PÄIVÄSTÄ JA HUOMISES-
TA

1 Hirsch 1983 s. 111

2 sama s. 109

3 sama s. 70

4 sama s. 109

5 sama s. 123

6 Foucault 1980 s. 348

Lähteet

AHO, Timo 1981: Vankiluvun kehitykseen vuosina 1881–1978 vaikuttaneista tekijöistä. Teoksessa Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen, osa 1. Sivut 9–35. – Helsinki.

ANTTILA, Inkeri – HEINONEN, Olavi 1977: Rikosoikeus ja kriminaalipoliittikka. 220 sivua. – Juva.

BLOM, Raimo 1980: Yhteiskuntateoria ja valtio. 296 sivua. – Vaasa.

FOUCAULT, Michel 1980: Tarkkailla ja rangaista. 382 sivua. – Helsinki.

GRAMSCI, Antonio 1979: Vankilavihkot. 151 sivua. – Helsinki.

HANNULA, Ilari 1981: Vankeinhoidon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881–1975. Teoksessa Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen, osa 1. Sivut 85–178. – Helsinki.

HIRSCH, Joachim 1983: Turvavaltio. "Saksan malli", sen kriisi ja uudet yhteiskunnalliset liikkeet. 202 sivua. – Tampere.

HÄNNINEN, Sakari 1982: Aika, paikka ja politiikka. Marxilaisen valtioteorian konstituutiosta ja metodista. 246 sivua. – Helsinki.

IIVARI, Juhani 1982: Köyhät ja kurinpalautus – raportti vankilan tehtävistä. 158 sivua. – Helsinki.

KEKKONEN, Jukka – YLIKANGAS, Heikki 1982 a: Vapausrangaistuksen valtakausi. Nykyisen seuraamusjärjestelmän historiallinen tausta. 103 sivua. – Helsinki.

KEKKONEN, Jukka – YLIKANGAS, Heikki 1982 b: Rangaistuskäytäntömme ankaruus on historiallista perua. Helsingin Sanomat 24.4.1982.

LAPPI-SEPPÄLÄ, Tapio 1982: Teili-pyörästä terapiaan. Piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta. 199 sivua. – Helsinki.

LENIN, V.I. 1957: Teokset. 16 osa. 487 sivua. – Petroskoi.

LENKE, Leif 1980: Criminal policy and repression in capitalist societies – the Scandinavian case. Teoksessa Scandinavian studies in criminology. Volyme 7. Policing Scandinavia. Sivut 5–30. – Stavange.

LETTO-VANAMO, Pia – YLIKANGAS, Heikki 1981: Hajapiirteitä laillisen vapaudenriiston ja sen toimeenpanon kehityksestä esiteollisena aikana. Teoksessa Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen, osa 1. Sivut 37–84. – Helsinki.

MARX, Karl 1974: Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. 1 osa. 803 sivua. – Moskova.

MARX, Karl 1976: Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. 3 osa. 968 sivua. – Moskova.

MARXILAIK-Leniniläinen VALTIO- JA OIKEUSOPPI 1980. 438 sivua. – Moskova.

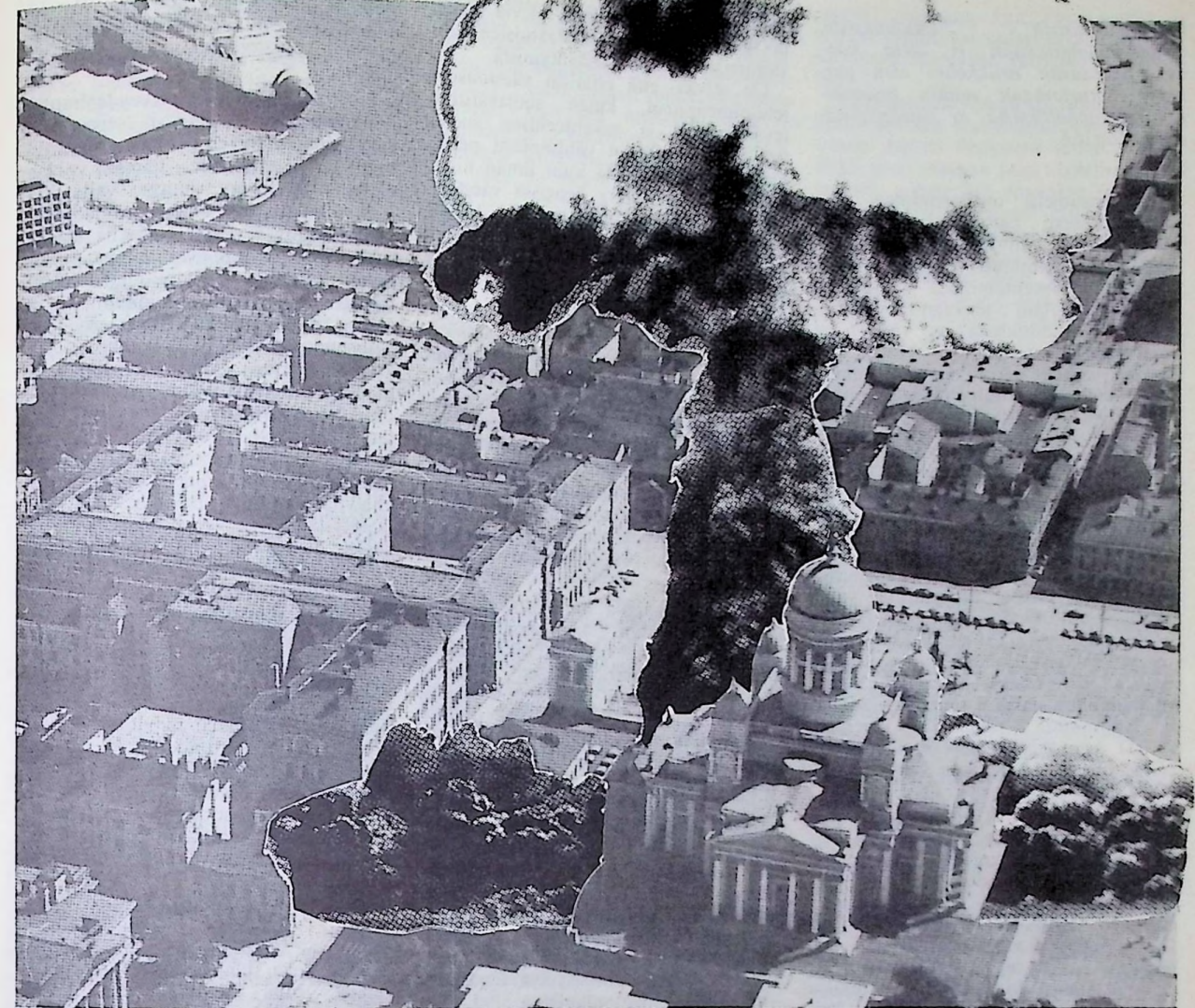
MATHIESEN, Thomas 1980: Rätt, samhälle och politisk handling. Ett bidrag till en politisk strategi under senkapitalismen. 307 sivua. – Lund.

SIISIÄINEN, Martti 1980: Keskustelua Gramscin päällysrakenneteoriasta. Tiede & edistys 1/80. Sivut 21–35.

SUOMALAINEN KAPITALISMI 1979. Tutkimus yhteiskunnallisesta kehityksestä ja sen ristiriidoista sodanjälkeisessä Suomessa. 584 sivua. – Helsinki.

TOIKKA, Kari 1978 a: Valtion suhteellinen itsenäisyys ja vallankumouksellinen politiikka. Soihtu 2/78. Sivut 42–52.

TOIKKA, Kari 1978 b: Poliittisen hallitsemistavan käsitteistä. Tiede & edistys 4/78. Sivut 5–14.



VÄESTÖNSUOJELUSTA

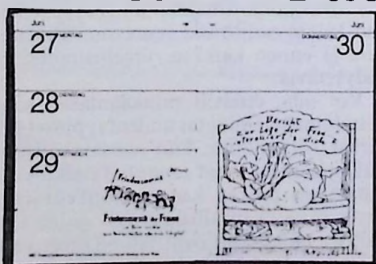
Kati Juva

Väestönsuojelu on osoittautunut runsaasti intohimoja herättäväksi keskusteluteemaksi. Sen kannattajat vetoavat humanismiin, ihmisten auttamiseen kriisitilanteissa, vastustajat puhuvat asevarustelun logiikkaa noudattavasta sotaan valmistautumisesta. Kysymyksen ongelmallisuutta kuvaa se, että Suomessa Lääkärit

Ydinsotaa Vastaan -toimikunta on päättänyt olla ottamatta kantaa Suomen väestönsuojeluun. Lääkärien Sosiaalinen Vastuu -yhdistyksen julkaisemassa viikkosessa Suomi ja Ydinsota (Helsinki 1982) todetaan puolestaan, että "väestönsuojelu voidaan nähdä humanitaarisena toimintana (mutta myös osana aseva-

rustelua), jota lääkärit eivät sinänsä vastusta ja he ovat – sanottakoon sekin selvästi – valmiit kaikissa olosuhteissa tekemään voitavansa sodan uhrien auttamiseksi". Lääkäreiden ydinsodanvastainen liike on ennenkaikkea asiantuntijahikettä, lähtökohtana on tiedon hankkiminen ja leviittäminen ydinsodan ja sen uhkan

Wir Frauen '84



Wir Frauen kalenteria jälleen saatavilla
SOL:n toimistosta postiennakolla hintaan 30,- mk (sis. postikulut)

Sosialistinen
Opiskelijaliitto

Luotsikatu 13
00160 Helsinki 16

lääketieteellisistä vaikutuksista. Suurvaltapolitiikkaan ei oteta kantaa. Seuraavan artikkelini olen pyrkinyt perustamaan näihin tosiasioihin, johtopäätöksistä ja mielipiteistäni vastaan itse.

Väestönsuojelu on toimintaa, jota käytännöllisesti katsoen kaikki maat harjoittavat siviiliväestönsä suojelemiseksi sotien ja muiden katastrofien vaikutusten lieventämiseksi. Suomen väestönsuojelulain mukaan "väestönsuojelun tarkoituksena on väestön ja omaisuuden turvaaminen sodan ja muiden siihen verrattavien olosuhteiden aiheuttamilta tuhoilta sekä niiden vahinkojen rajoittaminen ja niiden seurausten lieventäminen" (VssL 1 §). Nykytilanteessa tärkein väestöä (ja omaisuutta!) uhkaava vaara on ydinsoita. Sen asettamat haasteet väestönsuojelulle ovatkin melkoiset.

WHO on laskenut, että täysi ydinsoita, jossa käytettäisiin n. 50 % olemassa olevista ydinaseista, tappaisi tai vammauttaisi välittömästi noin puolet maapallon väestöstä. Tämän lisäksi tulisivat pitkäaikaisvaikutukset, ja väestönsuojista esiin tulevat ihmiset kohtaisivat maailman, joka ei juuri olisi suojissa vallinnutta tilannetta parempi. (WHO kansanliikkeiden rinnalle taisteluun ydinsotaa vastaan, HS alakeria 8.6.1983)

Asiantuntijat ovat yhtä mieltä siitä, ettei ydinräjähdysten välittömässä ympäristössä väestönsuojelusta ole mitään hyötyä, eikä Suomessa yritetäkään suojautua täysosumalta (Väestönsuojelukomitean mietintö Helsinki 1983 s. 161). Jo yhden megatonnin pommi aiheuttaisi n. 100 m syvän kraaterin, painealto etenisi hirmumyrskynä, lisäksi seuraisi tulimyrsky, joka polttaisi kaiken hapen lähisuudelta. Sähkölaitteet eivät toimisi, ruoka ja juoma eivät riittäisi tarpeellisen suojautumisen ajaksi, terveydenhuollolla ei olisi mitään mahdollisuuksia, eikä olisi ketään kaivamassa ihmisiä ulos suojista. Tällaisessa tilanteessa väestönsuojista todella tulisi krematorioita.

Sen sijaan etäämmällä räjähdyksistä, ja varsinkin alueilla, joihin kohdistuisi vain radioaktiivista laskeumaa, olisi mahdollista vähentää sodan välittömiä tuhoja väestönsuojelun keinoin. Näillä alueilla suurimman ongelman muodostaisi säteily, jolla on monenlaisia tuhoisia vaikutuksia ihmisiin. Herkimmin vaurioituvat suolistot ja luuydin, säteilysairauden oireina ovat voimakas ripuli ja oksentelu, mistä seuraa vakava kuivumistila, sekä anemian ja verenvuototauti. Yleisin kuoliinsy sateilyä saaneilla onkin bakteerien aiheuttama verenmyrkytys. Lisäksi sä-

teily vaurioittaa kohdussa olevia sikiöitä sekä aiheuttaa pahanlaatuisten kasvainten ja leukemian lisääntymistä. On selvää, että erilaisin väestönsuojelutoimenpitein, kuten suojaväistöin (evakuoinnit) ja rakenteellisen suojelun avulla, voidaan välittömästi pelastaa useampia ihmisiä kuin ilman niitä. Toki useampi säilyy hengissä väestönsuojissa kuin avoimella paikalla. Lisäksi laskeumasäteilyn teho heikkenee suhteellisen nopeasti, seitsemältä ajasta lisäystä vastaa kymmenkertainen lasku säteilyn voimakkuudessa (ns. 7-10 sääntö, VssKomM s. 166).

Mikään suojarakenne ei kuitenkaan voi suojata ydinräjähdysten ja -sodan välillisiltä vaikutuksilta, jotka nykytietämyksen mukaan ovat vähintään yhtä suuret kuin edellä kuvatut välittömät vaikutukset. Lisäksi väestönsuojelu kohtaa laskeumatilanteessakin ylitsepääsemättömiä vaikeuksia, jotka liittyvät toisaalta järjestelyjen toimivuuteen, toisaalta ydinkatastrofin voimakkuuteen.

Aika ja aikapula muodostavat olennaisen ongelman. Leningradissa tai Tallinnan lähellä olevissa tukikohdissa tapahtuvan ydinräjähtyksen jälkeen olisi radioaktiivinen laskeuma sopivilla tuulilla Helsingin seudulla 3-4 tunnissa. Ehdittäisiinkö suojat tyhjentyä tässä ajassa, nythän ne ovat mm. paikoituskäytössä? Uskoisivatko ihmiset hälytystä? Suomen väestönsuojelusuunnitelmat lähtevät siitä, että kansainvälinen ilmapiiri kiristyy etukäteen siten, että tilanteeseen ehdittäisiin varautua. Suojien tyhjentämisaikatauluksi esitetään kahta vuorokautta (VssKomM s. 169). Tässä ei oteta huomioon yllätys- ja hälytysvaikutuksia, jotka tulisivat suojissaoloaika lasketaan sen mukaan, että tulisi vain yksi laskeuma, jolloin jo muutaman päivän kuluttua voisi käydä ulkona, eikä oteta huomioon useita peräkkäisiä räjäytyksiä, jolloin suojissaoloaika pidentyisi mahdolltomaksi, ruoka ja juoma eivät riittäisi.

Toinen suuri ongelma on terveydenhuollon järjestäminen. On selvää, ettei kohdealueilla ole mahdollista toteuttaa juuri minkäänlaista hoitoa. Sairaalat ovat maan tasalla, lääkärit kuolleita tai vammautuneita kuten kaikki muutkin, eikä olisi mitään välineitä hoitaa potilaita. Vaikka järjestelmä toisinkin, ei hoitopaikkoja riittäisi kuin murto-osalle haavoittuneista, palovammapotilaiden hoitoon tarkoitettuja erikoishoitopaikkoja on USA:ssa ja Länsi-Euroopassa vain 1700, kun vammautuneita olisi miljoonia (WHO/HS alakeria 8.6.83). Hoitoresurssien tarve olisi 20-5000 -kertainen mahdollisuuksiin verrattuna (Herbert Abrams, Inter-

national Physicians for the Prevention of Nuclear War, IPPNW 3. kongressissa Amsterdamissa 18. - 21.6.1983).

Laskeuma-alueilla terveydenhuollon järjestäminen edellyttäisi sairaaloiden evakuoimista joko pois vaaravyöhykkeeltä tai maan alle. Tämän voidaan olettaa tuottavan suuria vaikeuksia. Kun Harrisburgia uhkasi ydinvoimalaonnettomuus v. 1979, ja siellä suunniteltiin sairaaloiden evakuoimista, osoitettiin se lähes mahdottomaksi. Huomattava osa hoitohenkilökunnasta jäi aluksi huolehtimaan omaistensa turvallisuudesta, ja lisäksi evakuointi olisi koitunut monen kriittisesti sairaan potilaan turmioksi (Suomi ja Ydinsota s. 22). Väestönsuojissa taas normaaliin terveydenhuolto olisi äärimmäisen hankalaa. Suojat ovat enimmäkseen pieniä yksiköitä, joiden välillä ei ole yhteyttä. Kuinka hoidetaan jatkuva lääkitystä tarvitsevat potilaat (sydänvikaiset, diabeetikot yms.), joita Sosiaali- ja Terveysministeriön ydinsodan lääketieteellisiä vaikutuksia tutkineen työryhmän muistion (1983) mukaan on 15 % väestöstä. Entä miten huolehditaan synnytyksistä, tai "normaaleista" kuolemantapauksista, joita molempia tapahtuu Helsingin kokoisessa kaupungissa kymmeniä päivittäin? Puhumattakaan infektioiden leviämisestä ahtaissa ja epähygieenisissä tiloissa. Tuberkuloosi ja muut kulkutaudit nostaisivat päätään nopeasti. Eikä kipua ja säteilysairautta voitaisi mitenkään lieventää, lääkkeitä ja välineitä ei riittäisi.

Myös pelkkä tekniikka tulee tuottamaan vaikeuksia. Ydinräjähdykset saattavat aiheuttaa sähkömagneettisen pulssin, joka tuhoaa elektroniset järjestelmät, mm. tietoliikenteen. Lisäksi vaikeuksia tulee suojien lämpötilan ja tuuletuksen suhteen, puhumattakaan yleisestä hygieniasta. Sähkö ei välttämättä toimisi, ei ainakaan koko aikaa. Ei olisi valoa, ilmanvaihto pitäisi hoitaa käsin (jos osaa). Ja radiosta voisi korkeintaan kuunnella yleisiä tiedotuksia, omasta tilanteesta ei olisi mahdollista viestittää kenellekään.

Kaiken tämän lisäksi tulevat vielä psyykkiset vaikutukset. Terveet vapaaehtoisetkin ovat koetilanteissa kokeneet useiden päivien oleskelun väestönsuojassa epäinhimilliseksi. Monet heistä ovat sanoneet, etteivät enää menisi suojaan edes tosipaikan tullen. Kuitenkin näissä kokeiluissa on tilanne koko ajan periaatteessa hallinnassa, ympäröivä maailma on kunnossa, ulos pääsee kun haluaa. Voi vain kuvitella, minkälaiseksi muodostuu tilanne, jossa kymmeniä ihmisiä, mukana pieniä lapsia, sairaita, vanhuksia ja psyykkisesti häiriintyneitä, tuetaan muutenkin epätoivoisessa tilanteessa ahtaaseen

väestönsuojaan. Pitkäaikainen oleskelu suojissa ei olisi näissä olosuhteissa mahdollista.

Ja entä sitten, vaikka suojissa voitaisiin oleskella riittävän kauan, jotta säteily olisi vähentynyt lähes vaarattomaksi. Minkälaiseen maailmaan suojista noustaisiin? Miten elintarvikehuolto toimisi, karjaahan ei voida tuoda väestönsuojoihin, eikä viljapelloja? Eläimet kärsisivät säteilyn vaikutuksista, tuhohyönteiset lisääntyisivät (ne kun kestävät nisäkkäitä paremmin säteilyä) ja tulipalot aiheuttaisivat valtavia nopilpiä, jotka pimentäisivät taivaan useiksi kuukausiksi estäen yli 90 % auringon valosta saapumasta maan pinnalle. Seuraisi kato- ja nälkävuosia. Lisäksi ilmakehän otsonikerros saattaa vaurioitua, jolloin auringon ultraviolettisäteily lisääntyy heikentäen entestään elämisen mahdollisuuksia.

Ydinsodan kaltaisessa katastrofissa romahtaisivat myös kaikki yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet, seuraisi kaikkien sota kaikkia vastaan. Kansainvälistä kauppaa ei olisi, meidän olisi oltava kaikessa omavaraisia. Öljy ja muut polttoaineet loppuisivat. Tässä tilanteessa olisi kansakunnan ruokkiminen mahdotonta, kun otetaan vielä huomioon, että huomattava osa välittömästi henkiinjääneistä olisi sairaita ja työkyvyttömiä, ja säteilyn pitkäaikaisvaikutukset näkyisivät vielä pitkään väestön terveydentilassa, ehkä jopa pysyvinä muutoksina perintöaineksessa.

Lääkäreiden kansainvälisen ydinsodan vastaisen liikkeen, IPPNW:n 2. kongressin (Cambridge 3.-7.4.1982) väestönsuojelun roolia ja tehokkuutta tutkineen työryhmän raportissa sanotaan: "Väestönsuojelulla ei voida mitenkään lieventää tautien ja epidemioiden ja radioaktiivisuuden vaikutusten leviämistä, eikä mahdollisen nälänhädän leviämistä. Väestönsuojelu ei pysty estämään yksilön tahdonvoiman tai yhteistyökyvyn luhistumista, ei terveydenhuollon tai yhteiskunta- ja talousjärjestelmien tuhoutumista. Kaikki, mitä tehostetullakin väestönsuojelulla pystyttäisiin saamaan aikaan, olisi kuitenkin vain väliaikaista, sillä vastapainona olisi vihamielinen, tuntematon maailma, johon cloonjäneiden olisi palattava ja jossa monet asteittain menestyisivät." Toisin sanoen vaikka väestönsuojelulla voidaan laskeuma-alueilla välittömästi lieventää ydinsodan vaikutuksia, on tuo apu pitemmällä tähtäimellä hyvin vähäistä. Tuho olisi joka tapauksessa vertaansa vailla ihmiskunnan historiassa.

Suomessa väestönsuojelu on lakisääteistä, laki on vuodelta 1959. Tänä keväänä on ilmentynyt parlamentaarisen väestönsuojelukomitean mietintö, jossa esitetään toimenpiteitä väestönsuojelun kehittämiseksi. Suunnittelun perustana toimii

tietty uhkakuva, käsitys siitä, minkälaisia tilanteita varten suojaudutaan. Mietinnössä todetaan, että lain uhkakuva vastaa toisen maailmansodan aikaista ilmasotaa (s. 215). Tämän hetken poikkeusoloihin kuuluvat komitean mukaan onnettomuuksien ja taloudellisen kriisin lisäksi vieraiden valtioiden välinen sota tai sodan uhka tai aseellinen hyökkäys Suomeen (s. 217), ydinsodan suhteen varaudutaan laskeumiin tai mahdollisiin harhahpommeihin (s. 218). Sivulla 98 todetaan kuitenkin, että "väestönsuojelun suunnittelun pohjaksi on otettu tavanomaisten aseiden käyttö".

Tämän uhkakuvan pohjalta, että Suomeen ei siis ainakaan tahallisesti pudotetai yhtään ydinpommia, lähtee komitea suunnittelemaan toimenpiteitä väestönsuojelun mm. väestönsuojissa. Näissä suunnitelmissa voisi olla jotakin järkeä, mikäli komitean uhkakuva olisi oikea. Tämä on kuitenkin syytä asettaa kyseenalaiseksi. Nykyisellä ydinaseiden aikakaudella ei tavanomaisin keinoin käytävä sota ole Euroopassa todennäköinen, tuskin edes mahdollinen, ja mikäli ydinsota syttyy, on Suomella hyvin vähän mahdollisuuksia pysytellä sen ulkopuolella. Natolla on useita kymmeniä ydinkärkiä suunnattuina suomalaisiin kohteisiin. Ja sekä useat sotilaspoliittiset asiantuntijat että psykologit ovat todenneet, ettei rajoitettuna alkava ydinsota voi olla laajenematta maailmanlaajuiseksi. Vuonna 1945:kin räjäytettiin kaksi pommia (kaikki mitä oli olemassa), vaikka yksikin olisi riittänyt poliittisesti osoittamaan uuden aseiden voiman.

Väestönsuojelusta olisi siis hyvin vähän hyötyä ydinsodassa, myös Suomessa. Mutta eikö kuitenkin ole parempi tehdä edes jotakin, eikö ole syytä pyrkiä pelastamaan mitä pelastettavissa on? Näin voi hyvin ajatella. Väestönsuojelu on mielekästä, jos lähdetään siitä, että sota on väistämätön tai ainakin todennäköinen. Aina on kuitenkin annettava ihmisille realistinen kuva suojautumisen mahdollisuuksista. On kuitenkin olemassa toinen tapa tarkastella asiaa, ja se on sodan ehkäisemisen logiikka. Ja tätä taustaa vasten on myös väestönsuojelua tarkasteltava. Onko sillä ehkä kielteisiä vaikutuksia tähän prosessiin?

Sodassa tavoitteena on sen voittaminen, ja aina vähintään toinen osapuoli luottaa omiin voitoonmahdollisuuksiinsa. Ydinsodassa tilanne muuttuu, kukaan ei voi selviytyä siitä, siinä tuhoutuvat niin ideologiat, yhteiskuntajärjestelmät kuin ihmisetkin. Mikäli kuitenkin luodaan illuusiota selviämisen mahdollisuuksista mm. terveydenhuollon tai väestönsuojelun keinoin, kasvaa sodan syyttymisen riski. Tämä koskee myös Suomen toimenpiteitä, vaikka meillä ei olekaan ydinaseita. Väestönsuojelulamme on kuitenkin esi-

merkkiä vaikutusta, kun Pohjoismaat ja Sveitsi varautuvat sodan varalle, miksei sitten suurvallat. Harhakuva voimistuu.

Rakentamalla ilmapiiriä ydinsodan jälkeisen elämän mahdollisuudesta valmistetaan ihmisiä henkisesti sodan varalle. Ehkä se ei olekaan niin täydellinen katastrofi, onhan sitä ennenkin jälleenrakennettu. Nimenomaan tästä vääristä turvallisuudesta haluavat lääkärit varoittaa sanoen, että ydinsota ei ole verrattavissa aikaisempiin sotiin. Väestönsuojelu ei takaa turvallisuutta, ainoa keino selviytyä on ehkäistä tämä viimeiseksi epidemiksi kutsuttu katastrofi ennakkolta.

IPPNW:n 2. kongressin (1982) väestönsuojelutyöryhmän raportissa todetaan edelleen: "Huomion kiinnittäminen väestönsuojeluun harhauttaa ihmiset uskomään, että ydinsodasta voi selviytyä hengissä ja rohkaisee hallituksia toimimaan tältä pohjalta. Molemmat suurvallat suhtautuvat epäluuloisesti siihen, että toisella on tehokas väestönsuojeluohjelma. Siten väestönsuojelun voidaan katsoa vaikuttavan provosoivasti ja horjuttavasti kansainväliseen tilanteeseen. IPPNW:n 3. kongressissa 1983 kehoitettiin lääkäreitä tuomaan selvästi esiin väestönsuojelun kyvyttömyys auttaa ydinsodassa sekä anettiin tuki kaikille niille lääkäreille, jotka omilla maillaan kieltäytyvät ydinsodan varautuvista väestönsuojelutoimista.

Väestönsuojelu on lisäksi kallista, ja silti se on aina jäljessä varustelukierteestä. Väestönsuojeluun käytettäviä varoja voitaisiin käyttää tehokkaammin suuntaamalla ne ydinsodan ehkäisyyn, esimerkiksi tukemalla rauhantutkimusta tai rauhankärjestöjen toimintaa.

Sitäpaitsi väestönsuojelun painottamisella on ikäviä lieveilmiöitä. Yhdysvalloissa toimii jo survival-liike, joka valmistautuu aseinen ydinsodan jälkeiseen elämään. Ja rahan tekeminen ydinsodalla on ehtinyt Suomeenkin. Virroilla myydään osuuksia yksityiseen väestönsuojaan, jonne osakkaat sitten pääsisivät turvaan laskeumilta ja muilta vaaroilta.

Väestönsuojelulla – ainakin siten kuin se on tähän asti ymmärretty – on kriisitilanteessa saavutettavan välittömän hyödyn, joka pitkällä tähtäimellä on lähes olematon, lisäksi sellaisia kielteisiä vaikutuksia kansainvälisen ilmapiirin kehitykseen, joita ei voida sivuuttaa. Sodankäynnin luonne on muuttunut siten, ettei Euroopassa käytävään sotaan ole mahdollista varautua. Väestönsuojelusta voi tuskin puhua, kun 90 % väestöstä joka tapauksessa menehtyisi. Tarvitaan tehokkaampia keinoja. Väestönsuojelun on keskitettävä ydinsodan ehkäisemiseen. Meillä ei ole varaa nihkittää sellaisiin toimenpiteisiin, jotka saattaisivat kallistaa tilannetta sodan syttymisen suuntaan, ei ehkä edes perinteiseen väestönsuojeluun.

100-v. merkijuhlavuosi on innostanut paljon rakentavaa ja kriittistä Marx-tutkimusta sekä keskustelua Marxin ajan-kohtaisuudesta. (Hieman yllättävästi on melko hyvin säästyty esim. kulttuurisestien äitellistä "aatehistoriallisisista" tekeleistä, joissa verrataan marxismia kristinuskoon.)

Nyt käsillä oleva kirja ei varmasti kuulu kehnoimpiin juhlavuoden tuotteisiin. Lievä kokoonkasaamisen maku suuhun kyllä jää – tämä ilmenee mm. artikkelien vaihtelevana tasona. Toisaalta kirja heijastellee jollain tavoin välittömästi vasemmistolaiseen työväenliikkeeseen yhteydessä olevan marxilaisen keskustelun tilaa Englannissa. Onhan kirjan toimittaja Betty Matthews Ison Britannian kommunistisen puolueen teoreettisen julkaisun *Marxism Today* toimituksen jäsen ja Stuart Hall puolestaan tunnetun Labour-vasemmiston aktiivina vaikuttajana.

Aiheet on valittu laaja-alaisesti. Gwyn Williams ja George Hude kirjoittavat Marxin konkreettisista historiallisista töistä, Stuart Hall ideologiasta, Alan Hunt marxismia ja porvarillisen demokratian suhteesta, G.A. Cohen sekä Gregor McLennan historiallisesta materialismista, Göran Therborn luokkalanalyysistä, Michele Barrett marxismista ja feminismistä, Ben Fine käsityksistä sosialismin taloudellista suhteista, Peter de Francia marxilaisesta taidekriitikistä ja Yvonne Kapp Marxin henkilöhistoriasta.

Kirjoittajat eivät edusta mitään yhtenäistä "koulukuntaa". Englantilaisen marxismin mannermaavaikuttuneisuus käy kuitenkin ilmi: Gramsci ja Althusser näyttäytyvät klassikkojen ohella suurimpina traditiota luovina niminä. Perussävyksi on valittu marxismin "avoimuus" ja kriittisyys, kuitenkin siten, että näkökulma koko ajan säilyy marxismin sisäisenä. Ongelmaksi kuitenkin jää toisaalta itäeurooppalaisen ja toisaalta liittotasavaltalaisen marxilaisen keskustelun tuntemuksen ilmeinen puutteellisuus.

Keskityn seuraavassa lähin-

nä referoimaan kolmea artikkelia, joita pidin – ainakin kysymyksenasetteluiltaan – kiintoisina.

HALL: IDEOLOGIAN ONGELMA

Stuart Hallin artikkelissa "Marxism and Ideology" pyritään ideologia näkemään nimenomaan probleemana. Hall haluaa asettaa vielä kerran "peruskysymykset" uudelleen.

Ideologiat Hall määrittelee niiksi *henkiseksi viitekehyyksiksi*, joiden kautta eri luokat tai sosiaaliset ryhmät hahmottavat yhteiskunnallisen todellisuuden itselleen ymmärrettäväksi. Tämä on ideologiakäsittelen laaja merkitys, jota klassikoilla ei juuri esiinny.

Marxhan useimmiten käytti ideologiaa viittaamaan porvarilliseen ajatteluun, eritoten sen "vääristyneisiin" puoliin. Tältä pohjalta Hall tulkitsee Marxin esittävän seuraavan ns. klassisen ideologiateorian:

1) Ideat nousevat materiaalisista olosuhteista ja heijastavat niitä sosiaalisten suhteiden olemusta ja ristiriitoja ilmentäen.

2) Ideat määräytyvät viime kädessä talouden pohjalta.

3) Hallitsevat ideat ovat aina hallitsevan luokan ideoita.

Kritiikki tätä "klassista" ideologiateoriaa kohtaan kiteyttää myös ne yleisimmät kritiikit, joita koko tältä pohjalta rakennettua marxismia kohtaan voidaan esittää: sen jäykän strukturaaliset determinaatiosuhteet, luokkaa talousreduktionismi – ylipäänsä sen tapa käsitteellistää yhteiskuntamuodostumia.

Hallin mukaan klassinen ideologiateoria tarvitsee rekonstruktion, joka nojaa teorian "rationaaliin ytimeen".

Hall nostattaa esiin myös vanhan ongelman vääristä tietoisuudesta. Johtaako se väistämättä asettelmaan, jossa toisaalla ovat ideologian harhauttavat joukot ja toisaalla asioista perillä oleva eliitti?

On muistettava, että Marxin suhde porvarilliseen ajatteluun ei ollut kvalifioimaton. Esim. klassinen poliittinen taloustiede sisälsi sekä "aitoja" tieteellisiä elementtejä että ideologisia ulottuvuuksia. Sen tietoisuuden vääristyneisyys-

den voidaan sanoa kummuneen siitä tosiseikasta, että se ei tunnistanut oman toimintansa ja lähtökohtiensa historiallista ehdollisuutta (kapitalististen suhteiden ikuistamisen ja luonnollistaminen).

Kielessä sama sosiaalinen suhde voidaan esittää monin eri tavoin. "Markkinat" tarkoittavat aivan eri asiaa porvarillisessa taloustieteessä, spontaanissa tietoisuudessa ja marxilaisessa poliittisen taloustieteen kritiikissä. Ei ole annettua ja muuttumatonta suhdetta sen välillä mitä markkinat ovat ja miten ne on ajatuksellisesti konstruoitu ideologisella tasolla. Mitä siis tarkoittaa "vääristyneisyys" tässä yhteydessä? Hallin mukaan yksipuolisuutta, osatoituksien esittämistä. On muistettava että pinnan ja ilmiön käsitteet Marxilla eivät samastu illusoriseen.

Näin tulemme kysymyksen luokista. Hall viittaa Erneston Laclau'n luokkareduktionismin kritiikkiin: luokat eivät muodosta mitään annettua tai suljettua luokkaideologiaa. Tietty partikulaariset ideat eivät sinänsä "kuulu" millekään tietylle luokalle.

Hall tahtoo kuitenkin varoittaa luokkareduktionismin kritiikin liian pitkälle ulottamisesta. On ollut havaittavissa tendenssiä siirtyä sellaiseen "diskursiiviseen" konseptioon, jossa erilaiset ideologiset elementit virtaavat täysin irrallisina ja luokkaperustoista vapaina. Ei kuitenkaan ole mitään vulgaarimaterialismia sanoa, että vaikka emme voi suoraviivaisesti palauttaa ideoita luokka-asemaan, niin ideat kuitenkin heijastavat myös niitä materiaalisia olosuhteita, joissa luokat elävät. Voidaan puhua *tendenssistä*, jonka objektiivinen luokka-asema spontaanin ajattelun yhteydessä tuottaa: *luonteenomaisista, idealityyppisistä ajatusmuodoista*.

Hall painottaa, että talouden pohjalta ei voida johtaa tiettyjen luokkien tiettyjen ajatusten sisältöjä jonain historiallisesti määrättyä ajantajaksona eikä taata "ikuisesti" mitään ideoita mikään luokka tulee hyväkseen käyttämään. Taloudesta olisikin Hallin mukaan terveellisempää puhua pikemminkin *ensi* kädes-

Marx –

sä kuin viime kädessä määrävänä.

Hallin esitys on mukavahko kooste marxilaisen ideologiateorian peruskäsitteistä ja perusongelmista. Mutta missä on koko länsisaksalainen ideologiakeskustelu (PIT jne.)? Voidaan tietysti sanoa, ettei yksi artikkeli voi olla tyhjentävä, saatikka että siinä ongelma voitaisiin millään tavoin "ratkaista", mutta joskus haluaisi kuulla jotain eriytyneempää kuin ne muutamat löyhät viittaukset Gramsciin, joita Hall tekee artikkelinsa lopussa.

HUNT: PORVARILLISEN DEMOKRATIAN ONGELMA

Suhtautuminen porvarilliseen demokratiaan ja sen eri instituutioihin on aina muodostanut ongelman marxismille. Alan Hunt puhuu kahdella haasteesta, jonka edustuksellisten demokratioiden menestys kehittyneissä kapitalistisissa maissa on tuottanut marxilaisille sosialisteille:

1) selittää ja ymmärtää demokratioiden historiallinen "voima"

2) kehittää sosialistisia strategioita, jotka ottavat tämän reaalisen voiman huomioon.

Esimerkiksi Leninin teoksissa (eritoten *Valtion ja vallankumous*) on Huntin mukaan kaksi pääheikkoutta suhteessa näihin kysymyksiin: ensinnäkin, Lenin ei onnistu kuvaamaan 1900-luvun kapitalismin erilaisten poliittisten muotojen moninaisuutta vaan edustuksellisen demokratian merkitystä alistamalla sen porvariston luokkadiktatuuriin käsitteen alle. Toiseksi, Lenin luopuu porvarillisten hallitusvariaatioiden analyysistä korostaen teesiä kapitalismin tendenssistä siirtyä kohti yhä autoritaarisempia hallitusmuotoja.

100 Years On.

Ed. by Betty Matthews.
London 1983

Marx taas tuntui ottaneen kannan, jonka mukaan edustuksellisen demokratian kehittämistoimilla (esim. vaalireformi) ei sinänsä ole poliittista luokkaluonnetta kulloisestakin historiallisesta yhteydestä riippumatta. Marx (ja Engels) eivät kuitenkaan nähneet porvarillisen demokratian kehittämistä milloinkaan päämääränä sinänsä, vaan ainoastaan keinona vauhdittaa työväenluokan ja puolueen "kypsymprosessia". Kyse ei siis ole siitä, että Marx olisi kiistänyt edustuksellisen demokratian ongelman, vaan siitä olivatko hänen huomionsa päteviä.

Marx suhtautui positiivisesti esim. chartisteihin, joiden monista vaatimuksista tuli sittemmin internationaalien pysyvää perintöä. Huntin mukaan Marxin ja Engelsin suhde (tai sen perustelut) vaalireformeihin ja työväenpuolueisiin kuitenkin on perin ongelmallinen.

Lähtökohtana näyttää olleen vaalireformin kohdalla se, että se kiihdyttää riippumattomien työväenpuolueiden syntyä. Kuitenkin klassikoilta puuttuu analyysi siitä, miten kyseisenlaiset puolueet voivat kehittyä porvarillisen edustuksellisen demokratian

oloissa. Tällä puutteella lienee juurensa siinä näkymättömissä oletuksessa, että luokat saavat enemmän tai vähemmän suoran ilmauksensa puolueissa. Tämä taas sisältää kannan jonka mukaan on jokin *välittömän* yhteys luokan ja puolueen välillä. Työväenpuolueet siis ilmentävät luokan intressejä ja jos näin ei tapahdu, niin tämä selittyy väärien tietoisuuden käsitteen avulla (virheellinen luokkaedun tiedostaminen tai tietoisuuden kypsyystason puuttuminen). Marxilla ja Engelsillä näyttää olleen melko *lineaarinen* luokkatietoisuuden teoria – puolue ja sen kannatus luokkatietoisuuden ilmaisijana.

Pääpuutteena klassikkojen käsityksissä edustuksellisista demokratioista on tällaisen demokratian muodon ytimen, *poliittisen kilpailun analyysin puuttuminen*. Huntin mukaan on huomattava se, että vaikka vaali- ja parlamenttitaistelut ovat luokkataistelun ilmauksia, niin ne eivät ole pelkästään luokkataisteluita. Niillä erityisillä muodoilla ja puitteilla, joita porvarillinen edustuksellinen demokratia asettaa luokkataistelulle, on seurauksia itse tuon taistelun sisältöön ja tuloksiin nähden ("rinta-

mat", "liittolaiset", "viholliset", "taktiset hyödyt" ym. poliittisen kilpailun pakot).

Kaikki edellämainitut puutteellisuudet juontuvat Huntin mukaan pitkälti ajatuksesta, jonka mukaan työväenluokalla olisi välttämätön tai spontaani tendenssi kohti kapitalisminvastaista tietoisuutta. Näin ei kuitenkaan ole syytä olettaa.

Hunt päätyykin toteamaan, että marxismissa ei ole teoriaa poliittisesta demokratiasta (vrt. valtioteoria). Porvarillisen demokratian kritiikissä jätetään aivan liian usein huomiotta ne elementit, jotka piilevät nykykapitalismin vakauden takana. Hunt korostaa, että nämä puutteet juontuvat klassikoista itsestään, eivätkä ole esim. myöhemmän marxismin "vääristymiä" tai "subjektivisia virheitä".

BARRETT:

NAISONGELMA

On jossain määrin kummallista se, että Marx sivuutti naiskysymyksen. Mistään tietämättömyydestä tuskin oli kyse: naisliikkeitä oli olemassa – sitäpaitsi Engels tunnetusti kirjoitti aiheesta. Marx ajan hermolla olevana ja pintaa syvemmälle näkevä ajattelijana ei varmaankaan ollut tiedon puutteen uhri. (Yvonne Kapp välyyttää omassa tutkielmassaan syyksi Marxin porvarillis-viktoriaanista perhemoraalia).

Mikäs siten on yhteys marxismiin ja feminismiin välillä? Barrett huomauttaa aiheellisesti, että egalitarismi (tasa-arvoajattelu) joka on feminismin aatteellinen lähtökohta, on nimenomaan liberalismien peruja. Marx ei nähnyt tasa-arvoa vain ihanteena, joka historiallisesti sattui syntyneen porvariston myötä, vaan olennaisesti *porvarillisen ideana*. Marx ja Engels tunsivat antipatiaa egalitarismia kohtaan ja pitivät sitä vain osana porvariston poliittista arsenaalia. On hyviä syitä väittää, että Marx piti naiskysymystä marginaalisena.

Historiallisesti feminismi onkin syntynyt osana porvarillista liberaalia ideologiaa. Harva marxilainen feministi hyväksyisi kuitenkaan sitä (Marxin tekemää?) epäsuoraa johtopäätöstä, että feminismi

on näin muodoin luonteeltaan porvarillista apriori.

Jos jokin aatehistoriallinen yhteys marxismin ja feminismin välillä olisi löydettävä, tulisi kyseeseen pikemminkin humanismi kuin egalitarismi. Marxin ajattelussa on useita merkkejä humanismin perinteestä (jyrkkä ero ihmisen ja eläinkunnan välillä, joskus jopa luontoon liittyvä "triumfalismi", valloittamismentaliteetti).

Tasa-arvon käsite tähtää nimenomaan poliittiseen emansipaatioon. Barrett kiinnittää huomion Marxin Juutalaiskysymyksestä –kirjoituksessa tekemään erotteluun *poliittisen ja inhimillisen* emansipaation välillä. Poliittisen emansipaation liiallinen korostaminen saattaa johtaa sokeuteen inhimillisen emansipaation suhteen. Barrett väittää röyhkeästi, että Marx olisi ajatellut vastaavalla tavalla myös feminismin kohdalla.

Marxin nuoruudenkirjoitukset, eritoten vieraantumisteoriat, ovat ehkä olleet Marxin keskeisintä antia feminismille ja muillekin "ei-proletaarisille" radikaaleille liikkeille. Eräs Marxin peruspoinnitiikan kai on, että vieraantuminen eroaa raa'asta pakosta siinä, että työläinen jatkuvasti uusintaa oman vieraantumisen ehdot. Tällä huomiolla on Barrettin mukaan merkitystä myös feminismille. Teorian "soveltamista" feminismiin vaikeuttaa kuitenkin Marxin tendenssi nähdä työläinen nimenomaisesti miehenä. Samalla työ kuitenkin määritteli ihmisen yleiseksi lajijominaisuudeksi.

Marxilla oli melko naturalistinen käsitys perheestä sekä miehen ja naisen välisestä suhteesta. Nuoruudentöissään tämä on eksplisiittistä: Marx tunnetusti puhuu miehen suhteesta naisen kulttuurin yleisen tason ilmaisimena. Barrett tulkitsee tämän ilkeästi siten, että Marx pitää tässä naista jonkinlaisena maskuliinisen sivilisaation barometrina.

Entä myöhemmin Marx? Marxin hylkää myöhemmin varhaisen kautensa idealistis-väyhteisen humanismin. Barrett huomauttaa, että vaikka palkkatyö ja pääoma ovat abstraktis-teoreettisia katego-



rioita ja näin "sukupuollettomia", niin Marxin tendenssi nähdä palkkatyöläinen olenaisesti miehenä säilyy.

"Pääomassa" Marxin käsitysten taustalla on pitkälti oletus siitä, että perusnormina on tilanne, jossa miehen palkka on riittävä koko perheen uusinamiseksi. Tämä taas sisältää oletuksen kotiaidista, joka hoitaa kotityöt.

Marx ei ota huomioon sitä, että palkkatyön yleistyminen ei voi kokonaan hävittää kotityötä, koska ostetut tavarat eivät voi sitä koskaan täysin korvata.

Niinpä Barretin mukaan on vahvoja syitä kritisoida Marxin reflektomatonta naturalismia perheen suhteen. Ensimmäkin, tilanne, jossa mies palkallaan elätti koko perheen ei koskaan ollut Britanniassa yleinen, paitsi eräänlaisen "työläisaristokratian" keskuudessa. Toiseksi Marx oli väärässä ajatellessaan, että naisten palkkatyöläistyminen alentaa työvoiman arvoa, koska vertailukohana koko ajan toimi se kuvitteellinen tilanne jossa nainen toimii eksklusiivisesti kotirouvana. Kolmanneksi, kotityö jää naisen harteille myös hänen palkkatyöläistyttyään.

Lopussa Barretin lupaavassa nousuhumalassa ollut artikkeli hieman sammuttaa; hän tyytyy vain kehaisemaan Engelsiä ja rajoittamaan Marxin merkityksen feminisille hänen korvaamattomaan kapitalismianalyysiinsä. Mikäs siinä, tulokset vain jäävät ohu-ehkoiksi.

LOPUKSI

Edeltä on varmaankin käynyt jo ilmi, että mitään huipputarinoita kansainväliseen Marx-keskusteluun puheena oleva teos ei tarjoa. Artikkelit ovat lyhyehköjä, mutta aiheet sangen laajoja. Näin käteen jää usein peruskäsitteistö sekä muutama päälleliimattu problemointi. Lisäksi häiritsee siellä täällä esiin pulpahtava sitaattimetodi. Tällainen hakusanatyypinen Marxin lukemistapa ei liene hedelmällisin mahdollinen. Suosittelen kirjaa niille, jotka a) eivät ole lukeneet Marxia, mutta b) pitävät Marxia pyhänä.

Tuomas Nevanlinna

Yhteisen toiminnan ja tietoisuuden ehdoista

Hyvät Ihmiset!

Puheenvuoroni voisin aloittaa: Kapitalistinen maailmanjärjestelmä on kriisissä. Tai miksei yhtä hyvin: Ihminen elämänsä mielekkyyttä etsivänä olentona on kriisissä. Tai poliittika sen tavanomaisessa mielessä on kriisissä. Tai ehkä vielä aidommin: Olen kriisissä. Jne. Tämän jälkeen luonnehtisin yksityiskohtaisemmin kriisiä tai kriisejä. Loputtoman vuodatuksen jälkeen, jollain ihmeen tavalla, löisin valtiokortit pöytään: Muutaman yleisesti tunnetun ja hyväksytyn sanan, jotka ensiksikin selittävät tämän kurjistumisen syyt ja toiseksi näyttävät ratkaisun avaimet tämän kriisin voittamiseen. Tämän jälkeen tunnustukseen yhtyvät ilmaisivat ymmärtämisensä korrektisti taputtamalla.

Näin en kuitenkaan aio tehdä, kahdesta syystä. Puheet pelkäävät kriiseistä estävät meitä näkemästä tässä ja nyt eteemme avautuvia mahdollisuuksia. Toisaalta pinnallinen usein epähistoriallinen puhe vaikkapa vallankumouksesta luo yksilötoeista ja ongelmatonta kuvaa muutokseen liittyvien ratkaisujen toteutuksesta. Niinpä kerron erään tarinan, sadun, joka alkaa – kuten sadut yleensäkin – Olipa kerran... Siis...

OSA I: SATU

Onpa kerran poliittisen opiskelijajärjestön toimistossa istuva henkilö nimeltään V, joka nauttii 5000 mk kuukausipalkkaa valtionavun turvin. Hänelle vallankumous on radikaaleilta vaikkuttavien paperien kirjoittamista työaikana opiskelijoiden asemasta, puolueensa tilanteesta yms. Joskus hän osallistuu mielenosoituksiin, eturintamassa, poliisien tarkoin vartioidessa, että kaikki sujuu hyvin ja moit-

teettomasti. Joskus hän käy opilaitsjärjestöjen kokouksissa tuomassa uutta väriä, uusia ideoita (vähintään omasta mielestään) ja tarkkailemalla ettei ideologisesti – kuten on tapana sanoa – olla liikuttu Yhtenäisyydestä sivuun. Onhan tämä Yhtenäisyys vähintään seuraavaksi kerraksi henkilön V valitsemisen ehto.

Onpa samaan aikaan jossain toisaalla yhtä mielikuvituksellisen hahmo: henkilö nimeltään W. Hän asuu kaupungin laitamilla kommuunissa, opiskelee joidenkin asuinystävien kanssa, mutta ennen kaikkea tanssii, laulaa, kerää vaatteita kehitysmaihin jne. Elantonsa hän saa mistä milloinkin: Opintorahasta jos hänellä on opintosuorituksia, jos siis hänen omaehtoinen opiskelunsa on kelvannut opintosuorituksiksi. Kun opintoraha loppuu, niin muilta ylijääneet tallettekin löytävät tiensä hänen luokseen – *Anything goes* on hänen tunnuslauseensa. Hänellekin vallankumous on tärkeää, vaikkei hän siitä puhu niin paljon kuin toveri V. Hänelle vallankumous on omien elämäntätöjen kehittämistä, jatkuva luova prosessi, vapauden ehto ja vapauden toteuttamista tässä ja nyt. Valtiolinen politiikka ei häntä varsinaisesti kiinnosta: Se on hänestä ihmisten arkielämäntätöistä irtaantunutta ja vieraantunutta, eikä se auta eikä oikeastaan estäkään uuden kulttuurin luomista.

Hyvät Ystävät! Vertauskuvallisesti sanoen toivoisin teidän nyt "tykönnä" miettivän, kumpi näistä tarunomaisista henkilöistä on oikeassa? Tai jos halutaan: Kumpi heistä on tosi vallankumouksellinen? Kumpi toiminta on kriittisesti pätevää?

Niin, vastaus ei luonnollisesti-kaan liity siihen, kumpi em. henkilöistä on oikeassa, sillä kaikkihan olemme yhtä mieltä siitä,

että vallankumouksessa tarvitaan kaikkia ihmisiä ja että vallankumous on kaikkien etujen mukaista. Ongelmana onkin siis, kuinka V ja W voivat yhdessä toteuttaa vallankumousta? Tähän kysymykseen voidaan vastata mm. seuraavalla kolmella tavalla.

Ensimmäinen tapa vastata ongelmaamme on ortodoksinen: V ja W eivät ensinkään ole tuottavia työläisiä – vaikka V tuottaa mustaa valkoisella ja W tanssia. Niinpä heidän on liittouduttava Työväenluokka nimisen ry:n kanssa mm. siksi, että tällä taholla on hallussaan teoria vallankumouksesta, jota myös tieteelliseksi maailmankatsomukseksi kutsutaan. Tämän katsomuksen omaksuminen on välttämätöntä, muutoin olet väärällä puolella. "On vain kaksi tietä", sanotaan. Tässä historian tilanteessa onkin kysymys toiminnasta, sillä meillä on teoria, joka vain odottaa soveltamistaan käytäntöön. Jne.

Arvioikaammepa tää vastusta. Sen ansiona on se, että se oikein havaitsee, ettei ilman yhteiskunnallista toimintaa yhteiskunnallinen vapautuminen voi toteutua. Sen osittaisena voimana ja heikkoutena on se, että tieteelliseksi maailmankatsomukseksi kutsuttu uskonto luo sisäistä voimaa ja turvallisuutta erityisesti nuorille ihmisille, jotka kokevat olevansa maailmaan heitettyjä (ja isäkapina syndroomasta kärsiviä). Sen yhteiskunnallinen heikkous perustuu siihen, että tällainen uskonnollinen yhteisö oppeineen tulee sokeaksi muussa yhteiskunnassa tapahtuville muutoksille. Mutta vielä traagisempaa on se, ettei tällaisen yhteyden takaa V eikä W kykenisi ymmärtämään omaa elämäntätönsä ja siihen liittyviä vapautumisen mahdollisuuksia. Yhteiskunnan muuttuessa myös henkilökohtaisen elämän ehdot ja puitteet muuttuvat.



JOHNSON/REUTERS

Mutta yhteiskunnallisena liikkeenä tämä uskonnollinen lahko tarjoaa lupauksen maanpäällisestä taivaasta, kunhan se teko – vallankumous – on tehty. Vasta sitten voidaan puhua säästä.

Tarkastelkaammepa toista mahdollista vastausta. Se hylkää yhteisyyttä ylläpitäneen uskonnon, korostaa, että teoria ei ole valmis, eikä voikaan olla. Sen mukaan tähänastista toimintaa on reflektoitava – kuten termi kuuluu –, on tunnettava liikkeen historia, ettei enää suinpäin hakata päätä seinään. V:n ja W:n ongelmaan se vastaa, että V on ongelmiaan se vastaa, että V on kapitalismiaffirmatiivisen poliittisen muodon vanki, W:n toiminta taas on mahdollista vain saarekkeissa, eikä se kykene tarttumaan pääomasuhdemonsteriin käsiksi. Sen positiivisena puolena on avoin tai avoimempi suhtautuminen todellisuuteen,

kriittinen ja ankara pyrkimys ymmärtää yhteiskunnallista todellisuutta. Niinpä sen mukaan "V:n ja W:n kokemukset voivat osin toimia näkemyksen perustana, mutta ehdottomasti on omaksuttava teoria kapitalistisesta yhteiskunnallistumisesta herra M:n ekonomiakritiikin pohjalta." Tämän pluralistisen koulukunnan heikkous onkin siinä, että lähtiessään yhteiskuntakesisestä teoriasta ja ymmärryksestä, se ei ole kyennyt pääsemään toiminnan tasolle – kuin teoreettisena toimintana – niinpä se tuottaa onnetonta tietoisuutta, ei yhteiskunnallista toimintakykyisyyttä. Viime kädessä se ei kykene auttamaan V:tä ja W:tä luomaan ehtoja heidän yhteiselle kamppailulleen.

Kolmas mahdollinen vastaus – mikä se sitten voisi olla? Se ymmärtää ortodoksiaan liittyvän

yhteiskunnallisen toiminnan välttämättömyyden, mutta relativistisesti suhteellistaa poliittisen toiminnan merkityksen: Ei poliittista toimintaa ilman uutta luovaa omiin elämäntätöihin liittyvää kulttuuritoimintaa. Elämän mielekkyyttä ei voi rakentaa uskonnolliselle yhteisölle ja yhteydelle, vaan luovuudelle, rajoja rikkovalle ja yhdistävälle, todellisuutta kriittisesti muuttavalle toiminnalle. Poliittika on tämän kulttuurin ehtoja luovaa toimintaa ja kulttuurisen ja poliittisen toiminnan ykseys on kommunistinen liike. Teoretisistisesta ja maskuliinisesta vastauksesta se ottaa opikseen ajattelun ja tieteen suhteellisen itenäisyyden korostukset. Varsinkin historiallisuuden ymmärtämistä se pitää tärkeänä, mutta myös V:n ja W:n oman historian ymmärtämisen mielessä. Se rela-

tivoi kuitenkin teoretisismien kaiken kattavat selittämiskykyiset. Se ottaa näistä selityksistä yleisiä aineksia, mutta tulkitsee ne uudella tavalla, tavalla, jossa keskiössä on V:n ja W:n subjektiiviset pyrkimykset omien elämäntätöjensä muuttamiseksi ja asettaa nämä pyrkimykset jännitteisesti vastakkain olemassaolevan teoreettisen ymmärryksen kanssa. Sen maastoa on sosi-akateemisesti voisi sen ilmaista.

Tämän kulttuurisen version vastaus V:n ja W:n ongelmaan on vuorovaikutuksen, dialogin ja molempipuolisen ymmärryksen lisääminen. Lähtökohdaksi ei voi olla yhteisen uskonnon tai yhteisen teorian ulkoapäin omaksuminen, vaan oman kokemuksen ja sitä kautta elävän teorian jännitteisen vuorovaikutuksen luominen ja ylläpitäminen.

Tämän vastauksen pääheikkouksena on se, että V:n ja W:n pyrkinessä kokonaisvaltaiseen inhimilliseen vapautumiseen he joutuvat taistelemaan poliittisten luonnenaamioiden maailmassa, murtamaan kivuliaasti vanhoja rakenteita niin itsessään kuin ympäristössään. Toiseksi tämän vastauksen pohjalta joudutaan alati kamppailemaan siitä, että kulttuurisen ja poliittisen taistelun ykseys toteutuisi. Sillä poliittisen kamppailun – kokonaisyhteiskunnalliseen ja globaaliseen muutokseen tähtäävänä – jättäminen syrjään, merkitsee kommunismin kulttuuristen ehtojen luomisesta luopumista ja elämistä ”vapaissa saarekkeissa”. Kulttuurisen kamppailun jättäminen syrjään merkitsee taas luopumista kommunismin – hyvän elämän – tavoittelesta, kommunismin luomisesta tässä ja nyt, ihmistne välisenä yhteistoimintana ja -ymmärryksenä, hyvään elämään oppimisen liikkeenä.

Tulipa kerran V ja W kadulla vastaan toisiaan: koskettivat toisiaan katseella, hymyilivät ja ymmärsivät.

Sen pituinen se.

Osa II: RUNO

... tässä minä istun ...
sain kummallisen kimmokkeen, Mihin?

nyt jo alkaa pelottaa että ahdistun

kyllä sublimaatioissa on ratkaisun avain

toisin sanoen energian siirtämisessä luovaan toimintaan kuitenkin solmu ei aukea ja siitä olen huolestumassa siis selvästi ja yksinkertaisesti:

nykyisessä, hyvin monimutkaistuneessa kapitalistisessa yhteiskunnassa

ei noin vain voi puhua kommunismista

niin että täällä puheella olisi jokin järkevä merkitys

on ensin kyettävä vastaamaan kysymykseen: Mitä me haluamme,

tarvitsemme ja miksi!!

Eivät ahdistuneet ihmiset voi tehdä kommunismia,

tai siitä tulee ahdistunutta kommunismia, ja se ei ole

edes eläintä, saati sitten mikään ykseys.

On turha luulla olevansa konkreettinen ellei ole

käynyt tarpeeksi syvällä, niin että tuntuu

ei koncen suuntaa voi muuttaa, ellei tiedä, NÄE mihin suuntaan se pyörii

Koneessa voi pyöriä mutta on pysähdyttävä näin minä tuumailen, istun yksin sohvareunalla,

eikä energiaa tunnu riittävän pitkäjänteisyyteen –

siinäpä eräs vapauden paradoksi
Musta aukko, punainen lanka katkeissa –

jollain punainen, toisella keuhkone, kolmannella työnjohtajan ominaisuudet
missä kehrääjät viipyvät tulemmeko kohta amerikkalaiseen iluhsioon

että mistä vaan voi puhua, muttei mistään keskustella

saati vaieta
Todellakin oman aikansa mystis-irrationalistista kamaa

perusasiatkaan eivät nuorelle polvelle ole enää selviä
kuitenkaan totuutenne eivät pitkään auta ja julistuksenne parempi olisi teidänkin välillä kuunnella

sillä huomenna ovat meidän tapamme toisia – ovatpa sitten

yhtä huonoja kuin teidän – tai sitten eivät.

OSA III: PUHE

Hyvät Persoonat!

Tarujen ja irrationalisuuksien maailmoista on siirryttävä takaisin luokkataisteluiden myllyrtämään Suomeen. Mielestäni SOL:n – mikä tarkoittaa vain ja ainoastaan meitä täällä tänään ja niistä, jotka elävät nostalgisissa, unisissa muistikuvamaailmoissaan – tämän SOL:n tehtävä on ensisijaisesti olla opiskelijoiden liikkettä. Tässä historiallisessa tilanteessa voimme suuntautua vain yliopistoihin ja muihin oppilaitoksiin. Haavekuvat taivaista on karistettava mielistä. Tehtäväksemme asettuu yliopistokulttuurin kaikinpuolinen kehittäminen: yliopiston sisäisen dialogin ja kollektiivisten työmuotojen kehittämisen erityisesti ns. koulutusohjelma- ja tieteenalatoilla. Toisaalta ulkoisen dialogin kehittäminen kaikkien opiskelun ja tutkimuksen mahdollisuuksista kiinnostuneiden tahojen kanssa, erityisesti pyrkii toteuttamaan kansanyliopistoa pienissäkin puitteissa. Autoritaarinen ja teknokratisoituva yliopiston epäkulttuuri elää ja voi pahoin ilman meitäkin. Tarvitaan vastakulttuuria, välttämättä. Se on pieniä tekoja, pieniä tekoja...

Markku Salo

SOL:n viime vuosien kehitys ja Soihtu

Soihdun merkitys SOL:n ideologisessa työssä on yleisesti ottaen tärkeä. Sen suoranaisten vaikutus poliittiseen kehitykseen on vaihdellut johtuen

mm. SOL:n ideologisen työn välineiden kokonaisuudesta. 1970-luvun alkuvuosina Soihdun merkitys oli suuri. Vuosikymmenen loppupuolella Soihdunkantajan ja SOL:n muun julkaisutoiminnan johdosta Soihdun suhteellinen merkitys jäi vähäisemmäksi, mutta ei suinkaan pieneksi. Soihdunkantajan lakkauttamisen jälkeen Soihdun periaatteellinen merkitys kasvoi, mutta miten kävi käytännössä.

Soihdun merkitys ei ole koskaan rajoittunut vain opiskelijaliikkeeseen, vaan se on ollut sivistyneistölehti myös ja eräissä vaiheissa merkitys on ollut yleispoliittinen. Soihdun kehitys on kuitenkin aina heijastanut myös opiskelijaliikkeen kehitystä ja SOL:n panosta siinä. Eräs tapa heijastaa opiskelijaliikettä on sen käsittelevä lehden palstoilla.

Uusi Soihtu -79

Vuoden 1979 syksyllä SOL toteutti Soihdun uudistuksen. Vuotta aiemmin oli Soihdunkantaja uudistettu aikakauslehtimuotoiseksi. Tavoitteena oli voimistaa Soihtua marxilaisen kokonaissivistyneistön lehtenä. Tämän tavoitteen toteutumista on syytä myös tarkastella tuonnempana. Soihdun periaatteelliseen paikkaan SOL:n kannalta vaikutti sittemmin kuitenkin Soihdunkantajan lakkauttaminen vuoden 1981 lopulla ja SOL:n osallistuminen Uuden Vallan julkaisemiseen. Tässä vaiheessa voidaan jo kuitenkin todeta, että vaikka Uusi Valta ei olekaan käytännössä toiminnut, ja voinut toimia, opiskelijaliikkeen organisaattorina, ei Soihdun linjassa vuoden 1982 alun jälkeen ole havaittavissa

mitään muutosta suhteessa opiskelijaliikkeen käsitteelyyn verrattuna uuden Soihdun linjaan vielä Soihdunkantajan ilmestymisen aikana. Tai sitten muutokset olivat poispäin opiskelijaliikkeestä hyvää ja huonoa. Pääkirjoituksessa ”Minkä vuoksi uusi Soihtu” (5-6/79, ”Uuden Soihdun” ensimmäinen numero) murehditaan Soihdun aseman heikkenemistä marxilaisen kokonaissivistyneistön lehtenä verrattuna 1970-luvun alkuun. Tutkijaliiton kehityksen myötä kirjoittajakunta myös tieteellisen politiikan, strategian ja taktiikan ja offensiivisen ideologisen taistelun kysymyksissä siirtyi sen mukaan pois Soihdun palstoilta. ”Menettäänsä sivistyneistön Soihdun tehtäväksi jäi kärjistyksi sanoen päivänpoliittisten kampanjoiden tausta-aineistojen julkaiseminen, selostukset

ajankohtaisista tapahtumista ja tehtävistä sekä näkökulman kaventuminen vain opiskelijaliikkeeseen. Tämä oli linja – poikkeuksia tietysti oli.”

Ollenkaan kärjistämättä sanoen tämä siteerattu arvio menee pahasti metsään. Se kuvaa väärin Soihdun sisältöä uudistusta edeltävinä vuosina ja myös sivistyneistön suhdetta Soihtuun. Sen sijaan se kuvaa toimituksen uudistuslinjaa.

Pitää tietenkin paikkansa että marxilainen kokonaissivistyneistö oli 70-luvun alussa enemmän mukana Soihdun teossa, koska tämä sivistyneistö oli pääosin hyvin nuorta. Mutta 70-luvun lopussa olisi ehkä tullut enemmän pohdittua, olisiko Soihdun tehtävä toimia juuri nuoren sivistyneistön ja opiskelijoiden marxilaista yhteiskuntakritiikkiä julkaisevana teoreettis-politiittisena lehtenä ennemminkin kuin vanhenevan kokonaissivistyneistön lehtenä.

Saman numeron kirjoituksessaan Kari Toikka pohtii ammatin ja tieteen, ammatin ja politiikan sekä opiskelijoiden ja sivistyneistön vastakohtaisuuden syntyä ja murtamista. Tällä hetkellä näyttää että SOL:n rahkeet eivät sittenkään riittäneet yhtäältä opiskelijoiden, toisaalta marxilaisen ja demokraattisen kokonaissivistyneistön välille kohonneen muurin murtamiseen. Ehkäpä se tehtävä sittenkin kuuluu SKP:lle.

Vaikka pääkirjoituksessa todetaan, että Soihtu ei voi ottaa SKP:n lehden tehtäviä, tarkastellaan siinä tulevaa siirtä lähtökohdasta, että marxilainen sivistyneistö antaa voimiansa nähden liian heikon panoksen SKP:n ohjelmalliseen keskusteluun. Tästä ai- van oikeasta toteamuksesta (vaikka se onkin nimenomaan SKP:n huoli) onkin vielä varsin pitkä huippaus siihen, että tietty sivistyneistön osa käytti Soihtua voimiansa nähden liian suurella panoksella SKP:n sisäisessä ryhmätaistelussa – unohtaen täysin niin opiskelijaliikkeen kuin päivänpoliittiset kampanjat ja selostukset ja tausta-aineistot ajankohtaisista tapahtumista, siis politiikan, kuten myös offensiivisen ideologisen taistelun kysymykset. Myös kansainvälisessä marxilaisessa po-

liittisessa keskustelussa tilaa on yhä jäänyt liian monille huijareille.

Kuten jäljempänä osoitetaan, uuden Soihdun linjaa ei sitten oikeastaan toteutettu, vaan viimeistään vuoden 1981 aikana sen tilalle tuotiin jokin muu linja.

Aiempi Soihtu

Pohtiessani edellä siteeratun pääkirjoituksen kärjistystä päätin selaila läpi vuosien 1977-79 aiemmat Soihtut, yhteensä 16 numeroa. Väite näkökulman kaventumisesta opiskelijaliikkeeseen tuolloin osoittautuu heti käteväksi paikkansa pitämättömäksi. Opiskelijaliikettä toki käsiteltiin – minkä virheen uuden Soihdun toimitus sittemmin totta vie korjasi – mutta vain keskimäärin 2-3 jutun verran lehteä kohti, jos otetaan mukaan siihen aikaan monipuolinen keskustelu, raportti, dokumentti ja kirjaosasto. Tämä tekee noin 15 % juttujen määräksi.

Opintotukiraportteja oli kaksi (1 ja 5/77), tutkinnonuudistuksesta yksi (6/77) ja hallinnonuudistuksesta yksi (1/78). Laajempia koulutuspoliittisia artikkeleja olivat J. Lehdon koulutuspoliittisesta asiakirjasta (2/77), J. Ruotsalon kriittisestä ja tunnollisesta opiskelusta (6/77) ja J. Sihvosen tutkinnonuudistuksesta (6/78). Keskustelu sivistysyliopistosta nousee esiin heti vuoden 1978 alussa (mm. 1/78, 3/78, 1/79 ja 2/79).

Tärkeitä opiskelijaliikkeen kehitystä arvioivia artikkeleja olivat Hyvärisen ja Rovamon ”Irti leninismistä vai kohti leninismistä” (2/78) ja Yrjö Hakasen ”Opiskelijaradikalismista uusi vaihe?” (3/79)

Varsin laaja, vallankumouksellinen opiskelijaliikkeen kannalta ja laajemminkin ideologisen taistelun kannalta tärkeä keskustelu KOJ:n periaatteista, leninismistä, pluralismista, ja SOL:n periaatteista käytiin myös tuona aikana Soihdun palstoilla alkaen 1977. Vaikka osallistujista Rovamo tuntui asiallisesti argumentoivan Juha Järvisen nurin, tuntuivat KOJ:n silloisten teesien ja J. J:n aatteet kampanneen nyttemmin leninismien nurin SOL:ssa (ja Rovamo puolestaan itsensä

nurin) päätellen kesän lausunnoista porvarilehdissä.

Myös Vesa Oittinen osallistui leninismi-keskusteluun ja laajemminkin pyrki puolustamaan marxilais-leniniläisen filosofian merkitystä (1/78, 2/78, 3/78, 4/78 ym.). Juntusen ja Mehtosen kirjan Ihmistieteiden filosofiset perusteet väite siitä, ettei monoliittista marxilaista filosofiaa ole, jäi kuitenkin ilmeisesti itämään monien päähän siinä muodossa, että monikollisuus jotenkin rikastaisi marxilaisuutta. Erityistieteellisen keskustelun moninaisuus ja marxilaisuuden perusperiaatteiden yksiköllisyys ovat kuitenkin kaksi eri asiaa.

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että Soihdun opiskelijaliikettä koskevat artikkelit, raportit ja keskustelupuheenvuorot eivät suinkaan olleet ylenmääräisiä. Tasoltaan opiskelijaliikettä koskevat analyysit ja linjapuheenvuorot eivät ehkä vetäneet vertoja 70-luvun alun erälle vastaaville. Mutta periaatteessa Soihtu nojasi nuoreen kokonaissivistyneistöön yhtä lailla kuin vuosikymmenen alussakin.

Soihdun pääasiallisena aineistona 1977-79 olleet yleisemmät jutut eivät olleet suinkaan pelkästään mitään ”tausta-aineistoja” ja ”selostuksia”. Pääaiheita ovat olleet mm. seuraavat (numerojärjestyksessä): humanismi, keskierokset, freudilaisuus, vallankumousteoria, ”Tandem, nuori Lukács ja suomalainen sivistyneistö”, porvarillinen ideologia, TANDEM, kansalliset erityispiirteet, filosofia, ”yhteiskuntasopimus”, sosialistinen realismi, Snellman, aseriisunta ja ideologia, Carillo, millaiseen sosialismiin Suomessa, Suomen armeija, ”uusi teknikka”, uusfeminismi, koululaitos, 70-luku, vasemiston vaihtoehdot... – siinä 20 pääaihetta (?) 16 lehdessä.

Sen sijaan nuoriso, nuorison ongelmat, nuorison liikkeet, luonnonsuojelu ja moraaliset kysymykset jäivät lehdissä melko vähälle.

Väitänkin, että Soihdulle suurempi ongelma, kuin otettavaksi kokonaissivistyneistöön, joka sentään luki ja tuki lehteä, olikin ote nuorimman opiskelijapolveen tuona

aikana. Tätä yleisempääkin SOL:n ongelmaa ratkottiin sitten 1978 Soihdunkantajaa uudistamalla. Kulttuuri- ja vaihtoeläinliikkeet nousivat sen tärkeimmäksi aihepiiriksi. Soihdunkantajasta tulikin varsin hyvä lehti. Mutta nyt voidaan kysyä, olivatko opiskelijaliike ja SOL sittenkin myös vuodesta 1979 tarvinneet poliittisen ”agitaattorin, propagandistin ja organisaattorin”. Soidunkantajasta tuli lähinnä propagandisti ja sitten uudesta Soihdusta lähinnä strateginen, myöhemmin tragedinen. Kuten jo edellä on todettu, tragedia opiskelijoiden kannalta syveni Uuden Vallan ja Soihdun taas uuden (1/82) ”uudistamisen, ajankohtaistamisen ja täsmäntämisen” jälkeen.

En tässä nyt herra nähköön polemisoi SNDL:n ja SOL:n yhtenäistämistä ja -kehitystä vastaan. Katson kuitenkin, että nuoriso- ja opiskelijaliike sittenkin olisi saanut elää ainakaan irrallaan kummastakaan joskaan ei myös kokonaissivistyneistöstä.

Selkä opiskelijoihin päin?

Miten sitten uusi Soihtu 80-luvulle tultuaan on heijastanut opiskelijaliikettä ja toimituksensa asennetta opiskelijaliikkeen ja SOL:iin? Suorittamme pienen katsauksen. Se on sikäli helppo, että kaikkiin 21 numerossa (5-6/79 – 2/83) on vain hieman yli 10 artikkelia, keskustelupuheenvuoroa tai pääkirjoitusta, jotka käsittelevät opiskelijaliikkeen ja SOL:n kysymyksiä. Näistäkin kirjoituksista puolet ilmestyi vuoden 1980 alkupuolella. Soihduissa 5/80 – 3/82 ei opiskelijaliikettä käsitelty kuin yhdessä ja J. Sihvosen tieteenkritiikkiä ja koulutuspolitiikkaa käsittelevässä artikkelissa (6/81), (siis 11 numeroa, yksi juttu)

Pohdittaessa syitä sille, miksi Soihtu käänsi selkänsä opiskelijaliikkeelle, kannattaa kohdistaa huomio numeron 4/80 pääkirjoitukseen ”Opiskelijat ja kommunistinen liike”. Analyysi alkaa: ”Vasemmistolaisten voimien hajoaminen ja heikkeneminen



Alexander Rodchenko

1970-luvun Suomessa on käynnistännyt eritoten sivistyneistön keskuudessa keskustelun SKP:n tilasta ja tehtävistä... Tämä kaikki koskettaa myös opiskelijoita... Vaikuttaa nähdä yhteiskunnallisen dynamismin keskusta sen enempää globaalissa kuin Suomenkaan perspektiivissä on johtanut opiskelijaliikkeessä maailmankatsomukselliseen ja poliittiseen hajaantumiseen ja yhden asian liikkeisiin todettiin kommunistien uuden etsikkoajan kuitenkin lähestyvän. "Syvällisyydestä riippuu nyt marxilaisuuden hegemonia", oli johtopäätös. Ellei opiskelija- ja sivistyneistöliike "kykene ratkaisemaan niitä strategisia ongelmia, jotka yhteiskuntakehityksen muuttamisessa on, se samalla osoittaa riittämättömyytensä vallankumouksellisen maailmankatsomuksena". Nykyinen opiskelijaliike voi kohota yhteiskunnallisesti vaikuttavaksi vain, jos se kykenee hahmottamaan uuden nousunsa yleisen yhteiskunnallisen edistysliikkeen nousun yhteyteen. Muuten se tulee aina menettämään uskottavuutensa."

Näin siis Soihdun pääkirjoitus julistaa itsenäisen opiskelijaliikkeen demokraattisen ja vallankumouksellisen kehityksen mahdolliseksi ilman yhteiskunnan yleisen voima-suhteen myönteistä liikettä. Tämä on täydellinen antautumislinja. Ja tämä linja näkyi sitten myös käytännössä. Jätettiin pois pohdinnat, mitä SOL voi tehdä. Mitä SOL ja mitä Soihdu.

Vastuu opiskelijaliikkeen kehityksestä sysättiin itseltä pois SKP:n niskoille. "Aivan erityinen merkitys" katsottiin olevan sillä, miten SKP ratkaisee "globaaliin kysymyksiin ja Suomen yhteiskunnallisen emansipaation yleisten linjojen hahmotteluun" liittyvät ongelmat, ikäänkuin SKP:llä ei olisi ollut tuolloinkin päälinjaa, joka ei suinkaan ollut niin jälkeensä jäänyt, etteikö se olisi antanut SOL:lle kaikki mahdollisuudet omaan toimintaan odottelun sijasta. No, eihän Soihdu silti jäänyt odottavalle kannalle, sillä yllä kuvattu ajatuskulkua tietenkin oli teoreettis-poliittisena perusteena sille, että Soihdu ryh-

tyikin pääasiassa ratkomaan SKP:n ongelmia (mukana pysyvien opiskelija-aktiivien ja kokonaissivistyneistön erään osan voimin.)

Vaikka pääkirjoittaja alussa totesikin, että "opiskelijan ikä liikkuu siinä kahdenkymmenen ikävuoden kahta puolta", merkitsi uusi linja juuri tämän opiskelijan hylkäämistä Soihdussa. Uhraus pyytämättä tapahtuneen SKP:n "reserviksi" siirtymisen johdosta oli turhan suuri opiskelijaliikkeen itsensä kannalta.

Edellä kuvattu linja kärjisti vuoden 1982 alkuun numeroissa, joista kritiikki oli "varsin kärkevää" (Soihdu 4/82). Niinpä tämä tie oli kuljettu loppuun. Jotain uutta oli tehtävä. Mutta mitä?

Olisiko ratkaisu Itämeren eteläpuolella tai paremminkin länsilounaassa? Pääkirjoituksesta (4/82) päätellen kommunistit eivät olleet vastanneet Soihdun heille asettamaan haasteeseen. Siksi ilmeisesti opiskelijat olivat entistä vähemmän kiinnostuneita myös Soihdusta. Aiempien numeroiden linja hylätään nyt "aivan liiaksi 70-lukulaisena", vaikka tosiasiasa se oli jokin muuta. Myönteinen uudistus epäilemättä periaatteessa onkin toimituksen laajentaminen ja nuorentuminen. Dialogi 70-luvun alun ja nyt opiskelevan marxilaisen sivistyneistön välillä on myös hyvin kannatettava tavoite. Analyysi edellisestä vain ei ole mikään analyysi.

Ainoaksi merkittäväksi opiskelijaa koskevaksi artikkeliksi edellä kuvatulta kaudelta jää J. Silvosen "Marxilaisuus, tieteenkritiikki ja koulutuspolitiikka". Siinä jossain määrin arvioidaan niin SOL:n taisteluhohjelmaa, SOL:n koulutuspoliittista asiakirjaa vuodelta 1977 kuin sivistys-yliopistokeskusteluakin. Kirjoittaja korostaa marxilaisen yliopistotutkimuksen ja koulutus- ja tiedepoliittisen keskustelun keskeneräisyyttä. (Soihdu 6/81).

Kirjoituksessaan Silvonen nostaa esiin uutena kehityskaskeleena tieteenkritiikissä immanentin kritiikin, joka on pätevää vain, kun se "rekonstruoi konkreetin tieteen syn-

nyn ja kehityksen, osoittaa sen pätevyysrajat ja etene samalla kritikoitavaa tiedettä pidemmälle". M. Hongisto ja V. Oittinen katsovat kuitenkin (Soihdu 1/83) että Silvosen muotoilut immanentista kritiikistä jättävät oven auki sellaiselle tulkinnalle, joka haluaa rajata maailmankatsomukselliset tai luokkakantaisen kritiikin marxismin ulkopuolelle muka "ei-immanenttina".

Hongisto ja Oittinen nostavat näin kirjoituksessaan esiin ne samat ongelmat, joita keskustelussa marxismin ja leninismin luonteesta oli jo vuosina 1977-78. Ero on vain siinä, että Soihdun toimituksessa näytetään nyt jossain määrin vakiintuneen asenne, joka 70-luvun loppupuolella oli esillä lähinnä KOJ:n piirissä. Kysymys on marxilaisen tieteen ja tieteellisen politiikan luonteesta, teoreettisen monismin vaatimuksen ja pluralismin suhteesta marxismin maailmankatsomuksellisesta luonteesta ja leninismistä sekä sellaisista poliittisfilosofisista marxismin perusasettamuksista kuin työväenluokasta ja vallankumouksesta.

Soihdun käännösohjelmaa on myös tarkasteltava tästä näkökulmasta. Eurooppalaiseen keskusteluun tutustumisen on varmaan paikallaan myös suomen kielellä. Mitä kirjoittajia ja artikkeleita valitaan, onkin jo toinen juttu. Onkin kysytty, onko juuri Soihdun tehtävä panostaa sellaisiin eräiden sivistyneistökirjoittajien tekstien käännöksiin, jossa asetetaan kyseenalaiseksi esim. työväenluokan merkitys ja vallankumouksellisuus tai yleensä vallan valtaamisen "konseption" mielekkyyttä. On kysytty, eikö esim. joku osuuskunta Vastapaino tai jopa Tutkijaliittokin olisi soveliaampi tällaisten vanhojen kunnan marcuselaisuuksien uudelleenlämmittelylle – mikäli se on tarpeen – kuin SOL:n ja Soihdun vähäiset resurssit, joita pitäisi torkait käyttää myös ideologiseen taisteluun porvarillista ideologiaa vastaan, marxilaiseen yhteiskuntakritiikkiin eikä selvään marxismikritiikkiin.

Tästä eteenpäin

Miten sitten eteenpäin Soihdu ja SOL? Soihdun 6/82 pää-

kirjoitus "Hyvästit opiskelijaliikkeelle?" sai SOL:n puheenjohtajan E. Väisäsen kommentoimaan M. Ahon ja J. Silvosen ajatuksia. Väisänen painottaa demokraattisen ja sosialistisen opiskelijaliikkeen eroa ja liittolaisuutta, omista katsomuksista kiinni pitämisen välttämättömyyttä ja sitä, ettei opiskelijaliikkeesäkään saa vastuuta ja tehtävien toteuttamista siirtää aivan muualle. Edelleen hän painottaa teoreettisten, maailmankatsomuksellisten ongelmien vaikutusta kommunistisessa liikkeessä.

Aho ja Silvonen pääkirjoituksessaan vaativat SOL:lle kriittikon roolia puolueeseen nähden 80-luvulla. Kirjoittajat eivät sen sijaan todellakaan juuri pohdi demokraattisen ja marxilaisen, sosialistisen liikkeen suhdetta. SOL:n piirissä todetaan näkemyksen marxismista "hyvää vauhtia monipuolistuneen ja syventyneen, mutta myös samanaikaisesti latistuneen". Latistuminen johtuisi keskustelun ja opiskelun alan kaventumisesta. Kirjoittajien mukaan olisi kuitenkin "alati kysymys marxilaisen arvioin tekemisestä, marxismin luomisesta ja tilanteen ja strategisen vaiheen tutkimisesta".

Valitettavasti yllä ei puhuta Soihdusta vaan koko SOL:sta. Näkemys on melkoisen "teoreettinen". Opiskelijaliikkeen omia tehtäviä ei pystytä esittämään. Sen sijaan puhutaan – sinänsä aivan oikein – opiskelijoiden, tutkijoiden ja työläisten yhteistyöstä, vaihtoehtoista tuotannosta tai ayliikkeen vaihtoehtoista strategioista. Opiskelijoiden SOL:n olisi kuitenkin huolehdittava ainakin siitä, että niillä työläisillä ja tutkijoilla olisi joku kunnan yhteistyökumppani. Vaikka kapitalismin vastaisessa taistelussa olisikin monia muutoksen ja kapinan voimia, subjekteja, ja SOL yksi näiden joukossa, niin kait SOL:n olisi opiskelijoiden keskuudessa huolehdittava ainakin omasta kapitalismin vastaisen taistelun kyvystään. Siinä tarvitaan myös organisaatio-omutoja. Ja tarvitaan siinä myös kunnan Soihduakin. Ja politiikkaa.

Esa Ylikoski

Jäädytys, aseriisunta ja rauhanliike

Aseriisunta ja jäädytys kuuluvat yhteen: kilpavarustelu on pysäytettävä, jotta voidaan siirtää aseistuksen vähentämiseen. Jäädytyksen mahdollistaa niiden valtioiden/ valtioryhmittymien/ sotilasliittojen summittainen sotilaallinen tasapaino, joiden keskinäisistä suhteista varustautuminen riippuu. Euroopassa se vallitsee NATO:n keskimatkan ohjusten sijoittamiseen asti – sijoittamisen jälkeen Varsovan liitto etsii uutta tasapainoa lisäämällä varustautumistaan, minkä keskimatkan ohjusten ensi-iskun aseiden luonne tekee hankalaksi. Sanotun perusteella on helppo ymmärtää, miksi jäädytys on nyt Euroopan ja USA:n rauhanliikkeen keskeinen tunnus ja miksi mm. Neuvostoliitto tekee jäädytysaloitteita. Ilman jäädytystä tuskin päästään aseistariisuntaan, ainakaan nykyisessä tilanteessa.

Useimmiten jäädytys yhdistetään ydinaseistukseen. Ydinaseet edustavat toistaiseksi kehittyneintä laajassa sotilaallisessa käytössä olevaa joukkotuhoteknologiaa. Mutta myös muunlaiset jäädytysaloitteet ovat tarpeen. Esimerkiksi vaatimus varustelumenojen tai puolustusbudjettien jäädyttämisestä on hyvin perusteltavissa niin aseriisunnan kuin talous- ja sosiaalipolitiikan kannalta (jälkimmäiseen liittyy mahdollisuus koota vaatimuksen taakse 'reaganilaisesta', 'thatcherilaisesta' tai 'pekkalaisesta' talouspolitiikasta kärsiviä ryhmiä). Aloite Pohjan ydinaseettomasta vyöhykkeestä on tavallaan alueellinen jäädytysaloite (tosin kuin

aloite Keski-Euroopan ydinaseettomasta käytävästä). 'Jäädytyksen kautta aseriisuntaan' on hyvä yleistunnus, se on hajoitettava ja täsmennettävä vaatimuksiksi, joissa puututaan varustelun eri osatekijöihin.

Kannattaako Suomessa vaatia jäädytystä?

Suomen varustautuminen ei ole yksinkertainen kysymys rauhanliikelle. Suomen Rauhanpuolustajien jäsenenä tunsin kiusaantuneisuutta, kun järjestön puheenjohtaja Paavo Rintala esitti Uudessa Suomessa puheenvuoron, jossa suhtauduttiin Suomen armeijaan oudon kriittikkömästi – joskin ymmärrän, että Rauhanpuolustajat on laajapohjainen järjestö, ja tiedän sen arvostelleen Suomen varustelua. Sadankomitea kannattaa jäädytystä kuten Rauhanpuolustajatkin, mutta näkee sen ensi askeleena Suomen varustelumenojen vähentämisen kautta tapahtuvaan yksipuoliseen aseistariisuntaan. Suomen varustelun jäädyttämistä voi vaatia myös talous- ja sosiaalipoliittisin perustein. Vaihtoehtoisen turvallisuuspolitiikan päivän valmistelujen yhteydessä nelisenkympin järjestöä hyväksyi vaatimuksen Suomen puolustusmenojen jäädyttämisestä vuoden 1983 budjetin markkamääräiselle tasolle ja Suomen ulkopoliittikan aktivoimisesta mm. euro-ohjuksia vastaan ja ydinasetoman Pohjan puolesta. Jäädytys on toisin sanoen ulkopoliittinen aloite. Suomen tulee

jäädyttää puolustusmenonsa jotta muut valtiot tekisivät samoin. Jäädytyspäätökseen voisi hyvin liittyä vetoomus muille valtioille. Merkittävää on se, että tässä tapauksessa tärkeä ulkopoliittinen ratkaisu on eduskunnan käsissä – se hyväksyy valtion tulo- ja menoarvion ja voi muodossa tai toisessa esittää puolustusmenoja koskevan päätöksensä perustelut.

Kysymys ei ole 'idealistsesta' hömpötyksestä, jota 'realistisesti', ts. voimapolitiittisesti asennoituvat valtiot eivät ikinä ottaisi vakavasti, korkeintaan kiinnostuisivat Suomeen syntyvästä 'sotilaallisesta tyhjiöstä', niin kuin oikeistolaiset Keijo Korhosen tyyppiset 'realistit' iivaavat rauhanliikkeestä tekemäänsä karikatyyriä. Suomen aloite tähtäisi yleiseurooppalaisen rauhanliikkeen voimistamiseen: Suomen jäädytyspäätös osoittaisi jäädytystä kuten Rauhanpuolustajatkin, mutta näkee sen ensi askeleena Suomen varustelumenojen vähentämisen kautta tapahtuvaan yksipuoliseen aseistariisuntaan. Suomen varustelun jäädyttämistä voi vaatia myös talous- ja sosiaalipoliittisin perustein. Vaihtoehtoisen turvallisuuspolitiikan päivän valmistelujen yhteydessä nelisenkympin järjestöä hyväksyi vaatimuksen Suomen puolustusmenojen jäädyttämisestä vuoden 1983 budjetin markkamääräiselle tasolle ja Suomen ulkopoliittikan aktivoimisesta mm. euro-ohjuksia vastaan ja ydinasetoman Pohjan puolesta. Jäädytys on toisin sanoen ulkopoliittinen aloite. Suomen tulee

Onko kykyä?

Rauhanliike laajenee Suomessa, niin kuin jokainen saattoi rauhanmarssilla omin silmin nähdä. Tästä aiheutuu myös ratkaistavia ongelmia: aatteellinen moninaistuminen ja poliittisen tietoisuuden kehittymisen monimutkaisuus, toimintayhtenäisyyden ja dia-

login luominen, sellaisen konsensusuksen välttäminen joka estäisi kritiikkiä ja radikaaleja aloitteita esimerkiksi Suomen turvallisuuspolitiikan suhteen. Rauhanliikkeessä on myös toisenlaisia orientaatioeroavuuksia: pyrkimys kehittää rauhanliikettä poliittisena joukkoliikkeenä, pyrkimys kehittää rauhanliikettä kulttuuriliikkeenä, joka etsii muutosta arkielämässä, väkivallatonta kulttuuria ja herruussuhteiden poistamista useinkin problematisoimatta kansainvälistä järjestelmää ja politiikkaa. Kulttuuri-orientaatio on välttämätön muttei riittävä. On myös hallittava poliittisen toiminnan menettelytavat, kehitettävä soveltuvia organisoitumistapoja, ymmärrettävä ettei poliittinen ja kulttuurinen toiminta noudata samaa aikalogiikkaa. Muuten syntyy turhaa suokopua johon myös poliitikot (tai paremminkin: ideologit) syyllistyvät vähintään yhtä usein omien yksipuolisten näkemystensä pohjalla.

Rauhanliike ei tosin Suomessa ole samassa asemassa kuin Länsi-Euroopan maissa – se ei taistele ydinohjuksia alueelleen ottavaa hallitusta vastaan. Sitä koskellaan suureen kansalliseen, ulko- ja sisäpoliittiseen konsensusrintamaan, josta Suomen varustelulle myötämiseksi. (Kalevi Sorsa marssii Helsingin rauhan-kulkueen kärjessä yhtä luontevasti kuin puhuu puolustuspoliittisesta yksimielisyydestä väkensä pitämiseksi varustelinjan takana.) Rauhanliike ei olekaan kyennyt antamaan tehokasta vastausta virallisen ulkopoliittikan rappeutukseen 70-luvun lopulta lähtien eikä Suomen varustautumiseen, joita yhdessä on luonnehdittu lähestymiseksi Ruotsin puolueettomuusmallia (uhka korvaa luottamuksen, aseistautuminen ulkopoliittikan luonteiset keinot). Kommunistien ja kansandemokraattien julkaisuissa on viime aikoina innostuttu väliin liikaa Koiviston ja Väyrysen esiintymisistä: ei lupaus YK-äänestyksestä ydinaseiden ensikäyttöä vastaan eivätkä euro-ohjuksien sijoittamisesta käytävien neuvottelujen jatkamista koskevat toivomukset vielä kesää tee, vaikka ovat oikeansuuntaisia. Tarvitaan

heti toimia, jotka vahvistavat yleiseurooppalaista rauhanliikettä. Silloin on tärkeää sanonnan täsmällisyys ja selvyys sekä varsinkin tapa jolla sanotaan.

Rauhanmarssien jälkeen sormi menee helposti suuhun. Emme pysty enää kovempaa huutamaan vastustavamme euro-ohjuksia. Onko paras mennä omille tahoillemme kuka kehittämään rauhankasvatusta, kuka kamppailemaan sivareiden asemasta? Luulen, että lisäksi on mahdollista vielä yrittää ottaa seuraava askel rauhanliikkeen poliittisessa joukkotoiminnassa: vaatia Suomen valtiolta jäädytysaloitetta.

Jäädytysliike – voimaa kansalaisaloitteen taakse

Jäädytys on ymmärrettävä kansalaisaloitteena. Sen taakse voidaan koota erilaisia järjestöjä ja liikkeitä, joilla on asialle omat perustelunsa. Asemää-

rärahat jäihin -liike ei ole mikään järjestö, joka hoitaa jäädytyskamppailun muiden puolesta. Se ei oikeastaan ole enempää kuin kolme ihmistä, joille se on pääasiallinen poliittisen toiminnan muoto, epämääräinen aktiivilista, joka on paperia silloin kun ei ole yleiskokouksia tai ei ehditä pitää yhteyksiä, tiedote joka ei ole vielä ilmestynyt (mutta ilmestyy marraskuussa, saa tilata kymppillä), lehtijuttuja, ketjukirjeitä, adresseja kansanedustajille – tuskin riittävästi, jotta he niiden perusteella muistaisivat liikkeen.

Mutta vaikka Asemäärärahat jäihin -liikkeellä on liian vähän voimaa esittää vaatimuksia omissa nimissään, sillä on ollut jo nyt kokoonsa nähden suuri vaikutus rauhanliikkeessä. Ilman sitä ei Suomen varustelumenojen/ puolustusmenojen jäädytys olisi pysynyt esillä kansandemokraattisessa lehdistössä hallituksesta lähdön jälkeenkin niin kuin nyt on tapahtunut. Liike inspiroi 27. 9. SYL:n ja Suomen kristillisen ylioppilasliiton aloit-

teesta järjestetyn vaihtoehtoisen turvallisuuspolitiikan päivän tunnusia. Vaikkei päivä koonnut kuin parisataa mielenosoittajaa eduskuntatalolle ja vähän enemmän Vanhalle, syntyi jäädytyksen puolesta yhteistyötä neljäkymmenen järjestön välille, joiden paino ei ole aivan vähäinen: mukana ovat mm. tärkeimmät poliittiset nuoris- ja opiskelijajärjestöt, kaikki tärkeimmät rauhajärjestöt, ammattiosastoja ja Auto- ja Kuljetusalan työntekijäliitto, naisjärjestöjä, ympäristökeskus, terveys- ja sosiaalialan järjestöjä. Yhteistyötä aiotaan jatkaa. Asemäärärahat jäihin -liikkeen aloitteesta syntyi myös Ylioppilaslehden tutkimus kansanedustajien asennoitumisesta asiaan.

Seuraaaksi Asemäärärahat jäihin -liike aikoo koordinoida toimensa Ydinaseton Pohjalla NYT! -liikkeen kanssa eduskunnan piirityksen valmistelun. NYT! -liike on esittänyt piirityksen tunnukseksi lähes samoja vaatimuksia kuin Asemäärärahat jäihin -liike perustamisvetoomuksessaan.

Juha Keltti

Budjettikannanotto

ja yhteiskunnallisen kriisin seuraukset sysättään tavallisten ihmisten kannettavaksi.

Tässä taloudellisessa tilanteessa hallituksen esitys merkitsee reipasta askelta keynesiläisesti perustellusta suhdanepolitiikasta kohti paljasta monetarismia. Oikeistokäanteen subjektina on elinkeinoelämän ja varsinkin vientimienopoliin etuja ajava hallitusrintama.

On mahdollista harjoittaa talouspolitiikkaa, joka tukee ihmisten omista tarpeista lähtevää tuotantoa. Näin olisivat myös sosiaalinen turvallisuus ja sivistykselliset resurssit parhaiten taattavissa.

Suunnan voi kääntää demokraattinen rintama, johon osallistuvat kaikki, joita budjettiesitys kohtelee kaltoin, kaikki, jotka näkevät kapitalistisen arvonnäkökulman ihmisten sosiaaliturvaa. Samanaikaisesti hallitus yrittää korottaa asehankintoihin käytettäviä määrärahoja sadoilla miljoonilla markoilla.

Kapitalismin taloudellisen

na on yhteinen intressi: budjettilinjan muuttaminen, huono hallituksen kaataminen, tämän kansan, kaikkien kansojen vapautuminen, tarpeiden tyydyttäminen, elämän säilyttäminen.

On jatkettava asemäärärahat jäihin -aloitetta ja luotava pysyvä tyytymättömyyden rintama valmistelemaan jo nyt esityksiä puolueille budjettia 1985 varten. Toimintaa budjettikysymyksissä ei saa jättää vain syksyyn. On toimittava jatkuvasti.

Me opiskelijat vaadimme seuraavia muutoksia budjettilinjaan:

– Budjetti lupaa sadan markan korotusta opintorahan perusosaan. Meistä se on naurettavaa. Ne rahat kuluiivat opiskelijalta jo siihen, jos hallituksen samanaikaisesti esittämät sairaus- ja korkovähennyksien omavastuusuudet otettaisiin käyttöön. Opintorahan perusosa on korotettava 5000 markkaan! Jos opiskelua ei tarvitsisi rahoittaa nykyisessä määrin palkkatyöllä, vähe-

Tämä ei tarkoita vain mobiliisaatiota eduskuntatalolle. Eduskunnan piiritys on aloitettava nyt. Koivukylässä liike järjestää 12. 11. tilaisuuden jossa uusmaalaisia kansanedustajia pidetään lujilla. Liike on myös tehnyt aloitteen, että kaikilla paikkakunnilla järjestettäisiin vastaavia tilaisuuksia, joiden järjestelyihin pyritään saamaan YK:n aseidenriisuntaviikon ja rauhan-kulkueiden valmisteluun osallistuneet järjestöt. Näissä tilaisuuksissa kansanedustajat pitäisi saada huomaamaan, että elleivät he kannata rauhanliikkeen vaatimuksia (jotka voisivat saada kansanedustajien yhteisen vetoomuksen asun), he eivät ensi vaalien jälkeen ehkä nousekaan eduskuntatalon rappusia kansanedustajina.

Tämän me voimme tehdä. Asemäärärahat jäihin -liike ei tee sitä puolestasi, mutta auttaa kykynsä mukaan. Nyt se tarvitsee yhteyksiä, ihmisiä jotka ymmärtävät että nykyhetkessä on tulevaisuuden itä.

nisi työttömyys ja opiskeluaajat lyhenisivät. Opintorahan korottaminen ei siten merkitsisi valtion nettomenojen kasvua.

– Yhä useampi nuori on koulunkäynnin ja muun opiskelun takia yhä pidempään riippuvainen vanhempiensa taloudellisesta tuesta. Ensiaskelet tilanteen korjaamiseksi on lapsilisän yläkäräjan korottaminen 18 vuoteen.

– Opiskelija-asuntoloiden omapääoma-avustuksiin on varattava 10 miljoonaa markkaa. Vähempi ei riitä. Hallituksen hyväksymä aravalainojen korkojen korotus on peruutettava.

– Eduskunnan säätämien koululakien lykkääminen on estettävä. Samalla on koulujen resurssit turvattava säätämällä tuntikehysjärjestelmästä lailla.

– Koululaissa on yhdeksi kasvatustavoitteeksi asetettu kasvatus rauhaan. Rauhan- ja aseidenriisuntamateriaalin tuottamiseksi on budjetissa osoitettava vähintään 500 000 markkaa.

– Rauhantutkimusta on tu-



muksen ja kansainvälisten suhteiden professorin viran perustaminen Turun yliopistoon ja rauhankasvatuksen viran perustaminen Joensuun korkeakouluun.

– Korkeakoulutasoinen lastentarhanopettajien koulutus on turvattava, jotta alaan liittyvä tutkimus voisi jatkua ja kehittyä. Näin säilyisi myös opetuksen tieteellinen taso ja opettajien ammattipätevyys.

– Perustutkimukselle on annettava vähintään valtion tiedeneuvoston suunnitelman mukainen rahoitus. Budjettipakettiin liittyvä yritysten tutkimusvähennys vääristää sekä verotuksen että tutkimuksen rakennetta.

– Taideteollisen korkeakoulun, teatterikorkeakoulun ja Suomen Elokuva-arkiston käyttöön on Helsingin Itä-Pasilain saatava taidetalo, ja rakennustyöt on aloitettava ensi vuonna. Rahat otetaan valtiolta vaikka väkisin.

Kaikkien esitettyjen vaatimusten rahoitus on helposti järjestettävissä. Yksin teollisuusyritysten liikevaihtovero-
huojennusten purkaminen toisi valtion kassaan ensi vuonna 1600 miljoonaa markkaa. 400 miljoonaa markkaa saataisiin jäädyttämällä asevarustelu-
määrärahat.

Keräämällä kaksi miljardia markkaa edellä kuvatulla tavalla voidaan lisätä ihmisten sosiaalista turvallisuutta ja siivestyksellisiä voimavaroja. Samalla muutettaisiin maata oikeudenmukaisemmaksi ja turvallisemmaksi.

Sosialistinen Opiskelijaliitto
liittokokous 14.-16.10.1983
Turku

* * *

Vihreää arki ajattelua suomalaisen yhteiskunnan tilasta ja muuttamisen tarpeesta edustaa *Osmo Soinivaaran* painotuore kirja *Vihreää va-*

loa. Osmo Soinivaara tunnetaan ehkä parhaiten Villen ja Kallen eduskuntatyön teoreettisena avustajana. Tätä tervetullutta kirjasta ja koko suomalaista vihreää touhuilua aiotaan käsitellä perusteellisemmin vielä tämän syksyn Soihduissa. Ennen sitä muutama kommentti kirjasen herättämistä ajatuksista.

Ensimmäinen ongelma koskee poliittisen alueen rajaamista. Osmo nostaa esille hauskoja juuruja Helsinkiin ja Espoon kunnallispolitiikasta, korruptiosta, puolueiden muuttumisesta äänenkalestelijoina ja äänestäjien hallitsijoina. Hän nostaa esille jopa tunnuksen henkilökohtainen on poliittista. Silti tästä pseudovälisyydestä jää jäljelle maku, että asiantilat olisivat muutettavissa vaihtamalla huonot korruptioituneet poliitikot parempiin ja vilpittömiin. Osmolle kuten surkuhu-

paisille kilpailupuolueille politiikka näyttäytyy valtiollisena tai kunnallisena vallankäyttönä; politiikka ymmärtään puolueiden ja muun politiikkainstituution mahdollisuutena käyttää valtaa. Tätä politiikkaa on vaikea pitää henkilökohtaisena asiana, ellei satu olemaan korruptoitunut poliitikko. Poliitiikkaa on kuitenkin katsottava syvemmälle; politiikka on vallitsevan, porvarillisen hegemonian käsite, jolla luodaan illuusio ihmisistä (äänestäjistä) riippuvaisesta vallankäytöstä. Poliitiikan käsite on hajotettava ja rakennettava uudelleen hallitsemisen ja vallankäytön reaalisen luonteen tarkastelemiseksi. Tähän ei valitettavasti riitä kilpailupuolueiden kriittiset ja kansanliikkeiden omatoimisuuden korostaminen. Teesimme on, että eräs kapitalistisen yhteiskunnan ristiriidoista sijoittuu politiikan (hegemonisen käsitteen

mielessä) ja kansalaisten toiminnan välille, valtion hallitsemisen leviäminen kansalaisyhteiskuntaan on auttamattomasti tehnyt politiikan vanhat instituutiot aikansaeläneiksi. Moderni kapitalismi ei tarvitse enää tukeen puolueita entisessä mielessä.

Toinen huomautus liittyy keskusteluun dualitalousmallista. Näihin malleihin ympäristään herkästi malleja määrätty pehmeän talussek-torin voittokulku. Vaikka emme halua olla masenta-via, on todettava, että lähes kaikki kokemukset osoittavat päinvastaista: ongelma on enemmän miettimisen kuin julistamisen asia. Talouden kovan sektorin saaminen ly-pysylehmäksi pehmeälle sekto-rille näyttää kapitalismin

oloissa jokseenkin mahdollto-
malta. Paremminkin on niin,
että pehmeä sektori ajautuu
työvoiman uusintamisen –
ruoka, vaatteet, asuminen
alueelle. Pehmeän sektorin
irrottautuminen rahataloudesta
pystyy alentamaan työvoiman
uusintamiskustannuksia
eli viime kädessä palkkaa.
Modernin kapitalismin sisään
mahtuu laaja sektori, mutta
epäselvää ei ole, kuka on lyp-
selyhmä. Esitämme arvelu-
namme, että tässä voisi olla
eräs syy, miksi teoreetikko
Juha Olavinen on palkattu
Elinkinoelämän valtuuskun-
taan pohtimaan duaalitalous-
malleja. Tutkimuksen tulok-
sia emme tiedä, arvostelemme
vain tutkimusintressiä. Mie-
lestämme myös talouden kova
sektori kaipaa pehmeää oh-
jausta.

Osmo Soinivaaran kirjanen esittää suuren joukon valtio-
teoreettisia, ideologisia ja po-
liittisia ongelmia, jotka toti-
sesti ovat keskustelun ja tutki-
muksen tarpeessa, mikäli aja-
tuksissamme halajamme radi-
kaaleja reformeja. Poliittikan
strategiaan kirjanen ei kuiten-
kaan puutu. Lopuksi parem-
man puuttuessa haluamme
yhtyä Osmo Soinivaaran pyr-
kimyksiin rovaniemeläisen
kunnallispoliittikon vaalitun-
nuksella: *Olisi hyvä, jos kai-
killa olisi hyvä olla.*

* * *

SKP:n sisäinen elämä kulkee omaa omituista latuaan. Ristiriitaisin kommentein ovat puolueen jäsenet ja ystä-

vät ottaneet vastaan keskusko-
mitan vahvistaman lehdistö-
ratkaisun. Tehdyn päätöksen
mukaan SKP:lle perustetaan
aluksi viikottain ilmestyvä
äänenkannattaja, joka muutet-
taisiin päivälehdeksi seuraav-
an edustajakokouksen jäl-
keen.

Kommentaattori ei halua ottaa suoranaisesti kantaa lehdistöratkaisun kokonaisuuteen. Mutta kiistaton tappio maamme marxilaiselle keskustelulle on se, että tässä yhteydessä *Kommunistin* ilmestyminen lakkaa. Näin puolue, joka itse korostaa nojaavansa tieteellisen sosialismin teorian, menettää ainoan teoreettisen julkaisunsa. Toivotavasti ratkaisu ei ennakoitulevan puolueyhenteänsyyden aatteellista syvyyttä.

Kaikkine puutteineen ja mahdollisine marxismikonseptionsa rajoituksineen Kommunisti oli tavattoman tärkeä yritys yhdistää marxilaista teoriaa ja työväenliikkeen käytäntöä. Lehdillä on tietenkin nousu ja laskukautensa. Kommunistin rooli oli erittäin suuri, kun sodan jälkeen aloitettiin SKP:n julkinen rakentaminen. Pitkän aikaa Kommunismi edusti käytännöllisesti katsoen yksinään marxilaista teoreettista keskustelua maassamme. Tänä päivänä puolestaan puoleen omalla teoreettisella julkaisulla olisi edessään vähintäänkin yhtä tärkeä työ, kuin Kommunistin perustamisen päivinä. Tuskinpa puoleen ohjelman uudistaminen, yhteiskunnallisen to-

himmien, yhteiskunnallisten ja poliittisuuden analyysointi ja liikkeen ajatustapojen syvälinen uudistaminen onnistuu ilman perusteisiin menevää ajattelua. Ja puolueen ajattelutapojen uudistaminen tuskin onnistuu vain akateemisen marxilaisen keskustelun kautta. Tarvitaan nimenomaan puolueen sisällä tapahtuvan teoreettisen ajattelun syventämistä, sen teoreettisen jälkeensäneisyyden voittamiseksi, joka on eräs SKP:kin vaikeuksien keskeinen syy. Niinpä näyttää siltä, että yhtenäisyyden nimissä tehty ratkaisu on paradoksaalisesti syömässä puolueen uudistumisen ja näin ollen sen yhtenäistymisen

myös aidon yhtenäistymisen edellytyksiä. Paljon toki riippuu siitä, kuinka puolue osaa suuntautua olemassaolevan

marxilaisen lehdistön hyödyntämiseen omankin työnsä välineinä.

Kommunistin viimeiseksi jäänyt numero (11-12/83) omistautuu SKP:n ohjelman uudistamisen teemalle. Aihetta käsitellään lähinnä Lahdessa lokakuussa pidetyn puoluetapaamisen materiaalin perusteella. Ohjelmakeskustelun nykyvaiheeseen johdattavat **Matti Hokkasen, Lars D. Erikssonin, Erkki Rauteen** sekä **Seppo Toiviaisen** artikkelit. Lisäksi mukana on kymmenkunta Lahdessa käytettyä puheenvuoroa. Kaikenkaikkiaan tästä kokonaisuudesta saa melko hyvän kuvan siitä, millainen SKP:n itseymmärrys ja sen keskustelun teoreettinen taso on tänään. Siispa lehden hankkiminen on varsin suositeltavaa jokaiselle radikaalista politiikasta kiinnostuneelle. Muutenkin kuin vain ankvaarisena kuriositeettina, viimeisenä numerona.

* * *

Miksi keskustelu pornografiasta on niin suosittua nykyisin? Oman panoksensa tämän kysymyksen selvittämiseen antaa *B. Ruby Rich*, New York State Council on the Arts'n elokuva-alan johtaja, joka kirjoittaa viimeisimmässä *Feminist Review* -lehdessä. Rich käsittelee artikkelissaan kriittisesti meilläkin ohjelmistossa pyörinyttä *Tuote - nainen* (Not a Love Story) -elokuva ja tuo samalla keskusteluun omat näkemyksensä pornonvastaisen liikkeen kritiikkiin näkökulmasta.

Rich väittää, että keskustelu pornosta ja sitä vastustavasta naisten liikkeestä USA:ssa on päässyt murtautumaan porvarilliseen julkisuuteen siitä syystä, että se on vaaratonta itse kohteen, pornoteollisuuden, kannalta. Richin kritiikin ydin, kun hän arvostelee feministisen liikkeen puitteissa syntyynyttä pornonvastaista liikettä on se, että tämä liike ei ole kyennyt irrottautumaan siitä porvarillisen yhteiskunnan asettelasta, joka ei erota seksuaalisuutta ja pornografiasta toisistaan. Keskustelua käydään tällöin akselilla kyllä-ei, syventämättä analyysia pornografiasta.

Ottamatta kantaa siihen, miten relevantti kritiikinkohde edelläesitetty on meikäläi-

sessä keskustelussa, annetaan sisar Rubyn jatkaa. Tuote – nainen -elokuva rakentuu hänen mukaansa käsikirjoituksesta, joka luo eteemme uskonnollisen puhdistumisriitin. Ohjaaja *Bonnie Klein* toimii lähettitiläänä, joka paljastaa pornon tuottajat edessämme, jotta me voisimme taistella heitä vastaan ja siten puhdistua. Syntisiä edustavat miesasiakkaat ja pyhimyksiä naiset, jotka kertovat elokuvassa näkemyksiään pornosta. *Linda Lee Tracey*, strippari, joka suorittaa elokuvassa puhdistautumisen ja saa siten hyväksyntäme osakseen, toimii elokuvan kantavana voimana: hän tarjoaa oman ruumiinsa meidän ja oman itsensä pelastumiselle. Moraalinen tarina on valmis.

Richin kritiikki on kovaa, mutta hän kirjoittaa, että elokuva näyttää liiankin selvästi sen tason, missä keskustelu pornografiasta on tällä hetkellä.

Kuten filmissä, puuttuu keskustelusta yhteiskunnallinen analyysi, historiallisesta perspektiivistä tai pornon julkimuodon kysymyksistä puhumattakaan. Rubyn mukaan ollaan jääty emootioiden tasolle. Hän esittääkin kategorisen kysymyksen: "onko kukaan kuullut kapitalismista viime aikoina?"

Rich tarkastelee Tuote - nainen -elokuvaakin myös muodon näkökulmasta ja todistaa, että analyysin keskeneräisyys ei tule esiin vain filmin sisällyksessä vaan myös siinä, miten se toistaa miehistä näkökulmaa kuvauksellisesti. Rich kiinnittää huomiota kameroiden sijoitteluun ja kuvakulmiin. Kohtauksissa, joissa kuvataan naisia esineellistämässä itseään stripparina on kamera asetettu yleisön joukkoon, tyypilliseen mieskatsojan kuvakulmaan. Kertaakaan kamera ei tarjoa elokuvakatsojalle sitä näkömää, joka lavalla olevalla naisella on yleisönsä. Eikö kamera esineellistä naista vielä enemmän kun se pystyy tulemaan kuvauksikohtaan vielä lähemmäksi kuin yksikään mieskatsojista, kysyy Ruby. Tulos on selvä: elokuvakatsojat jäävät tirkistelijöiksi ja lavalla oleva nainen kohteeksi huolimatta siitä tunnenmeko säälillä, kiit-

1984

Onko Orwellin kohtalonvuosi onnellinen ja rauhaista? Pelolle ja toiveille haetaan perusteita. Vastauksilla on kuitenkin usein köykäiset perusteet. Tietoa on vaikea erottaa pintakuohusta. Aikamme kysymysten ratkaisuun liittyy myös psykologia. Vuoden 1984 uusiin haasteisiin Psykologia-lehti vastaa kuuden numeronsa 480 sivulla.

Tilaushinta: kotimaahan ja pohjoismaihin 100 mk, jäsentilaus 80 mk (sis. jäsenmaksun), opiskelijatilaus 50 mk (sis. jäsenmaksun), ulkomaille 120 mk. Irtonumero 20 mk.

Tilaukset: ps-tili 95 44-2, Psykologia-lehti, Snellmanink. 9-11, 00170 Helsinki 17.

PSYKOLOGIA-LEHTI

elävä lehti 10vuotta kulttuurivihkot

Kirjallisuus ja taide. Esseet. Rauhankulttuuri. Runot ja proosa. Uudet kuvat. Arviot. Kulttuurin laita-alueet. Reportaasit. Marxilainen keskustelu. Maailman kuva.

KULTTUURIVIHKOT
ilmestyy kahdeksan kertaa vuodessa.
Irtonumero 17 mk.
Ilmaisia tutustumisnumeroita saatavissa lehden konttorista Unionink. 45 B 41, 00170 HKI 17, puh. 90-174 944, ps 51885-1

HINNAT 1984: NORMAALITILAUS 130,-
TUKITILAUS 220,-
tilausetuna grafiikkaa
KESTOTILAUS 125,-
voimassa jatkuvasti

kulttuurivihkot

- ☐ tilaan vsk -84 130,-
☐ tukitilaus -84, 220,-
☐ haluan ilmaisen näytteenumeron

Nimi: _____

Osoite: _____

Uusille tilaajille loppuvuoden numerot ilmaiseksi.

tiede edistys

neljännesvuosittain
ilmestyvä

Tutkijaliiton aikauslehti

AJANKOHTAINEN: kirjaa kansainvälisen radikaalin ja kriittisen tieteen saavutuksia tieteenrajat ylittäen.

AIKAANSA EDELLÄ: tienraivaaja monille uusille teemoille suomalaisessa keskustelussa.

AJATON: Tieteen & Edistys-tyksen numeroista on hyöttyä vielä vuosienkin kuluksua.

Tilaa joko soittamalla numeroon (90) 633 239 tai maksamalla 75 mk PS-tilille 553321-3 (Suomen Tutkijaliitto, Vuorikatu 8 A 3, 00100 Helsinki 10).

Uusille tilaajille 4/83 ilmaiseksi, opiskelijoille kolmonenkin!



tymystä, kunnioitusta tai kauhua.

Mitä on pornografia ja mitä on erotiikka? Ruby jatkaa ja väittää, että useilla meistä on käsitys, että se mistä me pidämme on erotiikkaa, mutta se mistä joku toinen pitää on pornoa. Rubyn mukaan hedelmällinen lähtökohta ei ole tarkastella pornoa tältä kannalta. Naiset pornoa vastaan -kampanjahan retoriikassa kuitenkin asetelma toistuu. Porno tuodaan esiin sen kaikin raaimmassa muodossa (sadismi, kiduttaminen jne) ja erotetaan se tällä tavoin rakkaudesta. Keskiöön nousee väkivalta, jota yhteiskunnassa esiintyy kasvavassa määrin. Rubyn mukaan pornonvastainen liike taipuu tämän lisääntyvän väkivallan edessä voimattomuuttaan ja kiinnittää kaiken huomionsa vain pornoon, väkivallan kaupalliseen puoleen. Näin liike kääntää huomionsa vain osa-alueeseen tästä yhteiskunnallisesta ongelmasta ja jättää ulkopuolelle teko-uskonnollisen asenteensa johdosta mm. valtasuhteiden analyysin miesten ja naisten välisissä suhteissa.

Ruby asettaa vaatimuksen pornon näkemisestä kapitalismianalyysin pohjalta, tuotteen kapitalismin suuressa supermarkettissa. Ilman kuluttajayhteiskunnan analyysia ei päästä hänen mukaansa pitkälle. Kapitalismin synnyttämä tavarafetisismi saa aikaan myös pornon kohdalla sen, ettei asioita nähdä yhteyksissään.

Lopuksi Ruby heittää vielä haasteen feministisille miehille: hän kehottaa analysoimaan sitä, miksi miehet pitävät pornosta (sen sijaan, että puhutaan siitä, miksi tietty mies ei pidä pornosta). Hän vaatii myös uuteen näkemykseen perustuvan vaihtoehtoisen seksuaalidiskurssin luomista, uutta seksuaalikulttuuria, joka tuo vaihtoehdon pornon tarjoamalle keinotekoiselle kiihotukselle. Tässä mielessä hän kaipaa pornonvastaisessa liikkeessä sitä samaa radikalismia, joka on aina ollut ominaista feministiselle liikkeelle.

Kommentaattori jää odottamaan Rubyn peräänkuuluttamaa analyysia pornografiasta ja palaa asiaan myöhemmin Soihdun palstoilla.

SOLARIS

-KOKOUKSEN JÄRJESTÄJÄ!

Kun järjestät kokouksen tai koulutustilaisuuden, Sinulle on tärkeää, että puitteet ovat hyvät.

SIIKARANNASSA NE OVAT, sillä

- me olemme keskittyneet koulutustoimintaan
- meillä on ammattitaitoinen henkilökunta
- tilamme on suunniteltu koulutustiloiksi
- valittavanasi on kolme salia 30-100 hengelle
- lisänä on kuusi ryhmätyöhuonetta
- saat käyttöösi ajanmukaiset av -välineet, mm. videot
- Siikaranta on kuuluisa hyvästä ruuasta
- vapaa-ajantilat ovat hyvät: mm. 4 saunaa ja 16 m:n uima-allas
- ympäröivä luonto houkuttelee liikkumaan

● KAIKEN TÄMÄN SAAT
EDULLISIN HINNOIN

SOITA JA KYSY LISÄTIETOJA

SIIKARANTA-OPISTO

02860 ESPOO 86
Puh. 90-868 355



TOIMITUS: Matti Aho, Susanne Dahlgren, Kari Kantasalmi, Tuomas Nevalinna ja Jussi Silvonen (vastaava).

Osoitteenmuutoksen pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

TOIMITUS JA KONTTORI
Luotsikatu 13, 00160 HELSINKI 16.
Puh. (90) 651 452

TILAUSHINNAT
Vuosikerta 1984 (6 numeroa)

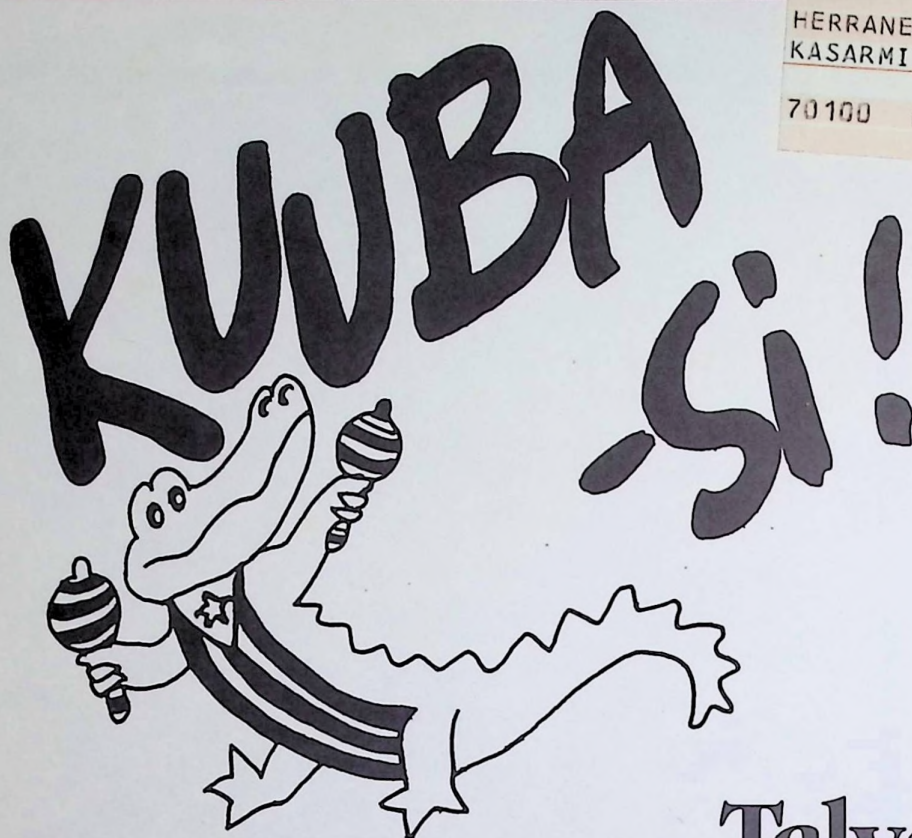
- kotimaahan 90,-
- Pohjoismaihin 110,-
- tukitilaus 200,-

Tilaukset ps-tilille 762 69-4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus".

HINTA 12:-

HERRANEN KAISA
KASARMIK 14 A 3

70100 KUC 10



Talven Eksoottisimmat Lähdöt!

Joulumatka 23.12.1983 – 3.1.1984, 11 pv, n. 6000 mk

Tammikuun matka 13.–31.1.1984, 18 pv, n. 8000 mk

Hintaan sisältyy: • lennot Interflugin reittikoneilla turisti-luokassa • majoitus Berliinissä, Havannassa ja Varaderoossa • kahviaamiainen • kaupunkikierros Havannassa • kuljetukset Kuubassa ja DDR:ssä • Kuuban viisumi • lentokenttäverot ja peruutusturva • kuubalaisen ja suomalaisen oppaan palvelut.



Matkat ystävällisestä matkatoimistosta

Ystävyysmatkat

Kaivokatu 10, Kaivokäytävä, 00100 Helsinki 10, puh. 90-175 522